

3976

1881

491.99-8
U-22

010

2002

491.99-8

LP - 22

Printed in Turkey

հոր 68

ՀՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ՅՕՐԻՆՅՑ

2012

Մ. ՄԱՍՈՒՐՅԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԻՊ

ԶՄԻՒՌՆԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՂԱԼՐՑ ՏԷՏԷԼՆ

— 1881 —

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

Ա. Տ Պ Ա Գ Ի Ր ՈՒ Թ Ե Ս, Ն

Ծաղկոցի աշակերտ մը ոչ միայն կարողալ, գրել ու հաշուել այլ եւ բնական ու ընտանի բաներու վրայ ըիչ շատ ծանօթութիւն կրնայ ստանալ եւ դիտելու ու դատելու կարողութիւնը մշակել, եթէ միայն այս նպատակին յարմար եղանակ, դասատետր ք դասատու գտնուին: Բժբաղդաբար շատ տեղ այս երեք միջոցներէ ալ գուրկ են մեր դպրոցներն եւ արդի կրթութեան ընթացքով շատ մը պարզ ու սովորական իրեր որ ծանօթ են բանիբուն մտրի՝ անծանօթ կ'մնան աշակերտին, որ շատ շատ անոնց անունը կ'սորվի առանց հասկընալու թէ այդ անուան տակն ի՞նչ կայ: Ուստի այս տեսակ սկզբնական գիտելիք տողը ասանդելու լուսագոյն գրգիռն ու միջոցն է ընթերցարանի մը մէջ ամփոփել, այնպէս որ ծանօթութիւնները կարգաւ ենթկայանան՝ միշտ ի նկատի ունենալով մանկան մտաւոր կարողութեան աստիճանը:

Այս պակասը գոնէ ըստ մասին լեցընելու համար այս ընթերցարանը պատրաստելու փորձ մ'ըրի, որ գլխաւորապէս բնական եւ ընկերական իրերու լոկ արտօնէ երեսոյթները կ'բացատրէ: Այլ եւ այլ դասագրքեր եւ յատկապէս օրինակ սուի դարձեալ Զէմպըրսի կրթութեան ընթերցարանէ կ'գործը գոր տեղ տեղ համառօտեցի եւ խրթին մասերը դուրս ձգեցի, դասատուին ձողլով դժուարիմաստ ու մութ կէտերը պարզելու, մասնաւոր օրինակներով, եւ աշակերտին հետարրքրութիւնը շարժելու:

Այս դասագիրքն երկուրի բաժնեցի: Ա. մասը՝ Պրոպագանդա եւ Պրոպագանդայի կը պարունակէ՝ հարցաւորութիւն իրերու ընթերցանութեան եւ մտածութեան վարժութիւն: Բ. մասն ընտանի Գիշերէն կ'պարունակէ դարձեալ հարցաւորութիւն, որ աշակերտին միտքը զարգացընելու կ'օգնէ:

(665 / 40)
16 699 - 58

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ՄԱՍՆ Ա

ԸՆԹԵՐՑՄՈՒՆԲ

Ա.

ՊԱՐՁ ՆԱԽԱԳԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տղայ	Կին	Կենդանի	Շուն	Թռչուն
Մարդ	Չուկ	Որդ	Չի	Մուկ

Տղան դարոց կերթայ — Այս գիւրքը կը կարդայ — Այս մարդը զիր կը զրէ — Կինը կար կը կարէ — Այս կենդանին խոտ կ'ուտէ — Չին կը վազէ — Շունը պօչը կ'օրէ — Եղբայրս թռչուն մը բռնեց — Շատ ձուկեր կան ծովուն մէջ — ճանճը կը թռի — Որդը կը սողայ — Կատուն կերաւ մուկը:

ՆԱԽԱԳԱՆ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ս. յս Ն՝ Ը՛ԲԵ՛Ր՝ Ի՛ Ե՛ Ա՛. տպագրութիւնն արդէն սպառած ինելով՝ այլ եւ այլ կողմերէ եղած խնդիրքը կ'յորդորեն զիս հարգանքներով ձեռնարկելու:

Ուրիշ դասագրեանց նայելով՝ Ն՝ Ը՛ԲԵ՛Ր՝ Ի՛ Ե՛ Ա՛ (2000 օրի նակ) այսրան կարճ ժամանակի մէջ սպառումն սպառոցց մ' ոչ միայն անոր օգտակարութեան՝ որով ազգային դպրոցներու մէջ զգալի պակաս մը կ'լեցընէ, այլ եւ անոր աժնութեան եւ դասագրեանց տրուած կարեւորութեան:

Ս. Ելորդ համարեցի առ այժմ՝ նոր տպագրութեան առթիւ նիւթերու եւ ոճի մասին փոփոխութիւններ ներմուծել, միայն զբրոյկիս Ա. մասն աւելի մեծ տաւերով տպել տալ արժան դասեցի ընթերցանութեան դիւրութեան համար:

1 յունվար 1881
Ջմիւռնիս.

Մ. Մ.

Րնտանիք	Տուն	Քաղաք	Եկեղեցի
Մարդիկ	Պալատ	Գիւղ	Դպրոց

Ըմեն ժիր մարդիկ կաշխատին — Մեր ընտանիքը զիւղն է, տունը մինակ ծառան մնաց — Թագաւորին սրալատը շատ փառաւոր է — Ըյս քաղքին փողոցները միշտ աղտոտ են — Իմ բարեկամս զիւղը կը նստի — Ըմեն օր դըպրոց կ'երթամ — Աիրակի օրերը հայրս զեա եկեղեցի կը տանի:

Ընուն	Հայր	Հայրենիք	Ըստուած
Մակդիր	Մայր	Օտար	Խելք

Իմ հօրս անունը Գրիգոր է, մականունը Սեֆերեան — Մայրս տունը կերակուր կեփէ — Հայրս շուկայ զնաց — Մեր հայրենիքը Հայաստան կըսուի — Մենք օտար երկիր կապրինք — Ըստուած կը պաշտպանէ տղաքը — Իւր խելքը զուխը ցէ:

Ըմառ	Չմեռ	Ըշուն	Ըրօր
Դաշտ	Լեռ	Գարուն	Պտուղ
Մշակ	Ծառ	Ծաղիկ	Յօրեն

Ըմառը շատ տաք կընէ այս տեղ — Դաշտերուն խոտը կը չորնայ — Լեռին վըայ ծառեր կան — Մշակը կը հերկէ երկիրը — Չին արօրին կապած է — Գարունը հասաւ, օղը բաց է — Մեր պարտէզն աղւոր ծաղիկներ ունինք — Պղտիկ եղջայրս հաց չուտեր, պտուղ կը սիրէ — Երբ աշունը գայ օղը կը զովանայ — Յօրենն ալիւր ու հաց կը շինեն:

Ընտառ	Բոյս	Չին	Խնձոր
Փայտ	Ծաղիկ	Շուք	Տանձ
Որսորդ	Տերև	Բուն	Սալոր

Երկրագործն անտառը զնաց որ փայտ կտրէ ու վառէ, շունն ալ հետը տարաւ — Որսողը հրացանով Թռչուն մը սպաննեց — Ըյս դաշտ

պիտի երթամ հոտաւէս բոյսեր ժողկերու — Ամեն ծաղիկ փուշ չունի. ես մանիշակը կը սիրեմ — Չմեռը հասաւ. ծառերուն տերեւները կը թափին, ճիւղերը հոփէն կը շարժին, անձրևները կը րսկսին — Ես ինձոր մը պիտի ուտեմ. եղբայրս տանձ մը — Քոյրս իր սալորն այս աղքատ աղջկին տուաւ:

Հող	Ապակի	Ոսկի	Թիթեղ
Քար	Կաւ	Երծաթ	Կապար
Ժայռ	Կիր	Պղինձ	Ընազ
Ածուխ	Աղիւս	Երկաթ	Մետաղ

Քար մ'առի ու ծովը նետեցի — Այս հողը բարակ է. ժայռը կարծր — Պաղ կայ. վառարանն ածուխ նետէ — Բրուտը փարջերը կաւէ կը շինէ, որ տեսակ մը հող է — Մեր փուռն աղևսով շինուած է — Մեր պատուհանին ապակիները հոփէն կտրեցան — Ոսկին սուղ է. արծաթը ճերմակ — Երկաթը շատ կը դործածուի — Պղինձը, թիթեղը, կապարը, անազը մետաղ են:

Ջուր	Աղբիւր	Նաւ	Հարաւ
Առուակ	Գետ	Եզր	Արևելք
Հեղուկ	Ծով	Շողկենաւ	Մաւազ

Ջուրը հեղուկ է — Այս առուակին ջուրը մաքուր ու ըմպելի է — Եղբայրս կոյժն առաւ աղբիւրը գնաց որ ջուր բերէ — Գետն՝ որ մեր թաղէն կ'անցնի, չորցաւ — Ծովուն եզրը կեցած եմ. նաւեր կը տեսնեմ, մէկ քանին նաւահանգիստը կը մանեն, մէկ քանին կը մեկնին — Առաւօտուն տեսայ արևն որ արևելքէն կ'ելնէր — Շողկենաւին քիթը դէպ 'ի հարաւ դարձած է:

Տղայք պարտաւոր են բարի ու հնազանդ ըլլալ: Արուանդ աշխատասէր ու խելացի սղա մ'է: Տարւոյն առաջին ամիսը յունվար կըսուի: Փետրվար՝ տարւոյն երկրորդ ամիսն է: Այս առաւօտ բաւական աղէկ սորվեր էիր դասդ: Փափաք չունիմ խաղալու. կ'ուզեմ կարդալ: Հայրս հիւանդ է, տխուր եմ: Չեզի աղւոր պատու-

Թիւն մը պիտի պատմեմ: Շողեկառքն օրը չորս
անգամ Պուռնօլա կերթայ:

ապագայ
գրեմք
քառայ
ամբար
Թ
ամբար
Թ
ամբար
Թ

Աւրախ եմ որ կրնամ կարգալ: Արդադաճս
կը հասկնամ: Օգտակար բաներ կուզեմ սոր-
վել: Տաբին քանի՞ ամիս է: Ամիսը քանի՞ օր:
Օգվուն ջուրն աղի է: Ի՞նչ է կզգի: Ա՛լ շե-
նեց այս սեղանը: Ոսկին ինչու համար սուղ է:
Ետդերն ի՞նչ են:

գնեմք
մեզ
պատմ
մտտա
առ
Շանդար
ապագայ
Գրեմք
գնեմք
ամբար
Թ

Ժ

Արդապետը քարոզ կուտայ. քահանան պա-
տարագ կընէ. դասատուն դաս կուտայ. բժիշկը
հիւանդը կը նայի. վերաբոյժը վէրքը կը դարմա-
նէ. նկարիչը պատկեր կը քաշէ. երաժիշտը կեր-
գէ. դարբինը բանալին շինեց. հիւսնը սեղանը նո-
րոզեց. գրաշարն այս գրքին տառերը շարեց. գր-
քածակը գիրքերը ծախեց. վաճառականն ապ-
րանքներն աժան տուաւ:

պատմ
ապագայ
գրեմք
գնեմք
ամբար
Թ

ԺԱ

Եկանջը կը լսէ. աչքը կը տեսնէ. ձեռքը կը
բռնէ. ախանները կը փշռեն: Շուներ կը խաճնէ.
մեղուն կը կծէ. ձուկը կը լսգայ. թռչունը կը
թռի. օձը կը սողայ. մարդ կը քալէ. գորտը կը
ցատկէ. այծերը կ'ոստոստեն: Մանկիկը կուլայ:
Ժամացոյցը կը զարնէ: Տուրը կը հոսի: Երկիրը
կը դառնայ: Եստղերը կը փայլեն. մոմերը կը վա-
ռին: Խոտերը կը բուսնին:

ամբար
Թ
ամբար
Թ
ամբար
Թ

ԺԲ

Ղարսն ու մոմը. ճամբայ մը և գետ մը.
կառք մը և նաւ մը: Եստղած և մեր ազգա-
կանները. խօսքն ու գիրք. կատուն ու վագրը.
շունն ու գայլը. էշն ու գոմէշը. բոյնն ու պուներ.
աղջկին ու ծաղկեր. ծոյնն ու ժանգը. քունն ու
մահը. դարունն ու պատանին. ծերն ու ձկնոր.
պարտիզպանն ու դաստիարակը. բաղեղն ու տղան.
պղինձն ու ոսկին. տգէտն ու զիտունը. հեղն ու
զոռողը. հրեշտակն ու սատանան. բարին ու
վատը:

ամբար
Թ
ամբար
Թ
ամբար
Թ

ՊԱՐԶ ԶՐՈՅՅՆԵՐ

ՈՉԵՍՐ ՈՒ ԳՆՈՒՆՈՒԿ

Օր մը դաշան էին ոչխարն ու իր գառնուկը հօտին հետ: Երևը տաք էր, գառնուկը շատ ուրախ էր և կը ցատկրտէր:

Գառնուկն ասդիս անդին կը վազէր, վեր վար կներթար կուգար: Այլըն քանի մը մացառներու մէջ ընկաւ:

Բայց երբոր գառնուկն իր մօրը քովը դառնալ ուզեց, չկրցաւ դուրս ելնել, ինչու որ փուշերը չէին թողուր:

Եւն ատեն գառնուկն սկսաւ մայել, ոչխարն անոր ձայնը լսեց և վաղեց որ օգնէ: Ետտ աշխատեցին ետե՛ գառնուկը մացառներուն մէջէն քաշեց հանեց:

Գառնուկը նորէն այն մացառներուն քովը շքնաց:

ՄԻՆԻՍԵ ՆԻ ԻՐ ԵՈՒՆԸ

Մինչրան պզտիկ շուն մ'ունէր. անոր անունը Ալազուկ էր:

Ալազուկ կարմիր ու ճերմակ էր և մազերը փափուկ ու դուռզ էին: Իր պոչն ալ երկայն ու թաւ էր:

Մինչրան դուրս ելաւ գետին եզերքը պտրտելու համար, Ալազուկն ալ ետեէն գնաց: Ալազուկ խենդի պէս կը ցատկէր և չորս գին կը վաղվղէր:

Մինչրան քանի մը ծաղիկներ տեսաւ դետափին վրայ, շուշաններ էին, ուզեց մէկ հատ բրցընել ու մօրը տանիլ: Գաւազանն երկնցուց բայց չհասաւ. գաւազանը կարճ էր:

Մինչրան նեղոցաւ, ասոր համար փայտը շուշաններուն նետեց: Ալազուկն, որ գետափին վրայ էր, ջուրը նետուեցաւ և փայտին ետեէն գնաց, բայց շուշան ծաղիկ մ'առած ետ դարձաւ:

Ճարպիկ և ուշիմ Ալազուկը տեսաւ որ Մինչրանն շուշանը կ'ուղէր և գաւազանն առնելու հոգ չըրաւ:

Տղայ մը կար որու անունն էր Գեորգ: Օր մը մարդ մը նոր փայլուն դանակ մը տուաւ անոր խաղալու համար:

Պզտիկ տղու մը համար լաւ խաղալիկ մը չէր այն, բայց Գեորգ գոհ էր և ասդիս անդին կը վազէր այլ և այլ բաներ կտրելով: Արջը պարտէզը հասաւ և կեռասենիի մը կեղևը կտրեց:

Արբոր հայրը տուն գալով իրիկունը անսաւ որ կեռասենին կտրեր են, հարցուց. — «Ո՞վ կտրեց իմ աղւոր ծառս?»

Գեորգ լսեց իր հօրն ըսածը, անոր քովը վազեց ու պոռաց.

— Հայր իմ, չեմ կրնար պուտ խօսիլ, ես կտրեցի:»

Հայրը ցաւեցաւ որ ծառը կտրեր էր, բայց շատ ուրախ եղաւ որ իր որդին ճշմարիտը կը խօսի:

Գեորգ բարի տղայ մ'էր որ սուտ չէր խօսեր: Եթէ ստախօս տղայ մը ճշմարիտ ալ խօսի իրեն չեն հաւատար:

Տես արևը կ'ենէ. այսօր օդն աղւոր պիտի ըլլայ: Առտեակները հաւնոցէն դուրս ելան: Թռչունները կ'երգեն ու ճիւղէ ճիւղ կը ցատկեն: Ըմեն բան չորս դին թարմ ու փայլուն կ'երևի: Ըյնպէս չէ:

Գործաւորները դաշտը դացին. ոմանք պիտի հերկեն, ոմանք ալ պիտի բրն: Նայէ հովիւն իր շունովը: Տըւրը կ'երթայ որ ոչխարները տուն բերէ: Դարբինը կ'ըսիսի կռանը զարնել և քիչ քիչ ամեն մարդիկ կ'արթննան:

ՕՐԱՅՍՍՐԱՆ

Հիմակ օրհասարակ է: Որչափ տաք է օդը. արևը կ'այրէ, բայց ծառերուն շուքին տակ զով է:

Մէկ քանի կովեր գետինը նստած են. մէկ քանին ծառին տակը կեցեր են ուր շատ զով է:

Մէկ քանին գետակը դացին ջուր խմելու համար:

Բանուորներն իրենց գործը ձգեցին և տունը դացին. հիմակ սեղանը նստած պիտի ըլլան կերակուր ու տելու: Նայէ ազարակի տունը: Ընոր մէջ բնակողն ազարակապան կը կոչուի:

ԻՐԻԱՌՆ

Հիսա արևը մարը մտաւ և քիչ ատենէն մութը պիտի կօխէ: Մշակները դաշտէն տունը դարձան: Արեւը մարդին վրայ խոտ չեն ուտեր. իրենց գլխուն տնակը գացին և հիմա բակը կ'ըսպանին:

Անա բակը դնաց որ կովերը կթէ: Ահա Բոլը լեցուն կաթով կը դառնայ:

Պետրոս կ'ուզէր քիչ մը կաթ խմել: Հաւերը թառն ելան. շունը դրան առջև նստած է և հացի կտորին կ'ըսպասէ:

Շունը բոլոր գիշեր տունը պիտի պահպանէ որ գող մը չմտնէ տունը: Առ կեցիք. կը լսն, ինչպէս կը հաջէ. մեր շունը շատ լաւ շուն մ'է:

ՄԵՂՈՒ

Նայէ սա մեղուն ծաղկին վրայ. տես ինչպէս թևերը կը թռթռէ և մանր թաթիկներովը կը բանի: Ահ, ուրիշ ծաղկի մը վրայ թռաւ: Նորէն կ'աշխատի:

Հիմակ ուրիշ ծաղկի մ'անցաւ. որչափ ժիր է. և ոչ բոպէ մը նոյն տեղը կը կենայ. կ'երևի

58 որ շատ դործ ունի և կը ջանայ դործը կատարելու:

Հիմա պարտիզին միւս ծայրն երթանք: Ար տեսնես սա յարգէ պզտիկ տուները, որ բնաւ սրատուհան չունին, այլ միայն նեղ դուռ մը: Ատնք են մեղուներուն տուներն որ փեթակ կ'ըրուին:

Արք դարունը կը հասնի և ծաղիկները կ'ըսկսին ծլլլ, մեղուներն առտու կանուխ դուրս կ'ելնեն իրենց փեթակէն: Հեռուները կը թռին և ծաղիկներուն անուշ հիւթը կը ծծեն:

Մեղուն երկար լեզու մ'ունի. այս լեզուն ծաղկին մէջ կը մղէ որպէս զև հիւթը ծծէ: Յետոյ հիւթը կը տանի փեթակը և մեզը կը շինէ:

ՀՈՐՑՄՈՒՆԲ. — Մեղուներն ինչ կ'ընեն: Անչ կ'ըստին անոնց գոռները: Անչ բանէ շնորհակալ էն: Անչ համար գարնան մեղուները կանոն գորս կ'ընեն: Մեղուն ինչով կը թժէ ծաղկին հիւթը:

Արքոր մեղու մը դուրս կ'ելնէ առտու, միայն մտաւոր ծաղիկները չմտաւոր. շատ անգամ իր

58
665 / 16699-58
965

փեթակէն մղոն մը հեռու տեղեր կը թռի, բայց իր ճամբան բնաւ չկորսընցըներ:

Երբոր յանկարծ անձրևի բռնուի, ծակ մը կը մանկ պատի մը մէջ, կամ ծառի մը տերևներուն մէջ կը պահուրտի, կամ ծաղիկի մը մէջ կը սմբի: Երբոր նորէն արևն երևի, մեղուն դուրս կ'ենէն և շուտով իր տունը կը թռի:

Մեղունները միայն հիւթ չեն քաղեր հապա տեսակ մը ոսկի փոշի, ծաղիկներուն մէջէն: Այս փոշին տունը կը տանին իրենց ետևի ոտքերով: Անով մեղուի հաց կը շինեն փեթակին մէջ, որով պղտիկ մեղունները կը կերակրին:

Այս փոշիով մամ ալ կը շինեն, և մամով շատ մը մանր խղիկներ կը պատրաստեն. ամենն ալ նոյն ձևն ունին և իրարու կապուած են վայելուչ կերպով:

Անուշ մեղրով կը լեցընեն այս խղիկները: Այս մեղրով լցուած մամէ խղիկներն բջիջ կը կուտին:

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ. — Մեղու մը շար անգամ ո՞ր-
չափ հեռու էր թռի: Ի՞նչ կ'ընէ երբոր անյրևե-
թուոյն: Մեղուն հիւթէն զար Բ՞նչ էր Կապէ:
Ի՞նչ կ'ընէ անով: Ուրիշ: Ի՞նչ է ԲՅԵՐ:

Օրին մէկը խղունջ մը սողաց մտաւ փեթակի մը մէջ: Բոլոր մեղուններն անոր չորս կողմն առին զարմանալով: Չէին կրնար հասկընալ թէ Բ՞նչ կ'ուզէր այս կենդանին, որ իր տունը կռնակն առած կը քայէր:

Մեղուններն իրենց բոլոր ճիգը թափեցին որ խղունջը դուրս հանեն, բայց պարսպ տեղն աշխատեցան: Արջապէս ուրիշ հնարք մը գտան: Մոմով գոցեցին խղունջին պատանին բերանը, այնպէս որ խեղճ կենդանին չէր կրնար շարժիլ: Բիշ ատենէն մեռաւ և անկից ետքն իրենց գործին արդէլք չեղաւ:

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ. — Օր մը Բ՞նչ ընէաւ փեթակին մէջ: Ի՞նչ ըրին մեղուները: Երբոր չէրցան յա-
ջուէլ Բ՞նչ միջոց բանեցոյցին:

ԿԱՐՍՊ

Նշտանի կարապը շատ սիրուն կենդանի մ'է: Առուակի ու լճակի վրայ կ'ախորժի լողալ: Երբ դեռ պղտիկ է սիրուն չերևիր, բայց երբոր մեծ-
նայ ձիւնի պէս ճերմակ է:

Վարապը մացառներու և խոտերու մէջ կը շի-

նէ իր բոյնը: Չոր փայտերով ու պրտուններով կը շինէ բոյնը և անոր մէջ իր հաւկիթները կ'ածէ:

Արբոր ձագուկները հաւկիթէն դուրս կ'ելնեն շուտ մը ջուրը կը վազեն: Պէտք չունին լողալ սորիջի, բնական կերպով դիտեն:

Տեսած ես կարապին ոտքերը. լողալու յարմար են: Բոլոր թռչուններն որ ջուրը կը սիրեն և անոր մէջ կը լողան մաշկակապ ոտքեր ունին, ինչպէս կարապները, բաղերն և ուրիշ շատ թռչուններ ունին:

Բոլորն ալ լաւ կը լողան. բայց հաւերը, վառեակներն ու ճնճողուկները չեն կրնար բնաւ լողալ՝ վասն զի կարապին ու բաղին պէս մաշկակապ ոտքեր չունին:

Վարապն երկար վեղ ունի և անով կրնայ իր կերակուրը գտնել առանց ջրին տակն երթալու, ինչպէս որ բաղերը կ'ընեն: Վարապը հունտեր, տերեւներ և ջրի բոյսերու արմատներ կ'ուտէ:

ՀԱՐՑՄԱՌՆԵՐ. — Ի՞նչ Բոյն ունի կարապը: Ո՞ր կը շինէ իր Բոյնը: Ի՞նչ Գնդ-առ ի Բոյնը: Արբոր Կապիթէն Ելնեն կարապին յագոտներն Ի՞նչ կ'ընեն: Վարապն Ի՞նչ պէտահ ոտքեր ունի: Ո՞րիշ Ի՞նչ պէտահ Ուղտն նոյն ոտքն ունի: Ի՞նչ Բանի կը շատայտ կարապին երկար վեղը: Ի՞նչ կ'ուտէ:

Պայլը շատ կատաղի կենդանի մ'է. քիչ մը շունի և քիչ մ'ալ աղուէսի կը նմանի: Իր որջն անտառն է, մարդու բնակութենէ հեռու: Ամառը թռչուններ, որսի միս և ուրիշ կենդանիներ կ'ուտէ: Բայց՝ ձմեռը անտառէն կ'ելնեն գայլերն որ կերակուր փնտռեն: Այն ատեն խուճի խուճի կը ըլլան և երբոր անօթի են շատ յանդուգն ու կատաղի կը դառնան: Մինչև անգամ՝ գիւղեր կը մտնեն և գառնուկներ, ոչխարներ, կովեր և ձիեր կը յափշտակեն կ'ուտեն:

Սաստիկ ձմեռուան ատեն, երբոր գետինը ձիւնով ծածկուած է, սոսկալի ունալու ձայն մը շատ անգամ կը լսուի գիշերուան հանդարտ փամանակը: Հետեւալ օրը երբ գիւղացիք կը նային որ կով մը կամ ձի մը կորսուած է կը հասկընան որ գայլն անտառէն եկած է:

Անգամ մը Ուռու աղնուական մ'իր կնկան հետ քառաձի բալխիրով ճամբորդութիւն ընելու ատեն խուճի մը գայլեր իրենց վրայ կը յարձակին: Մեծ վտանգի մէջ էին, վասն զի գայլերը զիրենք պատառ պատառ պիտի ընէին: Ասոր համար առաջ ձի մը և ապա ուրիշ մը

Պարձակեն և դայերուն կը թողուն որ ուտեն և իրենք նոյն միջոցին ժամանակ կը գտնան փախչելու :

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ . — Գայն որ կենդանիներուն կը նմանի : Ո՞ր կը շնէ եր որջ : Ի՞նչ կ'որէ : Չըմեռն է՞նչպէս կ'որսան գայլերը : Երբե՞ն ո՞ր կերևան կերակուր փնտրելու : Շար անգամ գիշերուսան լսուելեան ժամանակ է՞նչ կը լսուի : Ո՞րս աղնուսան մ'իջ կնկան հետ է՞նչպէս ապարեցուսանգամ մը գայլերէն :

ԹՈՒԹԱԿԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹՈՒՆԸ

Աղքատ մարդ մը թուլթակ մ'ունէր : Այս թուլթակը սորվեր էր ըսելու . « Ատոր վրայ տարակոյս չկայ : » Մինակ այս խօսքերն ըսել զիտէր, և շատ անգամ բոլոր օրը կը պոռար կամ կը սուլէր . « Ատոր վրայ տարակոյս չկայ . — Ատոր վրայ տարակոյս չկայ : »

Ամեն հարցմունքի թուլթակը նոյն պատասխանը կուտար . « Ատոր վրայ տարակոյս չկայ : »

Օր մը տէրն առաւ զայն և շուկայ տարաւ .

որ ծախէ : « Ո՞վ ծախու կ'առնէ իմ թուլթակս » կը պոռար մարդը, « քսան ոսկի կ'աժէ թուլթակս : »

Մարդ մը լսեց քսան ոսկին, զարմացաւ ու թուլթակին դառնալով ըսաւ . « Պապկայ, միթէ զուն քսան ոսկի կ'աժեն : »

— Ատոր վրայ տարակոյս չկայ » պատասխանեց պապկայ : Մարդը այս պատասխանէն այնչափ ախորժեցաւ որ թուլունը զնեց ու տունը տարաւ :

Քիչ մ'ատեն անցնելէն ետե՛ գրջաց զայն ծախու առնելուն վրայ և երբ օր մը վանդակին քովը կեցեր էր, ըսաւ . « Խենդ չէ՞ որ այնչափ ստակ ծովը նետեցի պապկան զնելու համար : »

— Ատոր վրայ տարակոյս չկայ » պոռաց թուլունը : Եւ այս անգամ թուլթակն իրաւունք ունէր :

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ . — Թուլթակն է՞նչ խօստ ասրվեր էր : Ի՞ր որէն որչափ սրտէ պահանջեց անոր համար : Մարդն է՞նչ ըսուելու թուլթակին : Ի՞նչ պատասխանեց թուլթակը : Այն ասրէն է՞նչ ըսուելու մարդը : Երբ գնեց և գրջաց է՞նչ ըսուելու : Թուլունն է՞նչ պատասխանեց : Այս անգամ թուլթակը . . . :

Երբոր մէկ քանի կողմերն ընդարձակ տեղեր կան որ անապատ կ'ըսուին: Այս անապատներուն մէջ ոչ տուն, ոչ առու և ոչ ծառեր կան:

Չորս կողմը միայն աւազ, քար, ժայռ կը տեսնուին:

Երբոր ճամբորդն այս անապատներէն անցնիլ ուզէ, պէտք է որ ճամբուն համար ամեն պէտք եղածն իր հետն առնէ:

Պէտք է ջուր, կերակուր առնէ այնչափ որ իրեն և իր ուղեկիցներուն համար շատ օրեր բաւեն:

Այս ընդարձակ անապատներուն մէջ ձի մը չկրնար բեռ կրել. բայց Աստուած մարդուն ուրիշ կենդանի մը տուած է որ այս զործին յարմար է:

Այս կենդանին ուղտն է:

Երբոր նաւաստիներ նուով ծովուն վրայ կը ճամբորդեն, պէտք է որ նաւն ամեն հարկաւոր եղած բաները պարունակէ: Եւ որովհետեւ ուղտն ալ անապատին մէջ նոյն բանն ընելու պարտաւոր է իր տիրոջը համար, անապատի նաւը կոչուած է:

Երբոր ուղտը բեռնաւորել ուզեն՝ ծունկ կը դնէ, և երբոր ճամբորդութիւնը լմնայ և հանգրստանալու օրը գոյ ուղտը նորէն ծունկ կը չօքէ որպէս զի բեռն իջեցրնեն:

Ուղտը կրնայ շատ ժամանակ քալիլ առանց կերակուրի, և ճամբայ ելնելէն առաջ, բաւական ջուր կը խմէ որպէս զի շատ օրեր աւէ:

Չաւանալու չէ թէ որ Արաբացին իր ուղտը կը սիրէ և անոր զովեստներ կ'երգէ: Չին իր տէրը կոնակը կ'առնէ կը տանի, կոյն անոր կաթ կուտայ և ոչխարը հադուստ ընելու համար բուրդ: Բայց Արաբացիին համար ուղտն այս ամեն բաներուն տեղը կը բռնէ:

Անապատի ժողովուրդին կաթ և ուրիշ հարկաւոր եղած բաները կը մատակարարէ: Մեռնելէն ետք՝ ուղտին միսը կ'ուտեն, և իր մազերով հադուստ կը շինեն:

ՀԱՐՏՄՈՒՆԷ. — Անապատին մէջ էնչ կը պեռնուի միայն: Ինչ բան զէայ: Ճամբորդն անապատին մէջ հետն էնչ պէտք է գտնի: Որ կենդանին իր բեռը կը կրէ: Ինչն համար «անապատի նաւը» կը կոչուի: Ինչ կ'ընէ երբոր բեռնաւորն ու բեռը առնուի: Որչափ ջուր կը խմէ ճամբայ ելնելէն առաջ:

ՅԱՆ ՄԸ ՊԱՅՄԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ

Քանի մը տարի առաջ պղտիկ տղայ մը, որ հազիւ ութ տարեկան էր, տեղ մը կ'երթար: Պատահան երթալու առնն, կաղ, աղտոտ ու անպիտան շուն մ'առջևն ելաւ և սկսաւ անոր ետևէն ցատկոտելով երթալ:

Եթէ գէշ տղայ մ'ըլար այս շան քարեր պիտի նետեր, բայց մեր ըսած տղան միշտ բարեփրտ էր և խելօք:

Ուստի տեսաւ որ շունը ծեծեր են ու խելօք բարեկամ մը կը փնտռեր: Տղան թողուց որ շունն իր ետևէն գայ մինչև տունը:

Երբոր պղտիկ տղան հարցուց իր մօրն որ արդեօք հրաման կուտայ որ շունը տունը մանկ, խելօք կենդանին կարծես թէ հասկըցաւ որ ինչ կ'ըսեն:

Շատ տխուր կ'երևէր և փոքրիկ տղայք սկսան լալ երբոր անոր լայն պոյժատ աչքերը տեսան որ գուժ կը շարժէին:

Մայրն որ իր զաւակից սորվեցուցեր էր բարի ըլլալ, խելօք, կաղ ու անօթի շունը վաճառել չտուաւ: Թողուց որ լուստարանն երթայ և տղաք անոր քիչ մը հաց ու ջուր տուին խմելու, և

մաքուր յարդ որ անոր վրայ պառկի:

Կենդանին ամեն կրցածն ըրաւ որ իր երախտագիտութիւնը անեցուց ցոյց տայ: Ետին անդին կը ցատկոտէր և իր պղտիկ բարեկամներուն ձեռքը կը լզէր:

ՀԱՐՅՄՈՒՆԷՑ. — Տղան ետևէն էկող շունն ինչ վնասի մէջ էր: Ինչ պէտք ընէր ելէ չար յողայ մ'ըլար: Սա որուն ինչ ըրաւ: Իր մայրն ինչպէս ընդունեց շունը: Իր շնորհակալութիւնն ինչպէս ցոյց տուց:

Տղաք Թափ անունը տուին շան, որ իրենց սիրելի բարեկամն եղաւ:

Հիմակ պատմեմ ձեզի թէ ինչպէս բարեկամ եղաւ: Իրենց հետ դպրոց կ'երթար, և չար տղաքներն անոնց քովէն կը վաճառէր երբոր կը տեսներ որ իր փոքրիկ տերերուն ֆնաս պիտի հասցընեն:

Երբոր տղաք դպրոց մտնէին, Թափ կը դառնար և հաւերուն հետ բակը կը կենար: Ար նախէր որ հաւերը չփախչին և չդողուին: Չար տղայ մը չէր կրնար քար նետել հաւերուն երբ որ Թափ հոն էր:

Երբոր դպրոցէն արձակուելու ժամը դար

տղոց մայրը կ'ըսէր. «Թօօփ, ատենն եկաւ որ երթաս տղաքը դպրոցէն բերես:»

Թօօփ պէտ շատ ժամանակ անցու մինչև որ Թօօփ այս խօսքը հասկըցաւ, բայց վերջապէս սորվեցաւ, և երբոր լսէր այդ հրամանը շուտ մը դպրոց կը վազէր:

Այո, աւել մեծ ճարտիկու թիւն ունէր Թօօփ: Անձրևոտ օրեր հովանոցը բերանը կ'առնէր, և դպրոց կը տանէր որ իր փոքրիկ տէրերը չձորջուին:

Արբեմն փողոցի տղաք կ'ուզէին հովանոցը բերնէն առնել, բայց Թօօփ շուտ շուտ կը վազէր և անմասս տեղը կը հասնէր:

Այսպէս այս շունն որ տանն մը կաղ և անպիտան էր, իր պղտիկ բարեկամներուն կը ծառայէր և երախտագէտ էր:

ՀԱՐՅՄԱՆԻՅԷ. — Տղայք է՞նչ անտան գոռն շան: Ի՞նչպէս իրենց բարեկամ եղաւ: Ի՞նչ կ'ըսէր մայրը երբոր արձակուօրէ արեւը հասնէր: Ո՞րքէ է՞նչ ճարտիկութիւն ունէր:

ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐ

Այն կենդանիներ որ բնութեամբ ընկերական են, խումբ խումբ կ'ապրին, ինչպէս ոչխարը, շունը, ձին, կովը, որ վայրենի տեղերէ քաշուելով ընտանի եղած են, մարդու հետ կ'ապրին և շատ օգտակար են: Այն կենդանիներ ալ որ վայրենի են, չեն կրնար ընտանենալ և վնասակար են, ինչպէս առիւծը, կինձը, վագրը: Պէտք չէ որ չարչարենք ընտանի կենդանիներն որ մեզի շատ ծառայութիւններ կ'ընեն:

ՈՉԽԱՐԸ. — Ոչխարն է՞նչ կուսայ մեզ: Ի՞նչ կ'ըստի ոչխարն մը բոլոր բորբոքը: Վերջին: Ի՞նչ կը շնենք բորբոքի: Ասուի, ծածկոց, օթոց, չախայ, զգեստ, ձեռնոց, գուլպայ և ուրիշ շատ օգտակար բաներ:

Բորբոքէն դատ ուրիշ է՞նչ կ'ըստանանք ոչխարէն: Ի՞ր մորթէն կաշի կը շնենք, իր միտով կերակուր կ'ընենք, խի իր կաթէն՝ պանիր:

Այսինքն է՞նչ կ'ընենք: Առջիկ ու մուճակ, փոկ

ու գօտի, համեա ու թամբ, գրքի ծածկոյթ և ուրիշ բաներ:

Անհրամանի մը մարմնի ով կաշի կ'ընէ: Խաղախորդը:

Ով կաշիէն մո՛ճակ կը շնէ: Արշակալը:

Ի՞նչ կ'ըստի ոչխարին յագո՛ւկը: Ղառնուկ:

Ի՞նչ կ'ո՛տէ ոչխարը: Խոտ:

Շատ մը ոչխարներու է՛նչ անոնն կո՛տաս: Հօտ:

Ի՞նչ կը կաշի անոնց վայ հսկող մարդը: Հո՛վի:

21

Ձին ազնիւ ու օգտակար կենդանի մ'է: Հօտն-դարտ է ու աշխատասեր: Ուրիշն զնա չընէր և մարդուն կը ծառայէ: Ուսելու համար ուրիշ կենդանի մը չսպաններ բնաւ, ինչու որ խոտ ու գարի կ'ուտէ:

Արդէն տեսնը որ կատարի գայլին դէմ չկընար ինքզինքը պաշտպանել: Արնայ վազել ու փախչել, բայց գայլն ալ կրնայ վազել:

Ձին իր տէրը կը սիրէ և շուտով անոր կը վարժի:

Օհնուոր մը սիրական ձի մ'ունէր որ զնք շատ կը սիրէր և շատ վտանգներէ սզատեր էր:

Արջապէս այս զնուորը պատերազմի մէջ կ'ըս-

պանուի ու ձիէն վար կ'իջնի: Երբ քանի մ'օր ետք իր մարմինը գտան, տեսան որ հաւատարիմ կենդանին զեռ անօր քովը կը կենար: Այս քանի մ'օրուան մէջ՝ ձին իր տիրոջը քովէն չէր հեռացած: Առանց կերակուրի ու ջուրի, անօր մօտ սպասեր էր, և զիշակեր թռչունները վաճաճ տեր էր: Միթէ այս ձին ազնիւ կենդանի մը չէ՞:

ՀԱՐՑՄՈՒՆԲ. — Ձին է՛նչ արեսի կենդանի է: Անձնան է: Ի՞նչ բան կ'ո՛տէ: Որ կենդանիին դէմ չկրնայ կոտորել: Պատճառն զնո՛ւորին պատճառ-նիւնը: Որչա՛տ ասին անօր քովը կեցաւ:

21. — Ի՞նչ բանի կը զարթածո՛ւի յն: Մեղ կրելու և սայլակ ու կառք քաշելու:

Ձի մը է՛նչպէս կը լծեն սայլակի կամ կոտորի: Փոկով ու երկաթի շղթաներով:

Ձիան իր իրա՛ծ փոխելն ու օղակներն է՛նչ են: Իր կազմածքը:

Ի՞նչ կ'ըստի յնոնն կամայն էղած նստարանը: Թամբ:

Հասցա զայն վարելու համար փոխը: Երասանակ:

Հասցա երատանակին ղայցո՛ւ և բերանն էղած երկաթը: Սանձ:

Պղտի յե յը Բնչ կը հոյր-ի: Մարուզ:

Ուրիչ Բնչ Բանի կրնայ ծառայել յին: Իր մորթէն կաշի, և իր երկայն մազերով ու պոչովը սատրներ կը շինուին:

Մենէ կոտորեմս անոյ յար: Չէ. բայց կան երկիրներ ուր անոր միտը կուտեն և զամբիկին կաթն իբրև սնունդ կը գործածեն:

ԿՈՎ.

Արջն ամենէն շատ աշխատող ու առիւն կենդանին է: Դաշտին մէջ այն կ'աշխատի և ագարակին ամենէ օգտակար սպասաւորն է: Հողագործին գլխաւոր գանձն է: Այն կը հերկէ հողը, այն կաթ կուտայ, այն կը պարարէ հողը, այն լաւ միտ կուտայ, և հեղ, ընտիր կենդանի մ'է:

ԿՈՎ. — Արջն Բնչ կ'առնեն: Աթ, մաժուն ու սեր:

Ե- կաթն Բնչ կը շինուի: Արագ ու պանիր:

Ինչ անոն արարեալ է այն մարդոն որ կաթ կը ծախէ: Աթնալաւառ:

Արջն Բնայած պէղն անոնն Բնչ է: Գամ:

Արջ Բնչ ուրիչ Բաներ կոտորեմս: Արջի, եղջիւր և միտ:

Արջ-ըրով Բնչ կը շինուի: Սանտր, դգալ, դանակի կոթ, կոճակ և թաս:

Ինչ է եղջերակոյ: Առաջարան մը, պղնձէ շինուած:

Ինչն համար եղջեր կ'ըստ-ի: Ինչու որ երաժշտական առաջին նուագարանները եղջերէ շինուեցան:

Ինչ կ'ըստ-ի նորահասակ կով յը: Արթ:

ՈՒՐԻՇ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐ. — Ողնայէն ու կոշիկ զար' որ կենդանիները մեղէն արեւոյն միտ կոտորեն: Խողը, հաւը, բաղը, սագը, հնդկահաւը, նապաստակը և ճագարը:

Խոյնն ուրիչ Բնչ Բան կ'առնեն: Արջի և իր կարծր մազերը կամ սաւը՝ որոցմէ խողանակ կը շինեն:

Սոսնյն ուսկից կը շինուի: Անդամներու սրբաակէն ու մորթէն:

Արջ համարը կենդանի էն Բնչ կոտորեն մեղէն արեւոյն: Հաւկիթ:

Ինչ երբ որ մարդոն Բնչ կ'ըստանան: Սիւր:

նոյնպէս փետուրներն որով անկողին ու բարձ կը շինենք:

Մեքատսէ դէտսան ուսնց կը շինուի: Պղտիկ որդի մը մանած թելերէ:

Ինչ է հոշտակը: Կենդանիներու մազոտ մորթը:

Գրասպանի հոտը շաք անգամ ինչ կը շինուի: Իշու կաշիէն:

Ինչ է փեպուրէ գրեկը: Սազի մը թէէն առ նուած փետուր մը:

Ինչ է կը վառի հրագը: Նարպով, եղով, կազով:

Ուրիշ ինչ բան կը շինեն՝ հարպէ կամ էղէ: Ըճառ:

Ենէն լաւ հրագներն ուսնց կը շինուին: Մոմէ, որ մեղուներուն գործն է:

Մեղուներէն ուրիշ ինչ կը շարահանուի: Մեղը:

ՍԵՆ ԱՐՁԸ

Սէ Երջա անտառներու մէջ կ'ապրի: Դիւրաւ ծառերու վրայ կը մագլի և շատ անգամ իր քնակարանը կ'ընտրէ ծառի փապարի մը մէջ:

Երջա շատ կը սիրէ վայրի պտուղներ, որ առատ կը գտնուին անտառին մէջ:

Նոյնպէս մեղը կը սիրէ արջը և վայրի մեղուներուն փեթակները կը գողնայ: Վայրի մեղուները զոգաւոր ծառերու մէջ կը շինեն իրենց փեթակներն և արջը մեղրին հոտն առնելով փեթակները կը գտնէ:

Երբոր փեթակ մը կը գտնէ, ծառէն վեր կ'ենէ և ժամերով կը կրծէ ու կը կրծէ ծառին կեղևը մինչև բաւական լայն ծակ մը բանալն որ թաթն անոր մէջ մտնէ:

Եյն ատեն մեղուներուն խայթոցը բանի տեղ չդնելով արջը ծակին մէջ կը խոթէ թաթն և մեղրին հետ բջիջի կտորներ դուրս կը հանէ: Մինչև որ արջը խեղճ մեղուներուն պաշարը չհասցընէ անկից չհեռանար:

Երբոր ձմեռը կը հասնի՝ արջը խոռոչի կամ փոսի մը մէջ կը սրի խիտ ծառերու տակը: Ենոր մէջ խշտակ մը կը շինէ տերևներով և ոստերով, և երբոր ձիւն վազի, ձիւնը զինք կը ծածկէ և անոր մէջ հանգիստ կը հանգչի: Եւթը կը գոցէ և բոլոր ձմեռը կը քնանայ:

Երբոր գարունը գայ նորէն աչքը կը բանայ և կ'ըսկի թափառիլ անտառներուն մէջ:

Մարդիկ անտառը կ'երթան արջը որսալու:

Ընոր մորթը կուզեն առնել որ վերարկու, ծածկոց ու մուշտակ շինեն: Ընոր միան ալ կուտեն և իր ճարպով եղ կը շինեն:

ՀՈՐՑՄՈՒՆԲ. — Ո՞ր կը բնակն Սե- Երջ: Ո՞ր կը հասարացէ իր բնակարանը: Ի՞նչ կը պիտի ընէ: Ո՞ր կը գործէ Բոլոր: Ի՞նչ կը ընէ Գեորգիան: Ի՞նչ կը ընէ Գեորգիան: Ի՞նչ կը ընէ Գեորգիան: Ի՞նչ կը ընէ Գեորգիան:

ԾՈՅԼԵ

Օտղ տղայ մը կըսէր որ մը իր բժշկին. — «Բնաւ չեմ աշխատիր, վասն զի միշտ հիւանդ եմ:» Բժիշկն անոր պատասխանեց. — «Եւեւ լի ճմարիտ բան մը խօսած պիտի ըլլայիր եթէ ըսէիր: Միշտ հիւանդ եմ, վասն զի բնաւ չեմ աշխատիր: Եղէկ զիտցիր, ծուրութիւնն, որ ամեն շարեաց պատճառն է, հիւանդութիւններ ալ կը բերէ:»

ՀՈՐՑՄՈՒՆԲ. — Ի՞նչ կըսէր Զոյլ տղայ մը: Ի՞նչ պատասխան պատասխան բժիշկը: Ի՞նչ գեղջիկներ կը պատասխանէր Զոյլ տղային:

ՊՅՅՈՒՆ ԱՂՋԻԿՆ ՈՒ ՊԵՊԷԿԸ

Արժուհի մը աղւոր պէպէկ մը ընծայ տուեր էր վեց տարեկան աղջկան մը: Քանի մ'որ ետք՝ վարժուհին պղտիկ աղջկան տունը գնաց որ նայի թէ պէպէկին հետ կը զուարճանայ: Բայց երբ որ հարցուց թէ ո՞ր է պէպէկը, ըսին իրեն որ պղտիկը կրակը նետեր էր զայն: Եւ անտես վարժուհին աղջիկը կանչեց և անոր ըսաւ. «Իմ պղտիկ սիրուն աղջիկ, ինչու համար պէպէկը կրակը նետեցիր:» Աղջիկը արտօութ թափելով պատասխանեց. «Ի՞նչ ընեմ, ես անոր ըսի որ զինք կը սիրեմ, և ան ինձի պատասխան չտուաւ:»

ՀՈՐՑՄՈՒՆԲ. — Ի՞նչ պատասխանեցին պղտիկ աղջկան: Ի՞նչ համար պղտիկը պէպէկը կրակը նետեց էր:

ՄԵՄՈՒԿՆ ՈՒ ՇԵՐՍՍԸ

Օր մը մամուկը շերասին հետ խօսքի եկաւ: Մամուկն ըսաւ. «Ի՞նչ է այս իմ քաջածա մարդերու երեսէն: Իմ տունն աղւոր կը հիսեմ և մարդիկ աւելը կ'առնեն և բոլոր շինածս կ'աւ. »

րեն. Ինչ խենդ ու անգութ են: Հապա դու,
չերամ, որ զգուելի միջատ մ'ես, դու միայն սի-
րելի ես անոնց. քու հինածդ խնամօք կը ժողվեն
կը պահեն թէև իմ շինածէս աւելի հաստ է:"
Շերասը պատասխանեց. «Վաղաչեմ այդչափ
մի բարկանար. ամեն մարդ զիտէ որ շատ ճար-
պիկ հինող ես, ամեն մարդ կը խոստովանի որ
շատ նուրբ թելերով կը բանիս ոստայնդ, բայց
ինձ ըսէ ի՞նչ օգուտ ունի, մինչդեռ իմ շինած
թելերս ամեն տեղ օգտակար ու յարգի են:"

Օգտակարութիւնը արժէքի փորձաքարն է:

ՀԱՐՑԱՌԻՆԷ. — Ինչը կը գանգապէր մամո-
նը: Մարդերոն համար ի՞նչ կ'ըտէր: Ի՞նչ կ'ը-
տէր շերասին: Այո՞ ի՞նչ պարասխանեց:

ԱՌԻՒԾՆ ՈՒ ՄՈՒՆԷ

Օր մը անտառի մը մէջ քնացեր էր առիւծը:
Քանի մը մուկեր սկսան խաղալ և ատեն ա-
տեն առիւծին վրայ ելնելով կը վազվզէին: Ա-
ռիւծն անոնց ձայնէն արթնցաւ. մուկերը փա-
խան, մինակ մէկ հատ մուկ չկրցաւ փախչել և
առիւծին թաթին տակն ընկաւ:

Առիւծն այդ մուկը պիտի սպաննէր, բայց
այնչափ ազատեց ու պաղատեց կենացը խնայելու
որ առիւծը թողուց մուկն որ ազատ երթայ իր
տեղը: Այն ատեն երախտագէտ մուկն ըսաւ.
Ազնիւ առիւծ, յուսամ որ օրին մէկն առիթ
պիտի ունենամ այդ բարութեանդ փոխարէնը
հատուցանելու:"

Առիւծը խնդաց և չհաւատաց բնաւ որ անանկ
պղտիկ կենդանի մը պիտի կարենայ իրեն օգտա-
կար ըլլալ:

Հատ ժամանակ չանցաւ՝ երբ առիւծը հաստ
չուանով շնուած ցանցի մը մէջ ընկաւ: Քա-
նի մը որսորդներ այս ցանցը փռեր էին անտա-
ռին մէջ: Առիւծը պարապ տեղն աշխատեցաւ
ցանցէն դուրս ելնելու և սկսաւ կատաղաբար
մոնչել:

Պղտիկ մուկն անոր մոնչիւնը լսեց և շուտ
օգնութեան վազեց: Մուկն սկսաւ իր սուր ակ-
ձաներով ցանցը կրծել և, երկար ատեն աշխա-
տելէն ետև՝ յաջողեցաւ չուանը կտրել և առիւծն
ազատել:

ՀԱՐՑԱՌԻՆԷ. — Մուկերն ի՞նչ կ'ընէին առի-
ւծին քանակաւ՝ ասպէն: Ի՞նչ ըրաւ առիւծն երբ
արթնցաւ: Մուկն ի՞նչ ըրաւ՝ երբ արեւոտ սը

առի-ժըր զնիս պիտի սպասենէ: Ի՞նչ ըսաւ Տոն-
 Էրբոր արշակունի-եցաւ: Ինչո՞հ համար թիթապէցա-
 առի-ժը: Երբ հասոյց եր պարտը Տոն-ը: Ի՞նչ
 էր ցո-ցընէ այս առաւիլը:

ՍԻՐՈՒՆ ԳՍՌՆՈՒՆԷ

Բնտանիք մը կար որ շատ աղքատ էր: Եյս
 ընտանիքը կերակուրի ու հագուստի համար ասն
 մէջ եղածը ծախեր էր և մինակ սիրուն գառնուկ
 մը մնացեր էր: Եյս գառնուկը տղոց սիրելին
 էր և իրենց մայրը՝ մտածելով որ պիտի ստի-
 պուի այն ալ ծախելու՝ շատ կը տրտմէր:

Արջապէս չուզելով միտքը կը զնէ ծախու
 հանել գառնուկն, որու անունն էր Բամպիկ:
 Պէտք էր մնալաճառը կանչել. տղոց մայրը չէր
 կրնար անոնցմէ մին զրկել որ մնալաճառը կան-
 չէ. ուստի ինքն անոր զնաց, սիրտը կտրած, և
 Բամպիկը ծախելու համար սակարկեց:

Երբոր տղաք գառնուկին հետ կը խաղային,
 մտալաճառն ու իր սպասաւոր տղան զուռն եկան:

«Բարի լոյս, Ա առվառէ խաթուն, ըսաւ
 բարձր ձայնով մը: Ո՞ր է գառնուկն, եկայ որ
 առնեմ տանիմ:»

«Ի՞նչ պիտի առնէ տանի», հարցուց տղոց
 մէկը, մօրը քովը վազկով, և ահ ու դողով ա-
 նոր երեսը նայեցաւ:

«Ընդին գնա՛, սիրական տղաս», ըսաւ Ա առ-
 վառէ տիկինը, տղան կամացուկ մը անդին հրե-
 լով:

«Եյս իմ գառնուկս է հիմա, Աարդոս», ը-
 սաւ մնալաճառին տղան, զուարթ ձայնով մը,
 և զնաց գառնուկին մօտ որ չուանով մը կապէ:

«Չէ, քու գառնուկդ չէ, մերն է», ըսաւ
 փոքրիկ տղան, անոր առջևը կենալով:

Բայց տղան զանի անդին հրեց, Բամպիկին
 վեղէն չուան մը կապեց և սկսաւ քաշել խեղճ
 կենդանին: Ողորմելի գառնուկն սկսաւ մայել
 տրտում խլուր:

Գառնուկին ձայնը տան տիկնոջ սիրտը շար-
 ժեց և սաստիկ այլայլեցաւ: Քիչ մ'ետք՝ բոլոր
 տղաք անոր չորս դին առին և լալով աղաչեցին
 որ սիրուն գառնուկը չծախէ:

«Աաղաչեմ, ըսէ մանչիդ որ քիչ մը կենայ՝
 ըսաւ Ա առվառէ տիկինը վշտալի ձայնով մը մա-
 վաճառին:

Երբոր սպասաւոր տղան իր տիրոջ ձայնը լսեց՝
 կեցաւ, գառնուկը չքաշեց, և ասոր վրայ մայել
 գազրեցուց խեղճ կենդանին:

“Միրական զաւակներս, ըսաւ տղոց մայրը սրտաշարժ ձայնով մը, ես հիմա շատ աղքատ եմ և չեմ կրնար ձեր հօրը պէս շահիլ, երբոր դեռ ողջ էր: Բարեւսիրտ մտավաճառը Բամպիկի համար ստակ տուաւ ինձի, և այս ստակով հայ պիտի առնեմ որ ուտէք:”

“Չէ, չէ, չէ, պոռացին տղայք: Մենք չենք ուզեր որ Բամպիկը ծախես: Մեր գառնուկն է, և պէտք չէ որ ծախես, մայր: Աւելի աղէկ է որ անօթի մնանք քան թէ գառնուկը ծախենք:”

Պարսպ տեղը տիկին Առավառէ ջանաց հասկըրնելու իր սղոց որ գառնուկը ծախելու ստիպուած է: Որչափ այն կը խօսեր որ Համոզէ, այնքան տղաք ոտք կը կոխէին որ Բամպիկը չծախուի:

Արջապէս տիկին Առավառէն ստակը ետ տուաւ, ըսելով մտավաճառին. “Չեմ կրնար պարոն, հիմա ծախել գառնուկը: Ուրիշ անգամի մնայ, պիտի ջանամ որ քիչ մ'առնեմ ալ դիմանամ:”

Մտավաճառն, որ ամեն բան դիտեր էր, շատ զթաց այս դժբաղդ ընտանիքին վրայ, և երբ տիկին Առավառէ ձեռքն երկնուց որ առած ստակը ետ տայ, ան ըսաւ. “Ոչ գառնուկը կ'ու-

զեմ և ոչ ստակը: Իրաւ է որ ես մտավաճառ մ'եմ, բայց ես ալ մտավաճառի սիրտ ունիմ: Չեմ ուզեր տղոց սիրական գառնուկը յախշտակել: Բամպիկը քեզմէ ծախու պիտի առնեմ և տղոց պիտի տամ:”

Այսպէս խօսելու ատեն՝ մտավաճառը շատ այլալայտ էր և աչքերը լեցրեցան:

Այն ատեն Բամպիկն ազատ ձգեցին, և երբ պզտիկ օղաք անոր շորս դին առին և սկսան շոյել շատ ուրախ ու զուարթ էին:

Քանի մը բարեւսիրտ բարեկամներ Առավառէ տիկնոջ օգնեցին և անկից ետք այնքան տառապանք չքաշեց:

ՀԱՆՅՈՒՄԷ. — Մայրն ինչն արեւոյտած էր գառնուկը ծախելու: Ինչն համար անորը կոտորած էր: Ո՛ր զնայ շտեման ասկայիկը համար: Տղաք էնչ կ'ընէին երբոր մտավաճառն տ էր ճանչնելան: Ինչ ըրաւ ճանչն Բամպիկի մօտ ելնալով: Ինչ պարտականութեամբ Ապրիլտ: Երբ մօրը անորը Բարեւոյն շարժեցաւ: Ինչ ըրաւ պոռաց պարտին համար: Արջապէս էնչ ըրաւ Առավառէ պիկին: Ինչ ըրաւ մտավաճառը:

ԱՐԱԳԻՆ ԵՒ ԿՈՒՑԻՐ

Արագիւ մը շատ ծարաւի էր, կուժ մը տե-
տաւ ու գնաց որ անկից քիչ մը ջուր խմէ: Չուր
կար կուժին մէջ, բայց այնչափ քիչ էր որ խեղճ
արագիւն իր կտուցին ծայրն անգամ չկրցաւ
թրջել:

«Պէտք չէ յուսահատիլ, բաւ արագիւն ինքն-
իրենը. ուլ որ կամք ընէ ճամբայ մը կը գտնէ:»

Սև գլխուն մէջ յանկարծ հնարք մը ծնաւ:
Արովհետև չէր կրնար ջրին հասնիլ, մտածեց
որ ջուրն իրեն հասցընէ:

Արագիւն քար մ'առաւ կտուցովն և կուժին
մէջ նետեց. վերջն ուրիշ մը, նորէն ուրիշ մը
առաւ, և երբոր քարերը կուժին մէջ ընկան,
ջուրն սկսաւ վեր ելնել:

Արագիւն իր աշխատանքին պտուղը վայելեց,
և ջրէն խմեց, այնպէս որ եթէ այս հնարքը
չմտածէր ծարաւէն պիտի մեռնէր:

ՀԱՐՑԱՌԻՆՔ. — Արագիւն ո՞ր գնաց ջուր խմ-
տելու: Արագիւն մէջ ջուր կար: Ինչո՞ւ վերցա-
յեց: Ի՞նչ ըստ ինչնէրէն: Ի՞նչ հնարք հա-
ծեց: Ի՞նչպէ՞ս ջուրը բարձրացուց:

ՅՈՒՆՆ ՈՒ ԻՐ ՏԷՐԸ

Արիտասարդ մը կուզէր իր շունը գետը նե-
տել ու խղղել: Պզտիկ նաւակ մը կը մտնէ,
շունն ալ հետը կ'առնէ և ավուներէն կը հեռա-
նայ: Արբոր հասանքին մէջ տեղը կը հասնի շունը
կը բռնէ և յանկարծ գետը կը նետէ: Խեղճ շու-
նը ջրին տակը կ'երթայ կը կորսուի. քիչ մ'ետք
երեսը կ'ենէ և յուսահատութեամբ բոլոր ձիզը
կը թափէ որ նաւակին հասնի: Բայց ամեն ան-
գամուն որ նաւակին կը մտնենար՝ իր տէրը թիա-
կովը կը հրէր: Այս կ'իւր՝ շան ու տիրոջը մէջ
այսպէս կը շարունակուէր, երբոր տէրը՝ համբե-
րութիւնը հատնելով, երկու ձեռքով թիակը
կը բռնէ և շան գլխուն սաստիկ կը զարնէ, բայց
նոյն միջոցին՝ ոտքը կը սահի ու ինքն ալ գետը
կ'իյնայ: Այն ատեն տեսարանը կը փոխուի: Հա-
ւատարիմ շունը գետին տակը կ'երթայ, իր տէրը
կը բռնէ և գետեզը կը բերէ, թէև քիչ մնաց
որ հասանքը զինք պիտի տանէր:

Այսպէս շունն իր տիրոջ մարդասիրութեան
օրինակ մը կուտայ:

ՀԱՐՑԱՌԻՆՔ. — Արիտասարդ մը ո՞ր ներքեց եր-
շունը: Խղղութեամբ շունը: Ինչո՞ւ և ինչպէ՞ս
գետն ընկաւ երիտասարդը: Խղղութեամբ:

ԲԱՐԻ ԳՈՐԾ

Օր մը տղայ մ'իր դաստիարակին հետ դաշտերը կը պտրտէր: Տունը դառնալու վրայ էին՝ երբոր՝ կէսօրին մտա՝ զոյգ մը մուճակ տեսան դաշտին ծայրը: Պորժաւոր մը քիչ մը հեռուն կաշխատէր և այն մուճակներն այն տեղը հաներ դրեր էր:

Տղան չարասիրտ թենչ դրողւած՝ իր բարի դաստիարակին ըստ. «Նկէք խաղ մը խաղանք այս գործաւորին: Իր մուճակները ցանկապափին մէջ պիտի պահեմ, և երբոր կէսօրին ձաշխ երթայ պիտի չգանէ, մենք ալ պիտի խնդանք:»

Մանուկը դաստիարակը պատասխանեց. «Մենք լաւ խաղ մը կրնանք խաղալ այս մարդուն. ամեն մէկ մուճակին մէջ հինգ Փրանքնոց մը դիր, և պիտի տեսնես թէ ինչպէս պիտի գոհ և երջանիկ ըլլայ. դու ալ պիտի ուրախանաս:

— Իրաւունք ունիք,» ըստ տղան: Ուստի զնաց երկու հինգ Փրանքնոց դրաւ խեղճ գործաւորին մուճակներուն մէջ:

Կէսօր մտա էր. տղայ ու դաստիարակ զացին ցանկի մը ետին պահուրտեցան և՛ առանց տեսնուելու՝ սխան նայիլ:

ՀԱՐՅՈՒՆԷՔ. — Պաշտան ո՞վ կը պարտէր: Ի՞նչ պէտան: Մուճակներն որո՞նն էին: Ի՞նչ Լարն-Թին մասածեց պղան և ինչո՞ւ համար: Պասաբաբան ի՞նչ առաջարկեց: Տղան ընդունեց: Ի՞նչ ըրաւ: Ո՞ր ժամոն:

Երբ կէսօր եզաւ, խեղճ բանւորն իր գործը թողուց և զնաց իր մուճակները հագնելու. բայց որչափ զարմնացաւ երբոր իր ոտքին տակը բան մը զգաց:

Շուտ մը կը ծօխ, կը փնտռէ և հինգ Փրանքնոց մը, յետոյ ուրիշ մը կը գտնէ: Ե.յս տեսնելուն սաստիկ սիրտը կ'այլալի, աչքերը կը լեցուին և ծունկի գալով՝ կը պոռայ. «Մտուած իմ, դու զրկեցիր ինձ այս անակեկալ օգնութիւնը: Գիտէիր որ կրնա ու գաւախներս հողալու համար ստակ չունէի, և այս զուամբը ասիք ինձի: Օրհնեալ ըլլաս, Մտուած իմ:»

Պաստիարակն ու աշակերտը չերեցան բանւորին. այլ երբոր իր տան ձամբան բռնեց ուրախ զուարթ, դուրս ելան: Ե.յն ատեն աշակերտն իր բարեսիրտ դաստիարակին վեղէն պլուեւրով՝ սրտաշարժ ձայնով մ'ըստ. «Շնորհակալ եմ, պարոն, շնորհակալ եմ

«Շնորհակալ եմ, պարոն, շնորհակալ եմ

ձեզի որ այդպիսի ընտիր դաս մը տուիք ինձի: Բնաւ երկու հինգ Փրանքնոցը պիտի չմոռնամ: Հիմակ բողոքովն հասկըցայ որ՝ երբ բարեք կը նէ մարդ, ամենէ քաղցր ուրախութիւնը կը զգայ:”

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ. — Բանորն Ինչ ըստ էրէ կէ-
օր զարկաւ: Ինչա՞ սիրտը կ'այլայլէ: Ի՞նչ կ'ըսէ:
Նոյն ձեռքն ո՞ր էին դասարեարակ ու աշակերտ:
Ե՞ս վերջնն Ինչ ըստ դասարեարակն:

ՃԵՐՄԱԿ ԱՐՋ

Հիւսիսի պազ երկիրները միշտ ձիւն կայ հո-
ղն վրայ: Ամառն անգամ ցուրտ է, ինչու որ
սառոյցի խոշոր կտորներ ծովուն վրայ կը ծփան:

Ե՞ս տեղն է Բեւեռային Արջին տունը:
Հողը չէ ցուրտը. ինչու որ Աստուած անոր
խիտ մուշտակէ վերարկու մը տուած է որ տաք-
նայ: Ինչպէս որ դու տաք օդն ու արևը կը սի-
րես այնպէս ալ Ղերմակ Արջը կը սիրէ կծու
օդը:

Բեզի պէս սառոյցին վրայ չսահիր, ինչու որ
նորին ներքաններն երկայն մազերով ծածկուած

են: Այնպէս յուշեկ կը քալէ որ կարծես թէ
ղոյ՞ մը մուշտակէ կոշեկ հաղած է:

Արջը ծովու մօտ կը բնակի, վասն զի կը սի-
րէ ջրին մէջ լողալ: Հոն ալ շատ որս կը գանձ
ուտելու:

Ղաշի համար կաշխատի փոկ մը (Ձուլ- հոյն)
բռնել: Սառոյցին վրայ կը պարտի մինչև որ ծակ
մը կը գանձ ուր սառը հալած է:

Արջը գիտէ որ փոկը սովորաբար այն տեղէն
զուլը վեր կը հանէ: Ասոր համար կը նստի
ու կը հսկէ: Բիչ մ'ետք՝ փոկին կըր զուլը
ծակէն դուրս կ'երևի: Արջն անոր վրայ կը ցատ-
կէ, ջրէն դուրս կը քաշէ, պատառ պատառ կը-
նէ և կ'ուտէ:

Արբեմն ձուկի մ'ետեկն կը վազէ արջը ջու-
րը նետուելով և այնչափ շուտ որ ձուկը չփա-
խած կը բռնէ: Արբեմն ալ սատկած կիտի կտոր
մը կը գանձ և զայն կ'ուտէ:

Արբոր արջը ծովափին վրայ ձուկ չգտնել
այնպիսի տեղեր կ'երթայ ուր ձիւնը հալած է,
և հատապտուղ կ'ուտէ: Աթէ շատ անօթի ըլ-
լայ, մինչև անգամ ծովեզրը բուսած խոտերով
կ'ապրի:

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ. — Ո՞ր է Բնակն Բեւեռային

Արեւ: Ինչո՞ւ համար յո՞րպէն զգարեալս: Ինչո՞ւ համար սառոյցին վայ զսահիր: Ինչո՞ւ համար ծովան ձօր իւր Բնակի: Ո՞ր ո՞րպէլեան ասելն իւր օրէ: Երբոր ծովեղբի վայ կերակո՞ր զգարեալս ո՞ր կերակոյ և Բնչ կո՞րպէ:

ՏՈՒՆ ՄԸ

ԳՈՒՐՄԻ ԿՈՂՄԸ. — Արեւին ասա՛ւր ասա՛ ճը ո՞ր ձառը իւր շինեն: Հիմունքը:

Ո՞ր իւր շինեն: Հողին տակը:

Ինչո՞ւ համար հիմերն հողէն ասկը իւր դնեն: Որպէս զի տունը հաստատուն ըլլայ և պատերուն տակը ջուր չերթայ:

Հիմերո՞ն վայ Բնչ իւր շինեն: Պատերը:

Ի՞նչ Բանէ իւր շինո՞նի պատերը: Վարով կամ աղիւսով և շաղախով:

Անէ ասը ո՞ւր ասէս զգարեալս Բնչ իւր Գործա՞ծէն: Փայտ, երբեմն երկաթ:

Ի՞նչ է այն փեղն ո՞ւրպէս ասը իւր հանէն: Վարահօնը:

Աղեսն Բնչ Բանէ շինո՞ւսծ է: Արակի մէջ պրած կաւէ ու մոխիրէ:

Շաղախն ինչո՞ւ իւր շինո՞ւսծ է: Արով ու աւազով կամ հողով, որ ջրի հետ կը խառնեն:

Ի՞նչ է կերը: Հնոցի մէջ պրած քար է:

Ինչո՞ւ համար պղայ ճը կրնայ Բանալ Գործա՞ծը, զոր ասա պղայ շին կրնայ վերջընել: Այսին զի ծիւղերուն վրայ դիւրաւ կը դառնայ:

Ինչո՞ւ իւր Գործն Գործը: Արով կամ զո՞րն փակով:

Պատո՞ւհաններն ինչո՞ւ շինո՞ւսծ են: Փայտէ շրջանակներով, որ ապակիով ծածկուած են:

Ինչո՞ւ համար ապակիով իւր ծածկեն: Որպէս զի սենեակը լոյս առնէ և հովէն ու անձրեւէն պահպանուի:

Ապակին ինչո՞ւ շինո՞ւսծ է: Աւազով կամ գայլախազով ու կալքարով, զոր իրարու հետ կը խառնեն:

Ինչո՞ւ համար պատո՞ւհանները ճշտ Բանալս է: Որպէս զի ցորեկը թարմ օդ մտնէ:

Երբոր պատերը շինո՞նի, ասն Կարասն ինչո՞ւ իւր Գործն: Պրշակով ու տանիքով:

Տանիքին ասին Բնչ իւր դնեն: Վերաններ:

Ի՞նչ է կղերը: Այն աղիւսներ, կաւէ շինուած:

Շաղախն անգամ խրճիխներն ինչո՞ւ Գործո՞ւսծ են: Յարով:

Պատրիարք Կարապետ Կարապետի անունով լինելու Կարապետի անունով:

Ինչ է այս: Մոխր ասելն վեր հանելու համար է:

ՀԱՅՏՐՈՒՆԵ ՈՒ ՍՈՒՆԻՑԸ

Երբեք մեջ մարդ մը ճամբորդելու ելեր էր: Երբոր ընդարձակ դաշտե մը կ'անցներ հեռուէն առիւծ մը տեսաւ: Առիւծն ալ զինք տեսաւ և սկսաւ կամաց կամաց անոր ետեւէն ելիմալ:

Երբոր ճամբորդը շուտ քաշէր, առիւծն ալ շուտ կը քաշէր. երբոր կանկ առներ, առիւծն ալ կանկ կ'առներ: Մարդը գիտեց որ առիւծը մինչև իրիկուն իր ետեւէն պիտի ելիմայ, և երբ մութը կոխէ իր վրայ պիտի յարձակի:

Չպիտի կրնար առիւծէն փախչել, վասն զի առիւծը իրմէ աւելի շուտ պիտի վազէր: Այսպէս հնարք մը մտածեց որ զանի խաբէ:

Բարձր բլրի մը վրայ ելաւ, որու տակը խոռունկ փոս մը կար: Գետինը պտակելով ինք զինքը ժայռի մ'ետին սրահեց, ուր առիւծը չի կրնար զինք տեսնել: Ա երջը ճիւղ մ'առաւ ժայ-

ուերուն մեջէն, անոր վրայ դրաւ իր զլնարկն ու վերարկուն, այնպէս որ մարդու նմանի: Ետքը ճիւղը ժայռին վրայ սնկեց որով ետին ինք պահուրտած էր:

Քիչ ատենէն առիւծը կամաց կամաց վեր ելաւ: Երբոր վերարկուն ու զլնարկը տեսաւ անոց վրայ ցածից, և փոսին մէջ ընկաւ ու մեռաւ:

Ճամբորդը պահուրտած տեղէն ելաւ և շուտ մ'իւր տունը հասաւ:

ՀԱՅՏՐՈՒՆԵ. — Ճամբորդն ինչպէս անհետացաւ: Ինչ ըրաւ առիւծը: Ինչ էր անոր միտքը: Ճամբորդն անպետեւ համար ինչ կ'անար Գործածեց: Ո՞ր Գնաց այդ հնարքը Գործարդեւ լաւ համար: Ղեղեն վրայ ինչ ըրաւ: Ինչ ըրաւ առիւծը երբոր զաննէր պետեւ: Ինչ էր առիւծը: Կայս մարդը:

ՆԱԿԵՍՏԱԿԸ ՈՒ ԿՐԻՍՏԵ

Նստաբաժնի մը կը պարծենար միշտ որ շատ շուտ վազող է: Ենգամ մը կրկային հետ մըր ցուծի ելաւ և սկսաւ առջևէն վազվզել, այն մի-

Չոցին որ իր հակառակորդը՝ կրիայն, իր տունը կռնակն առած՝ ծանր ծանր կը քալէր:

Նապաստակը կէս ճամբուն վրայ կեցաւ որ նայի թէ կրիայն ո՞ր մնաց և սկսաւ ըսել խընգալով. « Հա՛, հա՛, բարեկամ, թէ որ կարճ ոտքերդ քիչ մ'աւելի շուտ չջարժես, աշխարհիս ծայրը պիտի հասնիմ մինչև որ դու դաշտին ծայրը հասնիս:»

Արիայն խօսք մը չըսաւ, բայց շարունակ քալեց:

«Իրաւ որ, ըսաւ անամօթ նապաստակը, եթէ երեք ոտքով ալ քայլեմ քեզմէ աւելի շուտ պիտի հասնիմ: Ապրծեմ լաւ կ'ըլլայ թէ որ թեթեւ քուն մը քաշեմ: Եթէ դու նշանին անգամ մտնենաս, բաւական է որ ես մէկ երկու հեղ ցատկեմ ու քեզն պիտի հասնիմ:»

Ուստի նապաստակը խոտին վրայ երկնցաւ և շուտ մը քնացաւ, այնպէս որ չսեց կրիային ոտքին ձայնն երբոր իր քովէն անցաւ, չտեսաւ զանի երբոր առաջ կ'երթար, առանց ետին նայելու:

Յանկարծ նապաստակն արթնցաւ ու ցատկեց. պատրաստ էր սլաքի պէս նետուիլ ու նշանին հասնիլ: Նոյն միջոցին սրուաց. «Ո՞ր է կրիայն:

«Լատ եմ», պոռաց ձայն մը դաշտին ծայ-

րէն. ծանր բայց շարունակ քալողը մրցանակն առաւ:

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ. — Սեգամ մը նապաստակն որո՞նէր մրցումէ ելաւ: Ո՞վ անցաւ: Ի՞նչ ըսաւ երբոր ետին նայեցաւ: Ի՞նչ պատասխանեց կրիայն: Այն արէն նապաստակն ի՞նչ ըսաւ խամանակն անցընելու համար: Արիայն ի՞նչ ըսաւ: Նապաստակն ի՞նչ պոռաց երբոր արթնցաւ: Ի՞նչ պատասխան առաւ:

ԱՐԱԳԱԳՈՐԾՆ ՈՒ ԺՐԱԳԱԼՈՒԵԸ

«Բնէ նայիմ, Քրիստինէ քորս, թաշկինակդ լմնալու վրայ է, պոռաց Լ'ննիկ, որու թեթեւ ժատերը կարծես թէ իր կարին վրայ կը թըրթռէին:

«Չէ վայվեր, պատասխանեց փոքրիկ հանգարս Քրիստինէն՝ առանց աչքը վեր վերցընելու. հազու թէ մէկ կողմը լճեցի:

«Մէկ կողմը, ըսաւ Լ'ննիկ՝ այնպիսի ծիծաղով մը որ ախորժեղ չէր: Հապա՛ մէկտեղ սկսանք կարելու մեր թաշկինակները, և ես չըբարբ կողմը կարելու վրայ եմ:

“Պիտեմ որ ծանր եմ,” հառաչեց Քրիստինէ:

“Միշտ այդպէս կըսես,” պոռաց Աննիկ:

“Իսկոյ պիտի ջանամ ժիր ըլլալ և ձեռքես եկածն ընել,” ըսաւ պղտիկ աղջիկը դերձանն ասեղին անցընելով, և իր կարը շարունակեց:

“Քանի որ այսպէս շուտ կը կարեմ, պոռաց Աննիկ, ստոյգ եմ որ ձաշ զանգակը չգարկամ իմ թաշկինակս պիտի լմնցընեմ: Ուստի կրնամ քիչ մը պարտէզն երթալ պարտիլ և նայիլ թէ արդեօք վարդերը եր են. — այսպէս կարն աթոռին վըայ նետելու Աննիկ թռաւ գնաց:

Քրիստինէ ալ կը փափաքէր թարմ օդ ծծել և ծաղիկները փեսնել, բայց կ'ուզէր որ առաջ ձեռքի գործը լմնցընէ: Պլուխը ծռեց և շարունակ կարելով իր թաշկինակին երկրորդ կողմն աւարտեց, քոյրը պարտէզէն չդարձած:

“Ա՛հ, զու ժրաջան պղտիկ աղջիկ, պոռաց Աննիկ, պարտէզէն դառնալով, միտքդ դիր որ ինչի չես կրնար հասնիլ: Դեռ ժամանակ ունիմ, խուցս պիտի երթամ և նոր պատկերս պատէն պիտի կախեմ:”

Աննիկ օւրախ զուարթ նորէն գուրս ելաւ. Քրիստինէ իր կարը շարունակեց. իր թաշկինակին երրորդ կողմն ալ լճեր լմնցուցեր էր դեռ քոյրը սենեակը չմտած:

“Եւ ելի աղէկ չըլլար որ գործդ լմնցընես, քոյր իմ, ըսաւ Քրիստինէ: Այնօր մօտ է և ձաշ զանգակը պիտի զարնէ:

“Ո՛հ, փոյթս է, ես երկու վայրկինս մեջ կրնամ լմնցընել կարս. մինակ կ'ուզէի կարդալ եղբօրս ըսած պատմութիւնը, որ շատ զուարճալի է ըսաւ:”

Խեղճ Քրիստինէ ձայն չհանեց. անդադար ու հանդարտ ասեղը շարժեց ու շարժեց: Իսկ Աննիկ այնքան պաշարուեր էր իր զիբբօնն որ իր կարը բոլորովն մոռցաւ, և երբ ձաշ զանգակը զարկին՝ այն ատեն սթափուցաւ:

“Երդեօք ձաշ ատենն է, պոռաց Աննիկ: Ո՛հ, սիրելիս, իմ թաշկինակս դեռ չլճեցի. հասաւ. քուկդ:

“Հիմա լմնցուցի իմն,” ըսաւ Քրիստինէ, թաշկինակը կամաց կամաց ծալելով:

“Ղիշտ այս ալ նապաստակն ու կրտայն առակին դարձաւ,” մտածեց ինքնիրեն Աննիկ, որ թէև յանդուգն ու սնապարծ էր, բաւական խելք ունէր և այս բանս իրեն դաս մ'եղաւ:

Թէպէտեւ արագ շարժողը կրնայ ատեն մ'առաջ երթալ, բայց հանդարտ ժրագլուխ աշխատողը վերջապէս կը յաջողի:

ՀԱՐՑԱՌՈՒՆՔ. — Երկու աստիճաններով բարձրացնելու
 Ո՛ր աստիճանը լինի և ի՞նչ արժեք ունի
 այն: Բարեպետն ասում է՝ բարձր լինելու
 արժեքը: Այնինչ աստիճանի աստիճան
 լինելու արժեքը: Երբ աստիճանը բարձր
 է, աստիճանը բարձր է: Այնինչ աստիճան
 է՛նչ աստիճանը:

ՏՈՒՆ ՄԸ

ՆԵՐՄԻ ԿՈՂՄԸ. — Տան մը ներսի դռնը
 կան: Սենեակներ, սանդուղներ, անցքեր:

Ինչո՞ւ համար այլ և այլ սենեակներ կան:
 Այն զի աղէկ չէ մեզի համար մի և նոյն սե-
 նեակը կերակուր եփել, ուտել և նստիլ:

Ի՞նչ կ'ըստի այն սենեակն ուր կերակուր կ'ե-
 փի: Խոհանոց:

Վարդապետն ասում է՝ սենեակները: Երկարան:

Կերակուրն սենեակը: Սեղանատուն:

Նստելու սենեակը: Խոսարան:

Ո՞րն է աստիճանը սենեակը: Սրահ:

Տան ներսն արհեստն սենեակներն է՛նչ կ'ը-

ստիճան: Մասաններ:

Ի՞նչ էսանը և բարձրացնելու: Ղիկի, եղ,
 փայտ, ածուխ պահելու:

Նոյն կարգին մեզ եղած սենեակներն է՛նչ կ'ը-
 ստիճան: Դատիկոն:

Սենեակ սենեակն աստիճանը: Դռնի կամ
 անցքի:

Դատիկոնի արհեստն է՛նչ կ'ըստի: Սանդուղ:

Ի՞նչ են սանդուղները: Փայտի կամ քարի
 շինուած խել մը աստիճաններ:

Յարակն է՛նչ շինուած է: Սովորաբար փայ-
 տով, որ տախտակի ձևով կտրուած և իրարու
 կցուած են:

Խոհանոցի յարակն է՛նչ շինուած է: Աղևտով:

Սենեակի մը վերին մասն է՛նչ կ'ըստի: Չեղուն:

Սենեակի մը յարակն է՛նչ կ'ըստի և ծածկեն: Օ-
 թոցով, որ բուրդի կը շինուի:

Պարտեն է՛նչ ծածկուած են: Ծեփով, որ
 կիրի, աւազի ու մազի խառնուրդ մ'է,

Սովորաբար ծեփն է՛նչ վայ ևր դնեն: Փայտի
 բարակ շերտերու վայ որ կտրուք կ'ըստի:

Ծեփուած պարտեն կը ծածկեն: Երբեմն կը
 գոցեն նկարներով, երբեմն դունաւոր թղթերով:

Յարակն է՛նչ կ'ըստի մասն կը պահուին սենեակ-
 ներս: Փեղկերը գոցելով:

Գեղերն ինչն էր ծառայեն փեղկերը : Հովի,
աղմուկէ ու գողէ պահպանելու :

Գեղերն ինչպէս էր լուսաւորեն՝ մեր գոմեր :
Չէթով, մոմով, քարիւղով, կաղով :

Ասանցի որ զէն կարող պեանել փեղկն որ զ-
լառուի : Ասող :

Ինչո՞ւ համար : Ինչու որ ողի նման մարմին
մ'է :

Ինչո՞ւ շնորհ է : Տեսակ մ'ածուխէ ելած
շողի է, որ երկաթէ տուփերու մէջ կը տաք-
ցընեն :

Ինչպէս գոմը էր բերեն : Երկաթի խող-
վակով, որ հողին տակը կը գրուի :

Որքէն ինչ էր բերուի գոմը կապարի խող-
վակով : Չուր :

ԻՇԵԱՆՆ ՈՒ ԿԱԼԱՆԱԻՈՐՆԵՐԸ

Մտնօք իշխան մը կար որ երբեմն իր տե-
րութեան զվարար բանտերը կը պարտէր :

Օրին մէկը՝ բանտին բակը հինգ հատ կա-
լանաւոր տեսաւ, որոց դատաւինքին շղթայ ան-
ցուցեր էին, և աշխատելու կերթային :

Իշխանը հրամայեց որ քիչ մը կենան և ա-

պա անոնց զատ զատ հարցուց թէ ի՞նչ պատ-
ճառաւ բանտ մտեր էին :

Եռաջինն ըսաւ որ յանցանք մ'ըրած չէ, և
թէ զվարար վկան սուտ խօսեր էր իրեն դէմ :

Երկրորդն ըսաւ որ դատաւորն իրեն դէմ ո՞ր
ունենալուն դատապարտուեր էր :

Երրորդն ըսաւ որ զինք սխալմամբ յանցա-
ւոր դատեր են :

Չորրորդն ըսաւ որ զինքն ուրիշին տեղն ա-
ռեր են :

Ուստի ամենքն աղաչեցին թաղաւորն որ ներէ
և զիրենք բանտէն հանէ :

Արջը թաղաւորը հինգերորդ մարդուն դար-
ձաւ ու հարցուց. « Հապա դուն ինչո՞ւ համար
բանտ մտեր ես :

« Եփսո՞ս, պատասխանեց մարդը, քսակ մը
գողցայ, և չեմ համարձակիր ձեռքն ներողու-
թիւն խնդրելու :

« Ուրեմն, ըսաւ իշխանն, դու արժանի չես
այսպիսի պատուաւոր մարդերու հետ բնակիլ, որ
կըսեն թէ բնաւ յանցանք մը չունին : »

Յետոյ՝ բանտապահին դառնալով ըսաւ .

« Եյս մարդուն շղթաները քակէ և թոյլ
տուր որ ազատ երթայ : Իբ յանցանքին վրայ
նոր յանցանք մը չաւելցուց սուտ խօսելով : »

ՋՐՑՄՈՒՆԲ. — Իշխանը հինգ հալանասարներն
որ պետաւ: Ինչ հարցոց անոնց: Առաջին
մարդն Բնչ ըսաւ: Երկրորդ: Երրորդ: Չոր-
րորդ: Ինչ Բան խնդրեցին ասոնք: Հինգերորդն
Բնչ ըսաւ: Իշխանն Բնչ պարտախանեց: Բանաս-
պահին Բնչ հրամայեց: Ինչը համար:

ԱՌՌԻՆ

Առիւծը կը կոչուի «կենդանիներուն թագա-
ւորը»: Այրենի ու յանդուգն է և շատ ուժեղ:

Մեծ առիւծները շատ հեռու, վայրի լեռ-
ներն ու Ափրիկէի դաշտերը կը բնակին:

Ասիայի մէջ ալ առիւծներ կը գտնուին, բայց
Ափրիկէի առիւծներն աւելի զորաւոր և մեծ են:

Յորեկ ատեն շատ քիչ դուրս կ'ելնէ առիւծը.
բայց երբոր արևը մտնէ, առիւծն իր քար-
այրը կը ձգէ և որսալու կ'երթայ: Թեթև ոտ-
քով յառաջ կ'անցնի և քայլելու ատեն ձայն
չհաներ:

Երբոր ամեն կողմը հանդարտ է, իր սոսկալի
ձայնը կը լսուի. զիշերուան մէջ որոտումի պէս
կը դռայ:

Երբոր զիւղի մը մտա է, շուները կ'ըսկսին
հաջել. ձիերը, կովերն և ուղտերը սոսկալով կը
փախչին, ինչու որ կը ճանչնան առիւծին մտնե-
լիւնը: Մարդիկ իրենց բնակարանին շորս դին
կրակ կը վառեն և ջահերը կ'օրորեն որպէս զե-
այն ահարկու կենդանին վախցնեն:

Բայց առիւծին հողը չէ: Հետակ արջառը
գտնուած տեղը կ'երթայ և մէկ վայրկենի մէջ
ձի մը կամ կով մ'իւր ահաւել ձիրանին տակ
կ'իյնայ: Ասոր համար Ափրիկէի բնակիչներն ի-
րենց հօտին ու արջառին մէկ մասն այսպէս կը
կորսնցնեն:

Իրաւ է որ առիւծը իրիկուն չեղած իր քար-
այրէն չելնէր, բայց երբոր անօթի է ցորեկն ալ
կը թափառի դաշտերը, ուր վայրի էշեր ու վե-
թեր շատ կը գտնուին:

Ասոնք հեռուէն կ'առնեն առիւծին հօտը, և
երբոր անոր ձայնը կը լսեն, անապատին մէջ
կայծակի պէս կը վազեն որ չըռնուին:

Այսպէս ահ ու դողի մէջ կը շուարին և ու-
մանք առիւծին պահուրած տեղը կուգան: Այն
ատեն առիւծը կը պառկի, իր աչքերը կը շողան,
և մէկ անգամ ցատկելով որսին վրայ կ'իյնայ:

Առիւծն երկայն կարծր բաշ մ'ունի, և իր
մորթը բայց դեղին է:

Մատակ առիւծն արուէն աւելն փոքր է և քաշ չունի:

Անտառին խորերը կը շինէ իր բնակարանը, և այն տեղ կ'ապրի իր կորիւններով: Այն անոր որ մատակ առիւծին քարայրին քովէն կ'անցնի:

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ. — Ի՞նչ կը կողմնէ արեւ-ձը: Ի՞նչ կողմնէ երեւել է: Ո՞ր է ձեռն արեւ-ձի բնակարանը: Ո՞րն է ի՞նչ տեղեր կը գործնէ արեւ-ձը: Ե՞րբ որսաւ կէլնէ: Ի՞նչպէս մեռ կենդանիները կը սուղան: Մարդէն ի՞նչ կ'ընեն արեւ-ձը հալածելու համար: Ինչո՞ւ համար երբե՛մ ցորէ կարեն որո՞ւն կէլնէ: Ո՞ր կենդանիներու վրայ կը յարձակէ: Ի՞նչպէս կը բռնէ: Մարտակ արեւ-ձն արեւ-ձն ի՞նչ բռնով կը պարբերէ:

Վ.Յ.Ն.Ր

Հնդկաստանի մէջ ընդարձակ անտառներ կան խոտերով ու մացառներով լեցուն: Ազգրն անոնց մէջ կը հաստատէ իր որջը: Գիշեր ցերեկ իր որսը բռնելու պատրաստ կը գտնուի:

Ազգրին մորթը գեղեցիկ սև շերտերով ծածկուած է:

Թռչել շատ աղւոր է վագրն իր շերտաւոր մորթով, բայց ուրիշ կենդանիներուն մէջ ամենէն կատաղին ու վտանգաւորն է: Մարդիկ անորմէ աւելի կը վախնան քան թէ առիւծէն: Առիւծը գոհ կ'ըլլայ երբոր կշտանայ, բայց վագրն անկուշտ է: Ամեն հանգիպած կենդանիները կ'ըսպաննէ և շատ անգամ ահաւելի կոտորած կ'ընէ:

Ազգրը կամացուկ մ'անտառին մէջ կը սահի, այնպէս որ անշուկ իր որսին կը մօտենայ: Այն ատեն արագ ոտուճով մ'իր որսին վրայ կ'ըլլանայ և զայն գետին կը տապալէ:

Ազգրը ձիուն պէս չվագեր, այլ ոտուճներ կ'ընէ՝ ամենէն արագընթաց ձիէն շուտ:

Արբոր բանակ մ'անտառին մօտ գտնուի, մարդիկ միշտ արթուն կը հսկեն, վասն զի վագրն երբեմն անոնց վրայ կը յարձակի: Արբեմն մարդ յափշտակելով տարած է, և չեն կրցած ազատել:

Ազգրը շատ լաւ կը լողայ: Արբոր որսորդներու հանդիպի և գետի մօտ գտնուի՝ իսկոյն անոր մէջ կը նետուի և՛ անվախ լողալով միւս եզրը կը հասնի: Այս կերպով շատ անգամ որսորդներուն ձեռքէն կ'ազատի: Հնդկաստանի մէջ վագրը կ'որսան վիղերով և շուններով:

ՀԱՐՑՄՈՒՆԷ . — Ո՞ր էր Բնակի վագրը: Ի՞նչ
 պարբերութիւնն էր վագրին ու արեւծին մէջ:
 Վագրին մորինն գայնն է՞նչ է: Ինչո՞ւ համար մար-
 դիկ վագրին ասելն էր վարնան Կան թէ արեւծին:
 Ի՞նչպէս էր Բնակի էր որո՞ր: Մարդո՞ւ վայ էր
 յարմարն: Որո՞րդին յետեւն է՞նչպէս կ'աղաթի եր-
 Բեմ: Ի՞նչպէս կ'որսան զայն:

Ի Ն Ձ

Ինձը, որ կատուի ցեղէն է, խիստ գեղեցիկ
 կենդանի մ'է: Թէ՛ Ըսիա կը գանուի և թէ
 Ափրիկէ: Վագրին չափ մեծ չէ, բայց աւելն
 շնորհալի ձև ունի և իր գեղին մորթը սև բի-
 ծերով ծածկուած է:

Հնդկաստանի մէջ ինձը ծառէ վագր կը կո-
 չուի, ինչու որ կատուի պէս ծառէն վեր կրնայ
 ելնել և թռփի թռփ մագլի: Այսպէս ան-
 տառին մէջ շատ կենդանիներ կը բռնէ, որոց չեն
 կրնար հասնիլ վագրն ու սուղծը:

Երբոր որսորդը ինձի մ'ետեւէն իյնայ, ինձը
 թռփերու մէջ կը պահուրտի, բայց շուները խո-
 աւերուն մէջէն վազելով զայն կը գանեն և դուրս
 կը հանեն: Երբոր իր պատսպարուած տեղէն

դուրս կ'ելնէ, կը ջանայ փախչիլ ծառէն վեր ել-
 ներով:

Այն տեղ շուներէն ապահով է, բայց որ-
 սորդին հրացանէն ազատ չէ: Որսորդն ալ շատ
 չմտենար ինձին վախնալով որ իր վրայ չյար-
 ձակի, հապա հեռու կը կենայ և հրացանով
 նշան կ'առնէ:

Երբեմն շուտ մը կը զարնուի և կը մեռնի,
 բայց թէ որ մինակ վերաւորուի, որսորդին վրայ
 կը ցատկէ և շատ անգամ իր ակռաներովն ու
 ճիրաններովը կը ըսպաննէ:

Ինձն ալ աղուէսին պէս վառեակները կը օրէ
 և գիշերներն հաւնոցներու բոլորալքը կը պտրտի:

Երբեմն ինձը կ'ընտանեցընեն և երբ ընտեղա-
 նայ շատ զուարճալի է: Ինձու կորիւնները սի-
 բուն, շնորհալի են և պղտիկ կատուներու պէս
 իրարու հետ կը խաղան:

ՀԱՐՑՄՈՒՆԷ . — Վերսանիներու՞ որ ցեղէն է ին-
 յը: Ո՞ր էր գայնստի: Մորինն ինչո՞ւ ծածկուած
 է: Ի՞նչ էր կոչն զայն Հնդկաստանի մէջ: Ին-
 յո՞ւ: Ի՞նչ էր ինձի մ'էրբար որսորդ էր պետէ:
 Թո՞ւփերէն վարսուէն էր Բնակի կ'ըսպան-
 նէն: Ի՞նչ էր պէ երբեմն:

Չկայ կենդանի մ'որ փիղէն խոշոր ըլլայ: Մեծ գլուխ ու ականջներ ունի, երկու ժանիք, որ է փղակը, և երկայն քիթ մը, որ իր ուղած կողմը կը դարձնէ, և գետնէն ամենէ բարակ բաներն, ասեղ մ'անդամ կը վերցընէ: Եյս քիթը, կամ պարիճը՝ իր ձեռքն է, որով բերանը կը փակի իր կերակուրը, ծաղիկներ կը ժողվէ, չուաններ կը քակէ, դուռները կը բանայ ու կը գոցէ բանալիով: Պատիճն այնքան ուժով է որ կրնայ առիւծ մը, ձի մը ճղմել և ծառն արմատէն հանել:

Փիղերը խումբ խումբ կ'ապրին. առջևէն ծերերը կ'երթան, մէջ տեղէն պղտիկներն ու տկարները: Ար սիրեն գետերուն եզերքն ու հովիտները: Հնդկաստան, Եսիա կը գտնուին փիղեր:

Մարդիկ կ'որսան փիղը և կ'ընտելացընեն: Եյն ատեն շատ խելօք, հլու և օգտակար կենդանի մը կը դառնայ: Բեռ կը կրէ, փայտեր կը շարէ, ծառայի տէս տան և շուկայի գործեր կ'ընէ:

Հին ատեն փիղին կռնակը աշտարակներ կը շինէին և անոր մէջ զինուորներ լեցընելով պա-

տերազմի կ'երթային մարդիկ, ինչպէս հիմակ Հնդկաստանի մէջ գահաւորակ գնելով վրան վազը որսալու կ'երթան:

Փիղն իր տէրը կը սիրէ, երբոր իրեն խնամք տանի. բայց երբոր զարնէ կամ ծեծէ, ռի կը պահէ: Ար սիրէ նաև երաժշտութիւն, անուշ հոտեր և պտուղներ:

ՀՈՐՑՄՈՒՆՔ. — Փիղն Բնչակէս կենդանի է: Իր փիղն Բնչ անուն ունի և անով Բնչ կ'ընէ: Մեծանի կ'ապրէ: Ինչ կարգով կը ծախարդեն փիղերը: Ո՞ր կը գործէ փիղը, և որ կողմերը կը բնակէ: Ինչ Բնչ-Բնչ ունի: Օգտակար է: Հին արեւն Բնչ կ'ընէին: Չար է փիղը: Ինչ կը սիրէ:

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

ՄԱՍՆ Ք

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ԳԱՍ

1. Պղտիկ տղայ եմ, հետաքրքիր եմ, չորս դիւ կը նայիմ, շատ բաներ կը տեսնեմ, բայց չեմ գիտեր թէ ինչ են:

2. Ահա գլխուս վրայ կայ երկինքը, ոտքիս տակը հողը: Կան բաներ որ կեանք չունին, չեն շարժիր և ուր որ են անդ կը կենան. կը տեսնեմ բաներ ալ որ կեանք ունին և կրնան մէկ տեղէ ուրիշ տեղ շարժիլ:

3. Ասոնք զարմանալի կ'երևին ինձի. դեռ աշակերտ եմ, կ'ուզեմ սորվիլ, կ'ուզեմ մտիկ ընել ծնողքիս և վարժապետիս տալիք դասերը:

ԱՍՏՈՒԱԾ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԵՐԸ

1. Մեր տեսած ամեն բաները աւարկայ կ'ըսուին: Երեք տեսակ աւարկաներ կան: Առաջին տեսակները կեանք ունին և ամեն կողմը կրնան քայլել երբոր ուզեն, ասոնք կենդանիներ կ'ըսուին. երկրորդ տեսակներն ասոնք են որ հողին վրայ կը բուսնին — այսինքն ծաղիկները, խոտերը և ծառերը — ասոնք արանկեր կ'ըսուին.

երրորդ տեսակն են կենդանութիւն, շունչ չունեցող բաները — ինչպէս երկինք, երկիր, քարեր, ջուր, տուներ, կարասի, հաղուստ և ուրիշ շատ բաներ — ասոնք ալ անկենդան արանկեր կ'ըսուին և իրենց գրեւնուած անդէն չեն կրնար շարժիլ:

5. Աստուած ստեղծած է ամեն բան, թէ կենդանի թէ անկենդան արարածները: Նա ըրաւ արեւը, լուսինը, աստղերը, մեր բնակած երկիրը կամ աշխարհը, ծովը, խոտերն ու ծառերը և բոլոր կենդանիներն որ երկրի վրայ կ'ապրին, օդին մէջ կը թռնին, կամ ջրի մէջ կը լողան: Ասոր համար Աստուած ԱՐԱՐԻՉ կ'ըսուի, այսինքն ամեն բան ընող:

6. Աստուած անսեսանելի է. թէև չտեսնուիր, բայց ամեն տեղ է. ինք ամեն բան գիտէ ու կը տեսնէ: Նայնպէս Աստուած բարի ու արդար է, ամեն կենդանի արարածներուն սնունդ ու օդ կուտայ: Մեր պարտքն է սիրել զԱստուած և մեզի ըրած բարիքին համար միշտ շնորհակալ ըլլալ:

ՀԱՐՑՄՈՒՆԻՔ. — Դու ի՞նչ ես. ի՞նչ գիտես: 2. Ի՞նչ կը գիտնես բուրբոխի: 3. Տեսածդ կը հասկընաս: 4. Գուշի գիտնալ աւարկայ կայ: 5. Ո՞վ ըրած է բուրբ արարածները: 6. Կը գիտնես Աստուածը:

ԿԵՆԴԱՆԻՔ

1. Ամեն ապրող արարած կենդանի կ'ըսուի: Կենդանիները կ'ապրին շունչ առնելով ու կերակուր ուտե-

լով: Կերակուրն իրենց սնունդ կուտայ. եթէ սնունդ չգտնեն անօթութենէ կը մեռնին: Կան շատ կենդանիներ որ զգայարանք ունին, այսինքն կը տեսնեն, կը լսեն, կը հոտուըտան, կը ճաշակեն և կը շօշափեն:

2. Պէտէկն ալ աչք ունի բայց չկրնար տեսնել. զգայարանք չունի, ինչու որ անկենդան առարկայ է: Աստուած տուած է կեանքը կենդանիներուն: Մարդ մը կրնայ դէմքով ու աչքով պէտէկ շինել, կրնայ հագուեցընել, բայց անոր կեանք չկրնար տալ: Միշտ անկենդան առարկայ մը կը մնայ, ոչ կ'ըզգայ և ոչ կը շարժի:

3. Շատ տեսակ կենդանիներ կան, մեծը կայ, պզտիկը կայ երկրիս ամեն կողմը, ոմանք հողի վրայ կ'ապրին, ոմանք ջրի մէջ: Կենդանեաց գլուխն է մարդ:

4. Անբանները մտղէ բուրդէ կամ մուշտակէ մորթով ծածկուած են և հողին վրայ կը քաշեն չորս տաքով. ինչպէս ձին, կովը, շունը, ոչխարը, կատուն և ուրիշ շատ տեսակներ այս կարգէն են: Չորստան կ'ըսուին այն անասուններն որ չորս ոտք ունին: Կան անբաններ որ մինակ մէկ օմբակով ոտք ունին, ձիուն պէս. կան ուրիշ կենդանիներ ալ որ երկուքի ճեղքուած պէտակ ունին, ինչպէս կովը, ոչխարը, խոզը, եղջերուն. ուրիշ կենդանիներ ալ կան որ մինակ մէկ բթամատ և ճիրաններ ունին, շան պէս, կատուին պէս, առիւծին և արջին պէս: Մարդիկ կով ու ոչխար կը մորթեն ուտելու համար. անոնց մորթէն կաշի և մուճակ կը շինուին: Կովին ու ոչխարին բուրդը կը գզեն և դերձանի պէս կ'ոլորեն և այս դերձանով ընտիր հագուստներ կը հիւսեն:

5. Թառչաներն պզտիկ սիրուն կենդանիներ են: Փե-

աուրներ ու թևեր ունին որով օդին մէջ կը թռնին և շատ հեռու տեղեր կ'երթան առանց յողմելու: Թռչուններն ալ ունին երկու սրունք ու ստքեր, որով կրնան հողի վրայ քաշել կամ ծառերու ոստերուն վրայ թռուիլ: Կան թռչուններ որ շատ պզտիկ են, ինչպէս Գնձղուկն ու սարեկիկը, կարմրալանջն ու ցախսարեկը, որ մամուռէ և ուրիշ բաներէ պզտիկ կոկիկ բոյներ կը շինեն ծառերու ու թուփերու վրայ: Աղանին, աղուտն ու որին մեծ տեսակ թռչուններ են, նոյնպէս հաւերն որ տուներու մէջ կը գտնուին և սերմեր կը հաւաքեն կ'ուտեն: Մաղեր, բաղեր ու կարասներն ալ թռչուններ են որ ջուրի մէջ կը լողան և երկու մաշկակապ ոտք ունին, որով կը շարժին լողալու ատեն: Ամեն թռչուն հակիրթ կ'ածէ իր բոյնին մէջ. երբոր ատեն մ'անոնց վրայ նստի ու տաքընէ ձաղակներ կ'երնեն, ասոր կ'ըսեն ինքէլ:

6. Չորսներն ալ ջուրի մէջ ապրող կենդանիներ են: Շատեր կան որ կաշի ունին փայլուն թեփերով. նոյնպէս ունին լուղակներ որով ջուրին վրայ կը կենան: Չուկերը կրնան շատ շուտ լողալ և իրենց որսին վրայ կը վազեն: Քանի մը ձուկեր խիստ մեծ են, մարդէն շատ աւելի մեծ. բայց ուրիշներ ալ պզտիկ են, ինչպէս տառեխներն և անձրուկները, որոնք թէ՛ ծովու և թէ՛ դետի մէջ խուճբ խուճբ կը լողան:

7. Ուրիշ կարգ կենդանիներ ալ կան որ սողուն կը կոչուին, բայց մեր երկիրները շատ չեն տեսնուիր: Սողուններն, ինչպէս օձերն ու իծերը, յստակ փայլուն կաշի ունին, ձուկերուն պէս, և մեծ խոտերու ու ձաշիճներու մէջ կը սողան: Քանի մը սողուններ, ինչպէս դորան ու քարալժոշը, ոտքեր ունին, որով կրնան

քաղել կամ ցատկել : Գորտերը սիրուն սողուններ են , որ կը ցատկորտեն և շատ անգամ մարդերու կամ լճակներու մօտ կը գտնուին :

8. Միջատներն ուրիշ կարգ կենդանիներ են որ ամեն տեղ կը գտնուին : Ճանձեր , մծղուկներ , մեղուներ և թիթեռնիկները միջատներ են որ ամառ օրեր ասպիս անդին կը թռչտին և երբեմն ոմանք մեզի շատ նեղութիւն կը պատճառեն :

9. Այս կարգի կենդանիներէն զատ՝ ուրիշ այնպիսի պղտիկ կենդանիներու տեսակներ ալ կան որ աչքով չեն տեսնուիր , բայց գոյութիւն ունին և իրենց բնութեան համեմատ կ'ապրին ջուրի կամ ուրիշ նիւթերու մէջ . ասոնք կ'ըսուին կենդանիներ , որ միայն գործիքով մը կրնան տեսնուիլ և այս գործիքն ալ կ'ըսուի մանրաջուց : Բոլոր երկիրը մեծ ու պղտիկ կենդանի արարածներով կը վիտան . չգիտենք թէ շատերն ինչ բանի օգուտ ունին : Մեծ մասը , խոտ , բոյս , տերեւ , սերմ և պտուղ ուտելով կ'ապրին , ոմանք կ'ապրին պղտիկ կենդանիներ սպաննելով և ուտելով : Պղտիկ գատ մը կենդանիներ կան որ մարդու խնամքով կ'ապրին , ինչպէս են , ձին , կովը , խոզը , էջը , շունը և կատուն : Ասոնք ընտանի կենդանիներ կը կոչուին և մեզի շատ օգտակար են : Չորս ոտքով կենդանիները շարժումն կը կոչուին : Թռչուն մը չորքոտանի չէ , ուստի երկոտանի կ'ըսուի :

(*Այս գատերը ասուու ասեն գասատուն պէտք է որ կենդանիներու պատկերներ ցոյց տայ աշակերտներուն և անոնց դիւստուր յատկութիւնները համառօտ բացատրէ :)

ՀԱՐՑԱՊՈՒՆՔ . — 1. Ի՞նչ է կենդանի . Ի՞նչպէս կ'ապրին : 2. Մարդս ինչպիսի կենսւոյ աստիճանի վրէ : 3. Ո՞ր կ'ապրին կենդանիները . Տարբն ի՞նչ է : 4. Ի՞նչ գիտակ անասուններ կան . որոնք օգտակար են մարդու : 5. Ի՞նչ են թռչունները . յեղէ մէկ ամի մէջ և մէկ ամի պղտիկ թռչուններ . Ի՞նչ է թիթեռ : 6. Ի՞նչ են յոյները . Ի՞նչ ունին : 7. Սողուններն ի՞նչ են . Բոլորն ալ կը սողան : 8. Ո՞ր կենդանիները միայն կ'ըսուին . օգտակար են ամբար : 9. Այնպիսիներն ի՞նչ են . աչքով կ'երևին . արմարագար ի՞նչ ստիպել կ'ապրին կենդանիները :

ՄԱՐԳԻՆՆԵՐ

1. Մարդը կենդանիներուն մէջ ամենէ ընտիր և բարձր տեսակն է , իր զօրութեան և ճարտարութեան կողմէ : Եթէ աշխարհի վրայ բնակող բոլոր մարդիկը մէկտեղ առնենք մարդկայնի աչք կը կոչենք : Հայր մ'ու մայր մը իրենց զաւակներով ընտանիք կը կազմեն : Շատ մ'աղբազակից ընտանիքներ մէկտեղ գալով ցեղ կը շինեն , ցեղերն ալ խորհուրդ և աչք : Մարդիկ քանաւոր արարածներ են , կը խորհին , կը խօսին , կարող են ամեն անասուններու վրայ իշխել : Չեն քալեր անոնց պէս , այլ երկու ոտքի վրայ կը կենան , թևեր , ձեռքեր ու մատեր ունին , որով կրնան գործել ու աշխատիլ : Թաւուտ կամ մուշտակի մորթ չունին : Մերկ է իրենց կաշին և ծածկուելու համար հագուստի կարօտ են : Բայց կարող են իրենց ձեռքով զգեստ շինել և փորձիչներ գործածել , որով տուներ , կարասիներ և ուրիշ շատ

օգտակար բաներ կը շինեն : Նոյնպէս իրենց կերակուրն եփելու և ցուրտ ժամանակ տաքնալու համար կրակ կրնան վառել :

2. Մարդիկ առանձին ապրիլ չեն սիրեր : Ընտանեօք կ'ապրին կամ ուրիշ ազդակիցներով, նոյնպէս կ'ուզեն որ զրացիներ ունենան : Այն մարդիկ որ գաշտերը կը բնակին խրճիթներու մէջ, բայց շատ մարդիկ էլ-դէրն ու քաղաքները կը բնակին : Գիւղը քիչ տուներ ունեցող տեղ է, քաղաքն աւելի շատ տուներ կան և երկար փողոցներ : Այն քաղաքն ուր թաղաւորը կը նստի կամ կառավարութիւնը կը գտնուի՝ մայրաքաղաքն է, որ Պոսֆորի եկեղեցի շինուած է : Թաղաւորի մը կամ իշխանի մը տունը պարտաւոր կ'ըսուի :

3. Մարդիկ գիւղերու և քաղաքներու մէջ կը բնակին որ իրարու օգնեն, խօսակցին ու տեսնուին : Այսպէս մէկտեղ ապրին ընկերակաւ ըլլալ կամ ընկերութեամբ ապրիլ է : Նոյն երկրին մէջ բնակող բոլոր մարդիկ այն երկրին բնակիչները կ'ըսուին և ուր մը կը կազմեն : Աշխարհիս մէջ շատ երկիրներ ու ազգեր կան :

4. Ամեն մարդ երկու անուն ունի, մէկն իր սակարկանքն է, միւսն իր մականունը : Աւազանի անունը՝ որ առաջ կը գրուի, մկրտութեան ատեն կ'ընդունի, իսկ մականունը բոլոր ընտանիքին կամ ցեղին վերաբերող անունն է : Երբոր կ'ըսենք, Յովհաննէս Աբգարեան, առաջինն աւազանի՝ երկրորդն ընտանիքի անունն է :

5. Նոյնպէս ամեն ժողովուրդ ազգային անուն մ'ունի, որով ուրիշ ազգէ կը տարբերի : Այս ազգային անունը կ'առնենք այն տեղէն ուր ծնած ենք : Եթէ

Հայաստանի մէջ ծնէինք, Հայաստանցի պիտի ըսուէինք : Եթէ Պօլսի մէջ Պօլսեցի՝ Եթէ Իզմիրի մէջ Իզմիրցի : Հայազգի անունն ընդհանուր անուն մ'է որ մեր ազգին հիմնադրին անունէն առած ենք :

6. Այն ժողովուրդներ որ ձերմակ մորթ ունին, կապոյտ կամ սև աչեր, և դեղին կամ խարտեշ կամ սև մազեր : Այն ժողովուրդներ ալ որ սև մորթ, սև մազ և սև աչեր ունին : Բայց բոլորն ալ մարդ են և նոյն կազմուածքն ունին : փոյթ չէ թէ իրենց մորթը ձերմակ կամ սև ու գրտի տեսքը տարբեր ըլլայ : Պէտք չէ բնաւատել կամ նախատել այն անձերն որ մեր գոյնը չունին կամ սոցեղ կերպարանք ունին, այլ պէտք է մարդասիրութեամբ վարուիլ ամենուն հետ :

7. Մեր մէկ ձեռքը աջ կ'ըսուի, միւսը յախ : Ամեն տղայ ու աղջիկ գիտէ թէ որն է իր աջ ձեռքը : Այն ձեռքն է որով խաչ կը հանենք, ուրիշ ձեռքը կը թողնուինք, կը գրենք և ձախ ձեռքէն աւելի շատ կը գործածենք : Նոյնպէս մէկ աջ ու մէկ ձախ ոտք ունինք, մէկ աջ ու մէկ ձախ աչք, աջ ու ձախ կողմ : Մեր ձախ կողմն այն է որու վրայ կ'ըզգանք մեր սրտին դարները : Ամեն մարդ գիտէ թէ ինչ է ուրիշը մը աջ կամ ձախ կողմը կենալը :

8. Կենդանիները կը հանդիսն ու կը քնանան երբոր յոգնած են : Երբոր քնանան կը պառկին ու աչերը կը գոցեն և քնանալու ատեն հանդիստ կը վայելին : Սակայն՝ կան կենդանիներ, ինչպէս ձին, և ուրիշ շատ տեսակ թռչուններ, որ ոտքի վրայ կը քնանան, և ումանք ալ, ինչպէս նապաստակը, բաց աչքով կը քնանան : Քնանալու յարմար ժամանակը գիշերն է, երբոր կը մթանայ : Երբեմն քնանալու ատեն կ'երազեն : Բայց

կերպները սնտախի և աննշան բաներ են որ մտքէ կ'անցնին : Երբոր կենդանիները չեն քնանար , կ'ըսենք որ արթուն են :

9. Ամեն կենդանի , մարդէն զատ՝ հում կ'ուտէ իր կերակուրը : Կովն ու ոչխարը դաշտին վրայ կ'արածին խոտով , և զիշակեր անասուններն են որ իրենց սպաննած կենդանիներուն միսն անմիջապէս կ'ուտեն : Նոյնպէս թռչունները՝ թռելու ատեն՝ մանր ճճիներ կը բռնեն կը կլեն : Մարդիկ թարմ բոյսերով կամ հում միսով չեն կրնար ապրիլ : Մինակ հասուն պտուղներ կամ հասած բոյսեր կ'ուտեն , առանց փաստուելու : Իսկ իրենց սովորական կերակուրը կը պատրաստեն , կ'եփեն և կ'ուտեն , երբոր իրենց ճաշակին յարմար է և սնդարար : Մարդիկ կ'ուտեն եփելով կովու միս , հորթու միս , ոչխարի միս , խոզի միս , նապաստակի , ճագարի , սագի , հնդկահաւի՝ վառելի , աղանիւի միս և ուրիշ ցամաքի կենդանիներու միս : Նոյնպէս մարդ կ'եփէ ու կ'ուտէ ձուկ : Մեր գլխաւոր սնունդը հաց է , որ ցորենի ալիւրէ շինուած է :

10. Երբոր կենդանիներն աղէկ են և ասդիս անդին շրջելով կ'ուտեն ու կը խմեն , կ'ըսենք որ արթուն են : Երբեմն այնքան տկար կ'ըլլան որ չեն կրնար ճաշել , կամ սովորական կերակուրն ուտել , այն ատեն արթուն չեն : Մարդիկ շատ դիւրաւ անհանդիստ կ'ըլլան , այլ և այլ ցուրեր կ'ունենան և կը հիւանդանան : Այն ատեն բժիշկները կ'աշխատին հիւանդները բուժել , պատուիրելով որ իրենց ուտելիքը փոխեն , կըթուփին քննն կամ դեղեր առնեն : Պէտք չէ դեղը մերժել՝ երբ որ հիւանդ ենք , վասն զի բժշկուելու մէկ միջոցն ալ դեղն է :

11. Ամեն սովորական հիւանդութիւններն են ջերմերը որ շատ անգամ մահ կը պատճառեն : Ստեյլ ջերմը ցուրտէ յառաջ կուգայ : Երբեմն անոնք որ ցուրտ առած են դէշ կը հազան : Երբոր հովի առջև կը նստինք քրտնած՝ հարբուի կ'ըլլանք , նոյնպէս երբոր թրջած հագուստ կամ խոնաւ մուճակներ հագած ենք : Պէտք է զգուշանալ այս բաներէն : Զերմ և ուրիշ հիւանդութիւններ շատ անգամ մեր վրայ կուգան երբոր կը նստինք սենեկի մը մէջ որու օդն ապականած է : Միշտ պէտք է մաքուր օդ ծծել և կարելի եղածին չափ աբել ունենալ , առողջութեան համար : Յարապան՝ որ շատ նեղութիւն կուտայ մարդու , և երբեմն սրունքը կը կարկամէ , հողէ յատակ ունեցող խոնաւ տուններ բնակելէն յառաջ կուգայ : Խոնաւութիւն , անմաքսութիւն և դէշ օդը մեր առողջութեան երեք գլխաւոր թշնամիներն են :

12. Կենդանիներ կան որ երկար ժամանակ կ'ապրին , կան այնպիսիներ ալ որ քիչ ժամանակ կ'ապրին : Ընենքը մինչև տասն չորս տասն հինգ տարի կ'ապրին , և կան ձիեր ալ որ քսան տարի կեանք ունին : Իսկ պզտիկ թռչունները միայն քանի մը տարի կ'ապրին , և շատ միջատներ ալ միայն մէկ տարի : Մէկ քանի միջատներ միայն ժամ մը կ'ապրին : Փոքրիկ ճճիներ աբելուն մէջ քիչ մ'առտեն կը թռթռին և ապա դեախնը կ'իյնան կը կորսուին :

13. Ամեն կենդանի արու կամ էգ է , և իրենց պէս ձագեր ունին : Այս ձագերը կը մեծնան , կը ծերանան և իրենց ձագուկները կարգաւ կը թողուն : Ասոր կ'ըսեն սերունդէ սերունդ ապրիլ : Մարդիկ շատ կենդանիներէ աւելի կ'ապրին : Կան այր ու կին որ մինչև ութսուն տարի կ'ապրին , բայց շատեր ալ մանկութեան ատեն

կը մեռնին հիւանդութենէ : Երբ կեանքը դադրի՝ մարմինն անկենդան առարկայ մը կը դառնայ :

14. Մարդիկ բանաստեղծներ կ'ըսուին, ինչու որ խելք ունին որով իրենց տեսածն ու ըրածը կը դատեն : Ստորին կարգի կենդանիները չեն կարող մարդու պէս մտածել, խօսիլ : Բնազգոսօ՛ր հետեւելով կ'ընեն ամեն բան, և ընազգն ալ տեսակ մ'անմշակ խելք է :

15. Մարդիկ ալ մանկութեան ժամանակ տղէտ են, վասն զի շատ բաներու նշանակութիւնը չգիտեն : Չգիտեն թէ որչափ մեծ է աշխարհը և ինչ ձև ունի : Տղաք կը կարծեն թէ երկիրը սեղանի պէս տափակ է, բայց պիտի սորվին որ դնդակի պէս կլոր է, ինչպէս որ ուրիշ շատ օդտակար բաներ սորվելու են եթէ միշտ գպրոց գան, աշխատին և դասատուին բնածնները ուշաքրութեամբ մտիկ ընեն :

ՀԱՐՑՄԱՌՆԵՔ . — 1. Մարդ կենդանի է . Ի՞նչ որքէբրութիւն ունի զիս կենդանիներէն . Ի՞նչ է ընդունիչ, ցեղ, ժողովուրդ . մարդիկ բնական թէ արտեւարական հասարակութիւնն են : 2. Ո՞ր կը բնակին մարդիկ . Ի՞նչ որքէբրութիւն ունին : 3. Մարդիկ ինչո՞ւն մեռնի որքէբրէ . Ինչո՞ւ : 4. Ի՞նչ է անոն, ի՞նչ մականոն : 5. Ազգ մ'որքէբր պէ՞տք կ'որոշուի : 6. Ամեն մարդիկ նոյն գոյնն ունին ու նոյն կերպարանո՞ւն : 7. Ի՞նչ է ալ ու յաբ : 8. Ամեն կենդանի պատկանո՞ւ կը գնանայ . Ի՞նչ է երազ պիտի : 9. Ամեն կենդանի նոյն պէտքի պիտի ունայ : Ի՞նչ է մարդու կերպարան : 10. Ի՞նչ է արողընութիւն . Ի՞նչ պաշտօն ունին բժիշկները : 11. Ի՞նչ են սովորական հիւանդութիւնները . Ինչք՞ չարաւ կուտան . Ի՞նչ պիտի է ընել արողը ծաղա համար . ուսկից կուտայ յօբանցասը : 12. Կենդանիներն որչափ կ'արքէն :

Օ՛ր ինչ կենդանիներն որքէն ըսէ : 13. Ի՞նչ է սերտանդ . ասին ծնունդ կ'արքէ . Ի՞նչ է մեռնիլը . Ի՞նչ կ'ըլլայ մարմինը : 14. Կենդանիները կը մտածե՞ն . որք բանաստեղծութիւն : Ի՞նչ է բնազգը : 15. Մարդիկ գիտո՞ւն կը ծնին . Ի՞նչ պիտի է ընել բան սորվելու համար :

ԳՅՈՇ — ՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆ — ԲՈՅՍ

1. Երբոր ամառը դաշտերը կը պտըտիմ, շատ աղւոր ու ախորժեղի բաներ կը տեսնեմ : Մարդերուն վրայ թարմ խոտեր կը տեսնեմ, որ դարնան ծաղիկներու և մարգարիտներու հետ խառնուած են . կողերն անոնց վրայ կ'արածին : Ար տեսնեմ մեծ ծառեր ու թուփեր որ ծածկուած են տերեւներով . կը լսեմ թռչուններուն զուարթ երգերը . ոստերուն վրայ կը թռթռին կամ իրենց պղտիկ բոյներուն մէջ կեցած կը ճառագեն : Նոյնպէս կը տեսնեմ արեւն որ փառաւոր կերպով կը փայլի և ամեն բանի լոյս ու տաքութիւն կուտայ : Կարելի է որ ոչխարներու հօտեր ալ տեսնեմ որ անուշ դաշտիին վրայ կը ճարակին, իրենց դառնուկները չորս կողմը կը ցատկրտեն, և հովիւներն ալ իրենց շուններով անոնց վրայ կը հսկեն որպէս զի չկորսուին :

2. Բայց ասկից զատ՝ դեռ շատ բաներ կան դուրսերը, ինչպէս դաշտավայրեր և բլուրներ : Կան նաև ջուրի հոսանքներ, գետակներ՝ որ հովտին մէջէն կը հոսին : Մէկ քանի խորունկ տեղեր լճեր կը գտնուին որ ջուրի ընդարձակ աւազաններ են . ուրիշ տեղեր ալ կը

տեսնուին հանձնէր ու ճարգէր, որ պղտիկ ջրնդ ջներ
աւնին: Մէկ քանի բարձր բլուրներ որ դաշտին վրայ
կը տեսնուին լեռ կ'ըսուին: Բլուրակներուն և լեռներուն
մէջ խոյուէր կան:

3. Աղարակներէն և գիւղերէն կուգան մեր կերած
շատ մը բաներ: Նախ՝ դաշտերը կը հերկէն ու ախոնէր
կը բանան: Հողագործները տեսակ մը մեքենայով որ խոփ
կ'ըսուի: Այս խոփը կը քաշեն եղներ կամ ձիեր, ա-
րօքն կապուելով: Քոզէն կը քալէ ճշին, որու աշխա-
տանքը շատ առողջարար ու զուարճալի է, ինչու որ
մշակը բոլոր օրը թարմ օդ կը ծծէ և երբեմն այնքան
զուարթ կ'ըլլայ որ դաշտին վրայ արօրը քշելու ատեն
կ'երգէ կամ կը սուլէ:

4. Երբոր դաշտերը հերկուին, ուրիշ մարդ մը որ
«երանող կ'ըսուի» շատ մը ցորեն կ'առնէ և կ'ըսկսի ցա-
նել ակօսներուն մէջ իր ձեռքովը: Ասոր կ'ըսեն վար-
ու ցան ընել, և երբոր այս գործը կը լմնայ ուրիշ
մարդ մը կուգայ «սփանոյ» մը, որ վարի կողմը երկա-
թէ ակօսներ ունեցող տափակ գործիք մ'է, և զայն
ձիու մը կապելով կը քշէ դաշտին վրայ, որպէս զի
ակօսները գոցէ և սերմը ծածկէ հողին տակ:

5. Այսպէս սերմը հողին տակ գոցուելէն ետև՝ ան-
ձրև կը վազի, սերմը կը թրջէ և հողը զայն ճնշելով
կը թուլացնէ: Յետոյ սերմը կ'ընձիւղի: Նախ ամեն
Մէկ սերմ պղտիկ ծիւ մ'ունի, բայց արևուն ջերմու-
թենէ ընձիւղը կը մեծնայ և կանաչ ցօղունի ձևով կը
բուսնի: Ապա աւելի կ'աճի, կատարը ցորենի հասկ մը
կ'ունենայ, որ արևէն կը հասուննայ և կը գեղնի: Երբ
որ կտրելու ժամանակը գայ ցորենը կը հերկէ մանդաղով:
Գարնան ժամանակ ցորենը կը ցանեն, որ ամառը կ'աճի,

Երբոր արևը շատ տաք է, իսկ ախոն կը հնձեն: Աշ-
նան՝ ծառերուն տերևներն ալ կ'ըսկսին թափիլ, և յետև
այնքան ցուրտ է որ շատ բան չբուսնիր: Չմեռը չէն
կը վազի և հողը կը ծածկէ ու չթողուր որ սառի:

6. Աշնան մէջ հունձքի օրերն ակտրօթելի ու երջա-
նիկ օրեր են: Հնձողները դաշտերը կ'ընեն ցորենը
կտրելու: Արշափ գործունեայ և զուարթ են. իրենց
մանդաղովը կը ծռին և հասկերը կը կտրեն. ետևէն
մարդ մը կուգայ և «սանէրը կը կապէ»: Այս սրբակներն
ետքէն սայլերու վրայ կը դնեն և ազարակին կալարայն
կը տանին:

7. Գարին, վարսակը և հաճարը ցորենի տեսակէն
են և նոյն կերպով կը հնձուին: Երբոր ցորենը կալու-
րայն կը տանին զայն կը ծեծեն որ խարը ցորենէն զա-
տուի: Աերջը ցորենը կ'առնեն արօրին կը տանին որ
ալիւր ընեն. ալիւրէն ալ հաց կը շինեն ուտելու հա-
մար:

8. Յորենէն զատ՝ ուրիշ շատ բաներ կը բուսնին
դաշտերն և մարդուն օգտակար են: Ինչպէս քերտախն-
Յորն, որ կարգաւ կը տնկեն արտերուն մէջ և երբոր
մեծնան դեռաբոյս գետնախնձորներն արմատէն կը հա-
նեն: Ուր ու բակայ և ուրիշ ընդեղէն արտերու ու
պարտէզներու մէջ կը ցանեն, որ պատիճներու մէջ
ցօղունին կատարն ու երկու կողմերը կը բուսնին: Պա-
տիճներն այն պատեաններն են որոց մէջ բակլան ու ու-
լուն կարգ կարգ կ'երևին:

9. Պարտէզներ են խնձորը, տանձը, կեռասն ու սա-
լորն որ պարտէզի մէջ տնկուած ծառերու վրայ կը
հասնին: Նարինջն ու խաղողն ալ պտուղներ են, որ
տաք երկիրներ կ'աճին: Իսկ հաղարջն ու մորն մանր

միջոցներ են որ թուփերու վրայ կը բուսնին : Հաղարջին թուփերն սուր փուշեր ունին ոստերուն վրայ :

10. Այն ամեն բաներն որ երկրի վրայ կը բուսնին , թէ արտերու , թէ պարտեզներու մէջ , թէ լճակներու մօտ քոյս կ'ըսուին : Բոյսերը ըստ ու կենդանի են երբ որ կ'աճին , զորք են երբոր կը թուովն և չեն մեծնար : Բայց բոյսերը չեն կրնար տեղէ տեղ շարժիլ կենդանիներուն պէս : Ուր որ աճին այն տեղ կը մնան : Սակայն երբոր ծաղիկները թաղարներու մէջ տնկենք , այն ատեն կրնանք այդ թաղարները մեր ուզած տեղը դնել , երբեմն սենեակներու մէջ , երբեմն պատուհաններու մէջ , որպէս զի արևուն լոյսն անոնց վրայ զարնէ :

11. Բոյսերը կ'ապրին հողէն հիւթ ծծելով արմատներուն միջոցաւ . հիւթը արմատէն կ'անցնի բունը կը հասնի և անկից բոլոր ճիւղերուն վրայ կը տարածուի : Այս խոնաւ հիւթէն զատ՝ բոյսերն օդէն և արևէն պէտք ունին որ աճին : Երբոր ձմեռը գայ և ցուրտ հովը փչէ , հիւթը բունէն վար կ'իջնէ կամ տունկին կոճղը մեծցընելու կ'օդնէ , մինչդեռ տերևները կը թափին և մերկ կը մնան մինչև գարուն , որու ջերմութեամբը նորէն տունկերը կը կենդանանան և նոր տերևներու բողբոջներ կ'արձակեն : Բայց կան տունկեր որոց տերևները ձմեռն ալ չեն չորնար և չեն թափիր և ասոնք կ'ըսուին ճարտարաւար : Կան բոյսեր որ սերմ կը թողուն և անով ուրիշ նոր բոյսեր կը ծլին : Ինչպէս կենդանիները նոր սերունդներ ունին , նոյնպէս ունին և բոյսերը :

ՀԱՐՑՄԱՐԿՆԵՐ . — 1. Երբոր ամառն արտաբերելը կը պարտաբին ինչ կը տեսնեն . որքիչ . այն բաներուն ո՞վ կենդանանալիսն կ'արտայ . հոգիւն ինչ կ'ընէ : 2. Երբոր ասելի քոսեր

պէն երբեք որքիչ ինչ բաներ կ'երևին որ արտայ . ինչ է ըսելը , սեռ : 3. Երբեք որքիչ արտայ կ'անկրեն . ինչ է ըսելը քոսեր : 4. Ցանուն ինչ կ'ընէ . ինչ կը ցանէ . որքիչ ինչ կ'ընէ : 5. Անյրևն ինչ օգուտ ունի . տերև ինչ կ'ըսուի . ցրեմն ընչիւրը տեղաւար հասար ինչ կ'որոտ է . ցրեմն երբ կը ցանեն . երբ կ'աճի . երբ կը հեծնեն . ինչպէս կ'երևին ձորերը յոբան ժամանակ . ինչո՞ւ հասար : 6. Ինչպէս կը հնչէ ցրեմն : 7. Որքիչ ինչ արտայ կան . ինչպէս կը շարունակ ցրեմն իտարեն . հայն ինչ կը շարունակ : 8. Գոշտերու տեղ որքիչ ինչ բաներ կը բուսնին . ինչ է պարտեզը : 9. Անտառէ տեղ ասի պոստաղներ : 10. Ինչ ասան կ'արտայ այն բաներուն որ երբեք վրայ կ'աճին . երբ ըստ ու կենդանի են . կը շարժին : 11. Բոյսերն ասելու հասար ինչ բաներու պէտք ունին . երբ կը տեսնեն . բողբոջին կը շարունակ . ինչպէս ճարտարաւար բոյսերն . ասան տերևնոց ունին :

ՓՍԵՑ—ԾՍՈ

1. Հաստ տեսակ փայտեր կան . ոմանք կոշտ են , ոմանք ընտիր : Երբոր ծառերը շատ տարիներ ապրելով մեծնան ու հասունանան , այն ատեն մարդիկ զանոնք արմատէն կը կտրեն , ճիւղերը կը քշտեն և բուններէն կամ կոճղերէն փայտ կամ ատաղձ կը շինեն : Աւերջը կան մարդիկ որ փայտը սղոցներով կը կտրեն , երկայն կտորներ ու գերաններ կը հանեն և ապա աթուղներ , սեղաններ , տուներ , սայլեր և ուրիշ շատ բաներ կը շինեն : Ասոնք կ'ըսուին արտաշարտար : Մեծահասակ ծառ

ուեր են եղևինը, ուռին, թեղօշն, ուրին, նաճին, սօսին: Կահենին շատ ընտիր փայտ մ'է որ օտար երկիրներէ կը բերեն և անով աղւոր սեղաններ, աթոռներ և ուրիշ կարասիներ կը շինեն:

2. Ծառերն ալ շատ համով պտուղներ կուտան: Ծառերուն տեսքը շատ զմայլելի է և ամառուան տաքին զովարար հովանի ունին: Երբեմն մինակ պարտէզներու և դաշտերու մէջ կ'աճին, երբեմն ալ խումբ խումբ կը բուսնին արտերու և անտառներու մէջ: Ծառերն ալ միւս բոյսերուն պէս կ'աճին, հիւթն իրենց արմատէն վեր ելնելով կոճղին և ապա ճիւղերուն կը հասնի: Ամեն ծառ կեղևով պատած է. այս կեղևը կը պահպանէ ծառը և մեծնալու կ'օգնէ: Եթէ ծառի մը կեղևը փաստուի՝ ծառը կը տկարանայ և քիչ ատենէն կը չորնայ: Ուստի պէտք չէ որ տղաք ծառերուն կեղևները քերթեն ու կտրեն, վասն զի անոնց մեծ փաս կը պատճառեն:

ՀԱՐՑՄԱՌՆՔ. — 1. Գանձ տեղի ի՞նչո՞ւ է. Բնական է շինեն արաշը. Բնական է Գործածութիւն. անոանէ Կանի Գծաուեր. Բնական է Կանիին: 2. Ուսկից կը Կարգէ պարտէզներ. ուր կը բուսնին. Բնական է Կանին. Ծառին կեղևն Բնական է:

ԱՆԿԵՆԳԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ — ԲԵՐԵՐ, ԹԵՐԹԵՐ, ԲԵՐԵՐԾՈՒԽ, ԿԱՒ, ԱՂԻՒՍ, ԱԳԱԿԻ, ՄԵՏԱՂՆԵՐ.

1. Փողոցներուն սալայատակները Կարգով կը շինուին. նոյնպէս շատ տուներ ու պատեր քարերով շինուած են:

Շատ քարեր գետնէն կը հանուին փորելով, կամ ժայռեր ու լեռներ կտրելով: Քարեր խորտակելու համար վառօք ու տապար կը դործածեն և ապա այլ և այլ ձևեր տալու համար կը տաշեն: Այն տեղն ուր քարեր կը կտրեն կամ փորելով կը հանեն կ'ըսուի Կարահան:

2. Կան քարեր որ կարծր և հաստատուն են, կան նաև քարեր որ կակուղ ու դիւրաբեկ են: Կարծր ու պինդ քարերն շէնքի աւելի յարմար են, վասն զի աւելի երկար կը տևեն: Կակուղ քարերը ջուրէն կը մաշին և անոնց մասերն աւազ կը դառնան: Ծովեզոր աղւոր փայլուն աւազ կայ որ ժայռերէն կը փշրի երբ որ ալիքներն անոնց կը զարնեն: Շատ քարեր Կարահան են, այսինքն այնքան թանձր են որ անոնց մէջէն բան չերեկիր. բայց կան քանի մը քարեր ալ որ Կարահան են ու շողուն, և անոնց մէջէն կրնանք տեսնել որպէս թէ ապակի ըլլային: Թէրթուրը տեսակ մը կապոյտ քար է, որ կաւերու մէջ կը դտնուի և բարակ բարակ կտրելով տուներու տանիքին վրայ կը դնեն: Իսկ երբ որ թերթաքարը յղկուի դպրոցի տղոց համար Կարահան կ'ըլլայ:

3. Կարծրութիւն սև նիւթ մ'է, որ սովորաբար երկրին խորերը կը դտնուի և զայն կը հանեն գետնափոր փոսեր կամ ականներ բանալով: Այս ականներուն յատակը հանդէբ կան, ուսկից քարածուխը կը փորեն և մեքենայով վեր կը հանեն: Քարածուխը մեծ մասով բուսային նիւթերէ եղած է, որոց վրայ հող ընկնելով ճնշուած և երկար ատեն գետնին տակը մնացած է:

4. Կարածուխը շատ տեղ կը դործածուի իբրև այրելի, որով մարդիկ կերակուր կ'եփեն, կը տաքնան, և ուրիշ բաներու համար կը դործածեն: Ամենէ մեծ ա-

Թուխի հանքերը Անիլիոյ մէջ կը գտնուին : Քարածուխէն զատ մարդիկ փայտածուխ ու փայտ կը գործածեն :

5. Կար կակուղ նիւթ մ'է որ երկրի մէջ կը զըտնուի . անով կուժ , բարջ , պնակ և ուրիշ բաներ կը շինուին : Բայց այս ամանները գործածելու համար նախ հնոցի մէջ կ'եփեն կ'ապակեն որպէս զի յղկեն : Երբոր լմննան կաւերէն կը կոչուին . յաւանակը տեսակ մ'ընտիր կաւեղէն է , որ կաւե ու դայլախազէ կը շինուի . Չենք կարող կաւեղէն ամանի մէջէն տեսնել , ինչպէս որ կը տեսնենք ապակիին մէջէն , ինչու որ դիմահար է : Շատ առարկաներ կամ նիւթեր դիմահար են :

6. Աշխուէրն ալ կաւէ կը շինուին : Կար աղուսի ձեով կը կտրեն և մեծ հնոցի մը մէջ կ'այբեն : Երբոր աղուսները կը պաղին՝ տուներ և պատեր շինելու համար կը տանին կը գործածեն : Աղուսը քարին պէս պինդ չէ , բայց քար չգտնուած տեղեր շատ կը գործածուի : Աշխուէրն ալ որով տուներու պշրակները կը ծածկեն կաւէ է :

7. Ապակին պայծառ , ողորկ նիւթ մ'է : Աւազ ու աւշան (սոփա) կրակով կը հալեցընեն և ապակի կը շինեն : Երբոր տաք է , ապակին կակուղ կ'ըլլայ և դիւրաւ տափակ թերթի ձև մը կ'առնէ : Իսկ երբոր այդ թերթը պաղի , ապակի կը դառնայ : Պատահաններու համար մանր կտորներ կը կտրեն : Ապակին աղոր թափանցիկ նիւթ մ'է , դիւրաբեկ կամ դիւրաւ կտրուող : Պիլօրն ալ ապակիին ընտիր տեսակն է , որով բլշակ , մանր բաժակներ և ուրիշ ամաններ կը շինեն :

8. Շատ բաներ կան որ Բարսիլ շինուած են . տեսակ տեսակ մետաղ կայ : Մետաղները դեռնին տակէն կը փորեն կը հանեն , ժայռերու մէջ կը գտնուին և

սովորաբար հողով և ժայռուտ նիւթերով խառնուած են : Այն ատեն ասոնք հանաքայտ կ'ըսուին : Հանածոյքը հնոցի մէջ կը գնեն և մետաղը մաքուր դուրս կ'երնէ : Երբոր պաղի , գործածելու յարմար է : Մետաղները պինդ , ծանր են և փայլութիւն ունին : Անոնցմէ մէկ քանին կաւէ են , այսինքն երբոր կուանով ձեծուին կը բարակնան առանց կոտորուելու : Գլխաւոր մետաղներն են , ոսկի , արծաթ , երկաթ , սղինձ , կապար , անագ և ղինկ :

9. Ուլին գեղին մետաղ մ'է , քիչ կը գտնուի ու սուղ է : Բոլոր մետաղներէն աւելի արժէք ունի : Անով դրամ կը շինեն , նոյնպէս մասնի և ուրիշ զարդեր : Արծաթը ձերմակ , աղուր մետաղ մ'է . ասով ալ դրամ կը շինեն , բայց ոսկիին չափ սուղ չէ : Մետաղներուն մէջ ամենէն օգտակարը երկաթն է : Անով կը շինուին դամբ , փականք , ծխնի , կացին , մուրձ , ուռն և ուրիշ շատ գործիքներ : Նոյնպէս ամաններ , սաներ և խոհանոցի համար ուրիշ անօթներ երկաթէ կը շինուին : Երբոր երկաթը շատ կարծր ընեն պողպատ կ'ըսուի , որով դանակ , ասեղ , սուր և ուրիշ բաներ կը շինեն : Պղնձը թուխ է , որով տասնոց , քսանոց և դուրուշնոց դրամ կը կտրեն , նոյնպէս լայն թերթեր կը շինեն այլ և այլ բաներու գործածելու համար : Կապարը քիչ մը կ'ապոյտ է և միւս մետաղներէն աւելի թեթիւ : Անով խողովակներ կը շինեն և զանազան բաներու կը գործածեն : Անոնք բաց զոյն ունի և կապարէն աւելի պինդ է : Խոհանոցի անօթներն անով կը ձեփեն որպէս զի չժանգոտին : Զինկն լայն թերթեր կը կտրեն ոչ միայն տանիքները ծածկելու այլ ուրիշ բաներու գործածելու համար :

10. Երբոր մարդիկ երկու մետաղ հալեցընելով իրա-
րու հետ խառնեն ուրիշ մետաղ մը կը շինեն : Այս տե-
սակ մետաղները խառնուրդ կ'ըսուին : Արդը սյայծառ
գեղին մետաղ մ'է՝ պղինձով ու զինկով խառնուած :
Շատ զարդեր կարասիներու վրայ արդրէ շինուած են :
Ջանգալիներն ալ պղինձի ու անագի խառնուրդէ շինուած
են : Կան զանգակներ (նշակ) որ փոքր են , տուներու
մէջ կը կախեն թեւերով կամ սեղանի վրայ կը դնեն ,
որ պէտք եղած ատեն ծառաները կանչեն : Կան զան-
գակներ ալ որ խոշոր են և մարդու չափ մեծ են : Այս
խոշոր զանգակներն եկեղեցիներու զանգակատուներէն
կը կախեն և զարնելով ժողովուրդը եկեղեցի կը հրա-
ւիրեն : Գպրոցի տղաքը զասարանները դրկելու համար
ալ զանգակ կը զարնեն : Մանր զանգակները բարակ սուր
ձայն մ'ունին , իսկ մեծերը բարձր ու խորունկ հնչուն
մը կը հանեն որ շատ հեռուէն կը լսուի* :

ՀԱՐՅՄՈՒՆՔ . — 1. Քարերն է՞նչ բաներու համար կը
գործածուին . ուսից և է՞նչ կը հանեն : 2. Քարերը կա-
կուղ են . աւազն է՞նչ է . ո՞ր կը գործուի . բացարբէր դիմա-
հար ու թափանցիկ բարերը . գրտարն է՞նչ է : 3. Ո՞ւսից կը
հանեն արածուիք . է՞նչ է : 4. Ի՞նչ բանէ կը գործածուի .
ուրիշ է՞նչ այրելի է : 5. Կո՞շ , պի՞տ , լա՞ս , է՞նչով և
է՞նչպէս կը շինեն . յախճապակն է՞նչ է : 6. Ուրիշ է՞նչ բա-

(*Այս դասերուն մէջ միայն գլխաւոր անկենդան առարկաներ յիշ-
շուած են : Գասատուն կրնայ ուրիշ բնական ու արուեստական ա-
ռարկաներ սյայ տալ տղոց և զանոնք բացատրել : Իբրև մտային
կրթութիւն : Աւտոի կարեոր է որ ամեն ծաղկոց ու նախակրթա-
բան սյլ և սյլ առարկայից հաւաքածոյ մ'ունենայ մանր տղոց
կրթութեան և զուարճութեան համար :

ներ կը շինուին կաւէն . է՞նչպէս . է՞նչ կը ծառայեն : 7. Ի՞նչ
է ապակին . է՞նչպէս շինուած է . դիմացիոն է . է՞նչ է պի-
ւերը : 8. Մետաղներն ուսից կը հանեն . ելած պէտք է՞նչ
կ'ըսուի . է՞նչ յարկուիւնն ունին . որոնք են գլխաւորները :
9. Ո՞ր մետաղը հալուածիւր ու սուղ է . է՞նչ կը շինուի .
հապա արծաթը . երկաթը . պողպատը . պղինձը . կապարը . ա-
նագը . շէ՞նչ : 10. Ի՞նչ մետաղ է արդը . է՞նչ կը շինեն .
զանգակներն է՞նչ բանէ կը ծառայեն :

ՋՈՒՐ — ՈՎԿԻՍՆՈՍ — ՆԱԻՆՐ — ԳԵՏՆՐ

1. Ջուրը հեղուկ մարմին մ'է : Առուի պէս կը հոս-
տի , և մէկ ամանէ ուրիշ աման կը թափուի : Աշխար-
հիս մեծ մասը ջրով պատած է , որ ընդարձակ ծովեր
են և Ովկիանոս կ'ըսուին : Ծովուն ջուրն աղի է և այն-
քան դաւն է որ չկարելի : Երբոր աղի ջուրը կամ աղ-
ջուրը խաշնիք երկար ժամանակ և հեղուկը ցնդելով
շոգի ըլլայ , նիւթ մը կը մնայ որ ալ կ'ըսուի , և կե-
րակուրի համար կը գործածուի :

2. Ծովը բնաւ հանդարտութիւն չունի : Ալիքները
կը շարժին դէպ 'ի ցամաք վեց ժամ և ապա ետ կը
դառնան վեց ժամու չափ : Ջուրերուն դալն ու երթա-
լը կ'ըսուի ճակընթացութիւն ու պէղադրութիւն : Քսան
ու չորս ժամուան մէջ երկու անգամ ջուրերու հոսանք
կը պատահի , այնպէս որ հոսանքին բարձրութիւնն ա-
մեն յաջորդ օր քիչ մ'ուշ կը պատահի : Ար կարծուի
որ ծովու մակընթացութիւնն ու տեղատուութիւնը լուս-
նի միջոցաւ յառաջ կուգայ : Ամիսն երկու անգամ ,

երբոր լուսինը նոր է, նոյնպէս երբոր լեցուն է, մակ-
ընթացութիւնը սաստիկ կ'ըլլայ: Ծովուն ծայրը գրա-
նուած ցամաքը կ'ըսուի եւր կամ ասի: Ծովեզրին մէկ
քանի տեղուանքը բարակ աւազ կայ, մէկ քանի տեղ-
ուանքն ալ ժայռուտ են:

3. Նաւերը ծովու վրայ կը սահին, և տեղէ տեղ
կ'երթան երբոր առադաստները հովով կը լեցունին, և
ղեկավարը զանոնք կը կառավարէ դէպք մը: Նաւուն
մէջի գործաւորները նաւասպի կ'ըսուին, որ նաւուն մէջ
այլ և այլ գործեր կ'ընեն: Նաւը հրամայողը նաւասպ
կ'ըսուի: Սոսկալի բան մ'է երբոր ծովու վրայ նաւը
փոթորկի հանդիպի և ժայռերու կամ առադակցտերու
զարնուի. այն ատեն նաւը կը քէկէ (նաւաբեկութիւն) և
երբեմն նաւորդներն ալ կը խղզուին:

4. Երբեմններն ալ տեսակ մը նաւեր են որ առա-
դաստով չեն նաւարկեր և հովուն դէմ ալ կրնան քա-
լել. վասն զի երկու կողմէն անիւներ ունին և այս ա-
նիւները շողեշարժ մեքենաներու միջոցաւ կը շարժին:
Անն նաև շողենաւներ որ մեծ պտուտակով կը շարժին,
որ բոլորակի շուտ շուտ կը դառնայ: Երբ նաւ մը տե-
ղէ մ'ուրիշ տեղ կ'երթայ կը նաւասպի, կ'ուղարկէ:

5. Նաւաստիները ծովու վրայ կը քշեն իրենց նաւերն
առանց ցամաքը տեսնելու, և իրենց ճամբան չեն կոր-
սընցըներ, վասն զի կողմացոյց անունով գործիք մ'ու-
նին: Կողմացոյցը պղտիկ շրջանակ մ'է ժամացոյցի պէս,
մէջ տեղն ասեղով մը, որ միշտ դէպ 'ի Հիւսիս կը
նայի: Երջանակը շորս զլխաւոր մաս բաժնուած և վրան
դրուած է. Հիւսիս, Հարաւ, Արևելք, Արևմուտք,
և այս զլխաւոր մասերուն մէջ դարձեալ ուրիշ բաժա-
նումներ նշանակուած են:

6. Մեզի այնպէս կ'երևի որ արևն առաւօտուն կը
ծաղի արևելքի կողմէն, և իրիկունն արևմտեան կողմէն
մարը կը մտնէ: Բայց իրօք երկիրը կը դառնայ: Երբ
որ մեր երեսը դէպ 'ի հիւսիս դարձած կենանք, մեր
կունակը դէպ 'ի հարաւն է, մեր աջ ձեռքը դէպ 'ի ա-
րևելք, և մեր ձախ կողմը դէպ 'ի արևմուտք կ'իյնայ:
Երբոր մարդ մը հեռու տեղ մ'երթալ ուղէ և ճամբան
չգիտէ, կը հարցնէ թէ նոյն տեղն որ կողմը կը գրա-
նուի, հիւսիսային թէ հարաւային կողմը, արևելեան
թէ արևմտեան կողմը. երբոր իմանայ, անոր վրայ իր
ճամբան կը շարունակէ: Այս կերպով քաղքի կամ
գիւղի մէջ ամեն տեղ կարելի է գտնել:

7. Ճամբորդներն այլ և այլ տեղուանք գտնելու հա-
մար աշխարհացոյցներ ալ կը նային: Աշխարհացոյցը կտոր
մը թուղթ է որու վրայ երկրի մը պատկերը գծուած
է, իր քաղաքներուն, գիւղերուն, դետերուն, լեռնե-
րուն, ծովերուն անուններով և ամենքն ալ իրենց յա-
տուկ տեղը: Այսպէս երբոր աշխարհացոյց տախտակ
մը տեսնենք կարող ենք մեր ուզած երկրին և անոր այլ
և այլ տեղերուն վրայ գաղափար մ'առնել: Աշխարհա-
ցոյց տախտակներու մէջ հիւսիսը միշտ վերի կողմն է,
արևելքն ալ կողմը, արևմուտքը ձախ, իսկ հարաւը
վարի կողմը:

8. Պայծառ գիշերները՝ երբոր աստղերը կ'երևին,
կարող ենք տեսնել հիւսիսային կողմը մեր գլխուն վե-
րայ աստղ մը, որ Հիւսիսային Աստղ կ'ըսուի: Տղաք
պարտաւոր են ճանչնալ Հիւսիսային Աստղը, որպէս զի
երբոր գիշերով դուրսը գտնուին, գիտնան թէ ո՞րն է
հիւսիս: Նաւապետները գիտեն հիւսիսային աստղը, և
կարող են անոր նայելով իրենց նաւն առաջնորդել:

Բայց պէտք չունին անոր նայելու, վասն զի իրենց կողմնացոյցն ունին, որ իրենց կը ցուցնեն թէ ո՞րն է հիւսիսային կողմը, թէ գիշեր ըլլայ և թէ ցերեկ: Եթէ ուզեն հիւսիսի կողմն երթալ, կը նային կողմնացոյցին ասեղին, որ միշտ հիւսիսի կողմը դարձած է. եթէ հարաւային կողմն երթալ ուզեն, հիւսիսին հակառակ կողմը կը բռնեն, և այսպէս իրենց ուզած կողմը կրնան գիտնել միշտ կողմնացոյցին նայելով:

9. Շատ տեսակ կենդանիներ ծովուն մէջ կ'ապրին, ոմանք ջուրին մէջ կը լողան, ոմանք խեցիներու մէջ կը բնակին, որ Ովկիանոսին յատակը սփռուած են կամ ծովեզրեայ ժայռերու մէջ: Ակնորսները նաւակով ձուկ որսալու կ'երթան, և ապա ցամաքը բերելով ձուկ ուզողներուն կը ծախեն: Չուկերը կարծով կամ ուռկանով կ'որսան, շատ մեծ քանակութեամբ: Ուռկանը նաւակին մէջէն ծովը կը նետեն և քիչ մը ետքը նորէն վեր կը քաշեն զայն ձկնորսները, և ուռկանն իր ճամբուն մէջ որչափ ձուկի որ հանդիպի իր հետը կը բերէ:

10. Ամեն գետերն ու առուակներն անուշ ու թարմ ջուր ունին: Այս ջուրերն ակունքներէ կը բղխին և վազող անձրևներու ջուրերն ալ կ'ընդունին: Գետերն երբեմն քանի մը մղոն տեղէ հոսելէն ետև՝ ծովը կը թափին, բայց ծովն այս ջուրերով չմեծնար, վասն զի արևուն տաքութենէ ջուրերը մշուշ կամ շողի կ'ըլլան և օդին մէջ բարձրանալով ամպ կը դառնան: Ասով գետերուն թափած ջուրերուն չափ ջուր շողի ըլլալով վեր կը բարձրանայ: Ամպերը ցրակէն անձրև կ'ըլլան կը վազին և նորէն լեռներու ակունքը լեցընելով գետերուն ջուր կուտան:

ՀԱՐՑՄԱՌՆԵ. — 1. Ջուրն ի՞նչ մարօն է. ի՞նչ է հեղուկը. ովկիանոսը՝ առն ո՞ւսկից կ'ելնէ: 2. Ծովը հանդարտ է. բացարդէ մակընթացութիւնն ու պեղադասութիւնը. պարտճառ. ի՞նչ է ելքը: 3. Գանձ որտե՞սի նաւ կայ. ի՞նչպէս կը գտնէ պարտադասար նաւ մը. որո՞նք էն նաւան գործատարները: 4. Շոգեմաւր նաւէն ի՞նչ պարբերութիւնն ունի. նկարագրէ. պարտապէն ի՞նչ է: 5. Բացարդէ կողմնացոյցը: 6. Ո՞րն է հիւսիս. հարաւ և այլն. եթէ չգիտցած որեւոր երթալ ուղիս ի՞նչ կը հարցնեմ: 7. Ի՞նչ զբոսորդն աշխարհացոյցը: 8. Հիւսիսային ասարն ո՞ր է. ի՞նչ զբոսորդն: 9. Չորսի ինչով և ի՞նչպէս կը բռնեն: 10. Գետերուն ջուրն ո՞ւսկից կուգայ՝ ո՞ր կ'երթայ. ծովը իրնո՞յ մեծնալ:

ԶԳՍՅԱՐՄԱՌՆԵ

1. Մարդ հինգ զգայարանք ունի, տեսնելու զգայարանք, կամ տեսնելիք, լսելու զգայարանք, կամ լսելիք, հոտուրտալու զգայարանք, կամ հոտաբերիք, ճաշակելու զգայարանք, կամ հաշակելիք, բռնելու զգայարանք, կամ շոշակելիք: Ուրեմն մարդ կ'ըլլայ հինգ կերպով տեսնելով, լսելով, հոտուրտալով, ճաշակելով, շոշակելով: Այս ամեն մէկ զգայութիւնն ունենալու համար հինգ գործարան ունի, այս է աչք, ականջ, քիթ, լեզու, ձեռք կամ մարմին, որ շատ օգտակար են, և անոնց անոնց մարդ սլիտի չկրնար հասկընալ թէ ի՞նչ կայ աշխարհին մէջ:

2. Աչք պզտիկ աղւոր և պայծառ առարկայ մ'է, գնդակի պէս կ'լոր: Գլխու վրայ է և կը շարժի առանց իր տեղը փոխելու: Աչքը կը տեսնէ միայն երբոր լոյս կայ. երբոր մութ է բան մը չտեսներ: Փափուկ գործարան մ'է աչքը և շուտով կը մնասուի: Անոր վրայ բարակ մաշկ կամ ծածկոյթ մը կայ որ Բարբ կ'ըսուի: Այս թարթը կը բացուի ու կը դոցուի մանաւանդ երբ որ մնասուելու վախ կայ, և երբոր կը քնանանք: Աչքը պահպանելու համար բարակ մաշկը ալ կան որ թարթին ծայրերէն կը բուսնին, ու արբանակն կ'ըսուին: Արտեանունքը չթողուր որ աչքը փոշի երթայ կամ ճճի մտնէ և արևուն լոյսը սաստիկ զարնէ:

3. Աչքին մէջ տեղը պզտիկ կէտ մը կայ որ հայլիկ պէս կը փայլի. այս է բէքը. մեր տեսած բաներն աւնոր վրայ կը զարնեն, կը ցոլանան: Այս ցոլումը մանր նկարի կը նմանի: Այս նկարը ջիղի մը միջոցաւ ըղեղին կը հասնի և ասոր համար կը տեսնենք: Երբեմն հիւանդութենէ աչքի լոյսը կը կորսուի. կան ծերեր ալ որ աչքէ զուրկ են. այս շատ մեծ դժբաղդութիւն մ'է: Չտեսնող մարդիկ կոչ կ'ըսուին. չեն կրնար միտակ տեղ մ'երթալ, ու եթէ շարժին, ձեռքով ու ոտքով կը խարխարեն որ վար չէյնան: Կոյրերուն շօշափելիքը շատ զօրաւոր կ'ըլլայ. աչքի տեղ այն կը գործածեն, բայց ստիպուած են ուրիշ մարդերու հարց ու փորձ ընել որ հասկընան թէ իրենց չորս դին եղած բաներն ինչ են: Բայց երբեմն ուրախ զուարթ կ'ըլլան կոյրերը, ինչու որ գիտեն թէ անօգուտ է տրտնջալ իրենց վիճակին համար և մարդիկ անոնց հետ անուշութեամբ կը վարուին:

4. Աչքնունքը լսելու գործարանն են: Երբ ձայն ելլ

նէ, այդ ձայնը ականջներուն ծակէն կը մտնեն և ներսի դին թմբուկի պէս թաղանթի մը կը զարնեն. աս կից լսելու զգայութիւնը կ'ունենանք, կամ ակորժելի կամ անակորժ ձայներ: Երբոր ձայներն այնպէս կարգով կ'եղնեն որ շատ հաճելի են, ներդաշնակութիւն կ'ըսուին. իսկ եթէ անհաճոյ՝ անդաշնակ կ'ըսեն: Կան մարդիկ որ լսելու զգայարանքէն զուրկ են և կ'ըսուին խուլ. այս ալ մեծ դժբաղդութիւն մ'է: Ելած ձայներն իրենց ականջին մէջ կը մտնեն, բայց գործարանը աւրուած ըլլալուն չեն լսեր կամ շատ անորոշ կը լսեն: Ականջի միջոցաւ երաժշտական երգեր ու եղանակներ կը վայելենք. երաժշտական նուազարաններն են, օրինակ, ջութակալը, դաշնակը, վիւր, և այլն:

5. Քիչն է հոտոտելիքի գործարանը. մեր ոնդունքին ներսի դին նուրբ ջիղեր կան, որով օդին մէջ զտնուած կամ ծաղիկներէ ելած հոտերը կ'առնեն:

6. Լեզուն ճաշակելիքի գործարանն է, որ նոյնպէս բարակ ջիղերով ծածկուած է և անով կ'որոշենք թէ բան մը համով է թէ ոչ, երբոր մեր բերանն առնենք: Կան բաներ որ ճաշակի անուշ կ'ուզան, կան բաներ ալ որ դառն են. իսկ անոնք որ բնաւ ճաշակ չունին, անհամ կ'ըսուին: Հոտոտելիքն ու ճաշակելիքը միւս զգայարանաց չափ կարեւոր են:

7. Անոնք շօշափելիքի զլխաւոր գործարանն է. բայց այս զգայարանքը բոլոր մեր մարմնոյն վրայ կը տարածուի: Մեր մատերուն ծայրերը բարակ ջիղեր կան որով կ'ըզգանք: Շօշափելիքը շատ կ'օգնեն տեսնելու բան մը, Պզտիկ տղաք շատ բաներու ձեռ կը սորվին ոչ միայն տեսնելով այլ և շօշափելով: Այսպէս, երբ որ մեր զգայարանքը կը գործածենք մէկ անգ, շատ բա-

ներու կերպարանքը կամ ձևը կը սորովինք, և աւար-
կայ մ'ուրիշ առարկայէ որոշելու կը վարժինք:

8. Երբոր մեր բոլոր զգայարանքը կը գործածենք և
անով շատ բաներ քննելէն ետև կը բաղդատենք, կը
դատենք, այն ատեն կը յիշենք որ փորձառութիւնն ստա-
ցած ենք, և մեր վրայ աւելի խնամք տանելու կը յա-
ջողինք: Այսպէս զգայարանքը շատ պիտանի են մեզի
համար: Տեսակ մը ճամբաներ են որով միտքը այլ և
այլ զիտու թիւն կը սորովի. եթէ զգայարանք չըլլար
բոլորովին տղէտ և տկար պիտի մնայինք:

9. Մարդուն պէս՝ չորքոտանիները, թռչուններն և
ուրիշ կենդանիներ մի և նոյն զգայարանքն ունին, բայց
կան կենդանիներ որոց մէկ քանի զգայարանքը շատ ա-
ւելի զօրաւոր են: Աստուծոն աւելի սուր զգայարանք ունի
լսելու, և քանի մը շուներ աւելի զօրաւոր զգայարանք
ունին հոտուրտալու քան թէ մարդիկ: Պատճառն այս
է որ կատուն աւելի պէտք ունի լսելու որպէս զի իր
որսը, մուկը, կարենայ բռնել մութին, և շուներն ալ
պէտք ունին աւելի սուր հոտառութիւն ունենալու որ
կարող ըլլան որսին հոտն առնել և բռնել կամ հա-
լածել: Ուրիշ շուներ ալ՝ որ չէ թէ հոտառութիւն այլ
տեսանէ լիբի միջոցաւ կ'որսան, շատ զօրաւոր աչքեր ու-
նին, որով իրենց որսալիք կենդանին շատ հեռուէն կը
տեսնեն:

10. Աստուծոն կրնան իրենց աչքը լայնցընել որ
աւելի լաւ տեսնեն երբոր քիչ մը մութ է: Բայց երբ
որ լոյսը բոլորովին քաշուի և կատարեալ խաւար ըլլ-
լայ կատուներն ալ չեն կրնար տեսնել: Ամեն կենդանի
իրեն պիտոյքին յարմար քիչ շատ զօրաւոր զգայարանք
ունի:

ՀԱՐՑՄՈՒՆԲ. — 1. Բանք զգայարանի ունիւ. Ինչ է ա-
նոնց բորժը. արդարեւ քան մը հասկնալու համար Ինչ պէտք
է: 2. Ինչ է աչքը. միշտ կը տեսնէ. Կանք մաս ունի.
Ինչ օգտոր ունի: 3. Չեւտը կը տեսնէ. Ինչն. Բիբն Ինչ
է. Կոյրն որ զգայարանի զօրաւոր է: 4. Որ բորժարանք
կը լսէ. Ինչ է լսելը. ներդաշնակ որ յայտերն են. ո՞ր զլսելը:
5. Ինչն համար քիչն հար կ'առնէ: 6. Որն է համ առ-
նելու բորժարանք. ասին քան համ ունի: 7. Որ զգայա-
րանին ասնէ պիտանի է. Ինչն: 8. Բոլոր զգայարանիով
Ինչ կրնան հասկնալ: 9. Միտք մարդ զգայարանի ունի. կա-
րոնն որ զգայարանի զօր է. Իսկ շուն. Ինչն: 10. Աս-
տուծոն կարարեալ մտքին կը տեսնէ:

ԳՈՅՆ

1. Աշխարհի մէջ շատ բաներ կան որ աչքի հա-
ճոյք, զուարճութիւն կուտան: Երկինքը, դաշտերը, ծա-
ղիկները, այլ և այլ կենդանեաց մորթեր ու խեցիներ
և սա հասարակ ամեն բան այնպիսի սիրուն ֆոյներ ու
էրանքներ ունին որ մարդ կ'ըզմայլի անոնց վրայ նայե-
լով: Ամենէ աւելի երկար ատեն նայելու կ'ախորժի
մարդ կանաչ դոյնը, և ասոր համար բնութեան մէջ
կանաչ դոյնն աւելի շատ կայ: Այն կանաչ դոյներ որ
պայծառ բաց են, կան նաև որ աւելի մութ են. այս
տարբերութիւնը կը տեսնուի արօտին խոտերուն, ծա-
ռին տերեւներուն ու թուփերուն վրայ:

2. Հատ բնական տարբեր գոյներ կան, նոյնպէս արուեստական գոյներ կան, բայց մեր տեսած կամ երեւակայած բոլոր գոյներն երեք գոյնէ շինուած են, որ կ'ըստին նախնական գոյնէր: Այս նախնական երեք գոյներն, որոցմէ միւսները յօրինուած են, առնք են, կարմիր, դեղին և կապույտ: Երբոր այս գոյներն այլ և այլ կերպով խառնենք միւս գոյները կը յօրինուին, որ կ'ըստին քաղաքրեալ գոյնէր:

3. Կանաչ գոյնը դեղին ու կապույտ գոյնէ բաղադրուած է: Երբոր խառնուրդին մէջ կապույտը շատ ըլլայ և դեղինը քիչ՝ կանաչ գոյնն աւելի մուրթ կը դառնայ:

4. Նարնջագոյնը կը շինուի դեղինն ու կարմիրը խառնելով:

5. Ծէրանէ գոյնն ունենալու համար պէտք է խառնել կապույտ գոյնը կարմիր գոյնին հետ: Եթէ կապույտ գոյնն աւելի դնենք մանիշակի գոյն կ'ըստանանք:

6. Թուխը, շեփորուկի, մոխրի և ուրիշ գոյներ կամ երանգներ նոյնպէս նախնական գոյներն իրարու հետ խառնելով կը շինուին: Ճերմակ գոյնը կատարեալ պայծառ գոյն մ'է կամ անգոյն բան մը, իսկ սև գոյնը կատարեալ մթուածին է: Իրօք սոյխտակն ու սևը գոյն չեն, թէև թէ բնութեան և թէ արուեստի մէջ կ'երևին: Չիւնը ճերմակ գոյնի կատարեալ օրինակը կուտայ մեզի. մաքուր կտաւը, բամպակն և թուղթը ճերմակ են: Սևի օրինակը կուտայ մեզի զիշերուան խաւարը, կամ լոյսի պակասութիւնը:

7. Ծաղիկներն ու թռչուններու փետուրներն այլ և այլ բնական գոյներ ունին: Ծիրանի դօտին կամ ծիածանն ալ այլ և այլ գոյներու աղւոր շարք մ'է: Երբ որ անձրև գայ և արևուն ճառագայթներն անձրևի կա-

թիւներէն անցնին երկնից վրայ եօթն այլ և այլ գոյներ կ'երևին կամարածե որ ծիրանի գոյն կ'ըստին: Այս գոյներն երեք նախնական և չորս բաղադրեալ գոյներէ բաղկացած են, այս կարգով. կարմիր, նարնջագոյն, դեղին, կանաչ, կապույտ, ծիրանի և մանիշակագոյն: Այս գոյները կ'երևին նաև երբոր ճառագայթներն եռակողման ապակիի մը մէջէն կ'անցնին, որ հարուստ կողմէն կ'ըստին, ուստի և երբեմն գոյներն ալ հարուստ կողմէն գոյնէր կը կոչուին:

ՀԱՐՑՄԱՌՆԵՐ. — 1. Ո՞ր կ'երևին գոյները. բնութեան մէջ ո՞ր գոյնն աւելի շատ կայ. դարբերութեան ունի՞ք: 2. Հար գոյնէր կան. է՞նչ են նախնական գոյնէրը. որոնք են քաղաքրութիւնները. է՞նչպէս կը շինուին: 3. Կանաչ գոյնն է՞նչ գոյնէրու խառնուրդ է: 4. Նարնջագոյնը: 5. Ծիրանին: 6. Թուխը. է՞նչ է ճերմակ ու սև գոյնը. ո՞ր արարիւններուն վրայ կը տեսնուին: 7. Ո՞ր արարիւններն այս այլադան գոյներու օրինակը կրնան որալ մեզի. է՞նչ է ծիածանը. ասի՞ք գոյն ունի. ըսէ՛ք. հարուստ կողմէն է՞նչ է:

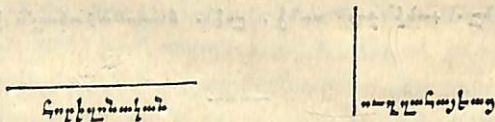
ԱՌՍԲԱՆՆԵՐՈՒ ՉԵՒՆԵՐ

1. Մեր տեսած ամեն առարկաները յև մը, կերպարան մ'ունին: Տեսնելով ու շոշափելով միայն բանի մը ձևը կամ կերպարանը կ'իմանանք և ասոնք մաքով ուրիշ ձևերու հետ կը քաղաքարենք: Հատ օդառար է իօրերու ձևերը զիտեղ, յիշել և անուանել: Անուշաղիք

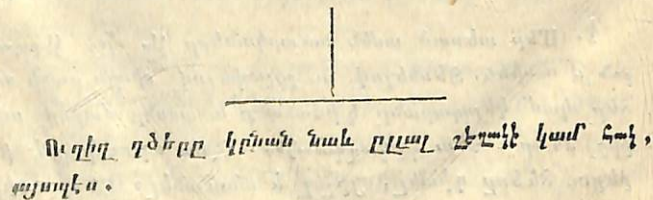
եղողը շիրնար երբէք բանի մը ճիշտ ձևն ըսել, միշտ սխալներ կ'ընէ և ինչ որ ըսեն չհասկընար: Պէտք է միշտ մտադիր ըլլալ և առարկաներու այլ և այլ ձևերը սորվել, նոյնպէս այս ձևերուն անունները գիտնալ:

2. Ամեն մարդ գիտէ թէ ինչ է ուղիղ գիծը: Եթէ առնենք թուղթի կտոր մը, քանակ մը և մատիտ մը և մատիտը քանակին երկայնութեամբ թուղթին վրայ քաշենք, ուղիղ գիծ մը կը դժենք, այսպէս —
Նոյնպէս թէ որ թուղթը շիտակ ծալենք այդ ծալքով ուղիղ գիծ մը կը դժենք. ուստի՝ եթէ զըչով կամ մատիտով ալ չդժենք կրնանք հասկընալ թէ ինչ է ուղիղ գիծը:

3. Ուղիղ գիծ մը կրնայ այլ և այլ կերպ քաշուիլ, այլ և այլ ուղղութիւն ունենալ, ինչպէս վերէն, վարէն կամ քովունտի: Երբոր մէկ ծայրէն միւս ծայրը շիտակ քաշուած է գիծը՝ կ'ըսուի հորիզոնական գիծ: Երբ որ վերէն վար երկնցած է գիծը՝ կ'ըսուի ուղղահայեաց գիծ:

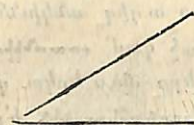

Աւասիկ օրինակի մը որու մէջ կը տեսնուի ուղղահայեաց գիծ մ'որ հորիզոնական գծի մը վրայ կ'իջնէ.

Ուղիղ գծերը կրնան նաև ըլլալ շեղակի կամ հակ, այսպէս.

Աւասիկ օրինակ մ'որու մէջ խոտորնակ կամ շեղակի գիծ մը հորիզոնական գծի մը վրայ կ'իջնէ.

Երբոր տախտակ մը կամ որ և է ուղիղ ու տափակ առարկայ մը այսպէս կը հակի ուրիշ առարկայի մը վրայ հակ կամ շեղակի մակարդակ կ'ըսուի: Պար'ի վեր ճամբայ մ'որ դէպ'ի բլուրը կ'եղնէ կամ տան մը ծածկը խոտորնակ մակարդակի օրինակներ են:

4. Երբոր գիծ մը շիտակ ուրիշ գծի մը վրայ կ'իջնէ, այսպէս.

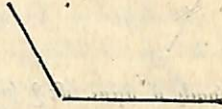

Երկու գծերուն դպած կողմն ուղիղ անկան կ'ըսուի: Եթէ վերէն իջնող կամ վարէն ելնող գիծը շեղ է, այսպէս.

Երկու գծերուն միացած կէտը սոսք անկան կ'ըսուի: Բայց թէ որ գիծն այսպէս իջնէ՝

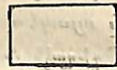
այն աստեղ անկիւնը բութ անկիւն կը կոչուի :

Ծ. Երբոր չորս հաստ հաւասար ուղիղ գծեր իրարու միանալով չորս հաստ ուղիղ անկիւններ կը շինեն, շինուած ձեր բութանկիւն կամ բութանկիւն կ'ըսուի : Եթէ իրարու ներհակ գծերը միւս երկու գիծերէն երկար ըլլան՝ շինուած ձեր զութանկիւն կ'ըսուի :

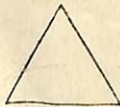
բութանկիւն

բութանկիւն

Այսպէս կ'ըսուի որովհետեւ գիծերն իրարմէ հաւասար հեռաորութիւն ունին կամ իրարու դէմ շիտակ գիծը ունին :

Ե. Երբոր երեք հաստ ուղիղ գծեր իրարու կը միանան՝ երեսանկիւն մը կը շինեն : Բուրդի մը կողմը երեսանկիւն է : Եթէ առարկայ մը վեց հաւասար կողմեր ունենալով վեց անկիւն կը շինէ, կ'ըսուի վեցանկիւն : Կոյն երկայնութեամբ ութ կողմ ունեցող առարկայ մը ութանկիւն կ'ըսուի :

երեսանկիւն

վեցանկիւն

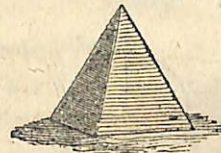
ոթանկիւն

7. Չեռքով շինուած շատ բաներ կան որ ուղիղ գիծեր ունին : Գրքի մը կամ սեղանի մը եզրները, տան մը յարկը, դռներու կողմերն ուղիղ գծերու օրինակներ են : Երբոր առարկայ մը վեց կողմ կամ երես ունի որ իրարու հաւասար են և բոլորովին քառակուսի, խորանարդ կ'ըսուի :

խորանարդ

8. Առարկայ մ'որ երեք կամ աւելի հաւասար երեսներ ունի, բայց այս երեսները քանի վեր ելնեն կը նեղանան և կասարը հասնելով կը միանան, բութ կ'ըսուի :

բութ

Այս տեսակ ձևերու զաղաթը սաբ կ'ըսուի : Ամեն շէնքի յատակը, ինչ ձև որ ունենայ, հիմ կամ խորիսի կ'ըսուի :

9. Ամեն գիծ ուղիղ չէ : Կան նաև գծեր որ կ'ը կամ ընէ են : Աւասիկ կ'որ գիծ մը :

Այսպիսի կոր գծեր կը տեսնենք թէ՛ բնական և թէ՛ արուեստական իրերու մէջ: Ստուգիւ ուղիղ գիծեր քիչ կան բնութեան մէջ. ծառերու բուները կոր կամ կլոր են. արևն ու լուսինը կլոր ձև ունին. գետերը շրջաններ կ'ընեն ու կը պտոյտին իրենց ընթացքին մէջ. մեր մարմինն անդամ շատ մը կոր կամ կլոր գծեր ունի: Կոր գծերն աւելի աղւոր են քան թէ շիտակ գծերը, բայց միշտ աւելի կարճ է շիտակ ճամբով երթալ քան թէ ոլորուտ ճամբով:

10. Բոլորովին կլոր գծով քաշուած ձևը քուրայ կ'ըսուի: Բոլորակին ամբողջ գիծը շրջագծն է. այն գիծն որ շրջագիծը մէկ կողմէն միւս կողմը կը կապէ կեղորոնէն անցնելով՝ քրասագիծ կ'ըսուի: Իսկ կեղորոնէն բոլորակին կցող գիծը շառագիծ կ'անուանի: Բոլորակի մը կէսը կիսաքուրայ է:

11. Բոլորաձև առարկայի մը կէսը հանկ է: Լուսինը՝ երբ նոր է, մահկի ձև ունի:

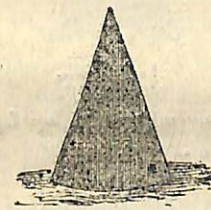
12. Խողովակի մը ձևը կամ թղթի դալարը բոլորակի մ'օրինակն է ուղիղ գծերով: Գալարը՝ թէ՛ ներսէն և թէ՛ դրսէն կլոր է, մինչդեռ մէկ ծայրէն միւս ծայրը հասած գծերը ուղիղ են: Նոյնպէս զուգահէտ

ուական են երկու կողմի գծերը: Այսպէս առարկայ մը երբեմն հլան կը կոչուի:

հլան

13. Թղթի կտորով մը կարելի է գալար մը շինել, այնպէս որ զուգահէտական գծեր ունենալու տեղ խոտորնակ գծեր ունենայ: Այսպիսի պատկեր մը հլան կը կոչուի, կամ հլանայ: Շաքարի դուլն մը կոնաձև է, վարի մասը լայն իսկ գագաթը պզտիկ:

կոնայ

14. Կան առարկաներ ալ որ կլոր են, զնդակի մը պէս: Նարինջը գրեթէ կլոր է, նոյնպէս երկիրը գրեթէ կլոր է: Կլոր առարկայ մը հոնոն կ'ըսուի երբեմն, կամ հոնայ:

15. Կան ձևեր որ յոնայն են, այսպէս.

յոնայն

Չուաձևը կ'ըսուի նաև յոնայն, որ բոլորովին գնտաձև կամ բոլորաձև չէ, կը նմանի դունտի մ'որու երկու կող-

մէն քաշած ըլլաս : Հասկիթ մը ձուածն է կամ ձուածիր . բայց կատարեալ ձուածն չէ , վասն զի անոր մէկ կողմը սովորաբար միւս կողմէն աւելի պզտիկ է :

16. Ամեն տղայ զիտէ թէ ի՞նչ է տափակ կամ շիտակ երես : Սեղանը տափակ է , սենեկի մը յատակը տափակ է (Հարթ) նոյնպէս ուրիշ շատ բաներ : Սակայն կան առարկաներ որ բոլորովին տափակ չեն , բոլոր կամ ցցուած երես մ'ունին : Երբոր բանի մ'երեսը բոլորածն կը ցցուի , կրննաբոյ կ'ըսուի : Աւասիկ օրինակ մը .

կրննաբոյ

17. Կան նաև առարկաներ որ երկու կողմէն կորնթարդ են , այսպէս .

երկկորնթարդ

Ակնոյններու ու զիտակներու ապակիները սովորաբար կորնթարդ են , այսինքն մէջ տեղն աւելի խիտ են քան թէ ծայրերը :

18. Մակարդակները կրնան զողաւոր ըլլալ : Գողաւոր մակարդակ մը բոլոր խոռոչ մ'է կոնքի մը ներսի կողմին պէս : Առարկայ մը թէ ներսէն և թէ զրսէն զողաւոր կրնայ լինիլ :

զողաւոր ըլլալ

(Աւելորդ է ըսել որ վերը դրուած ձևերը շատ պարզ ու նախնական ձևեր են : Գասառուն անշուշտ սե տախտակի կամ Թղթի վրայ , կաւիճով կամ մասիտով ու կարկենով ուրիշ շատ խառն ձևեր կրնայ ցոյց ստալ , ուղիղ և կոր դճեր քաշելով :)

ՀՐԹՅՄՈՒՆՔ . — 1. Ի՞նչ է յև կամ կերպարան . Ի՞նչ կերպով կը հասկընանք . բառակա՞ն է նայիլ ու շշուկել : 2. Ի՞նչ է ուղեղ գէժ . հարեղանակա՞ն . ուղղահայեայ . խորանակ կամ շի՞ղ . գծէ րոտորակն վրայ այդ յևերը : 3. Ուղեղ գէժ յը վրայ յգոռած ուրիշ ուղեղ գէժ յը Ի՞նչ կը շինէ . անկեանը էրբ որ ի՞նչու . էրբ բո՞ւր : 4. Գառակոտի Ի՞նչ է . հոգոս զաբանկուագէժը : 5. Երեւ ուրիշ գծով Ի՞նչ կրնան շինել . վեցանկիանն Ի՞նչ է . ութանկեանը : 6. Տոյր առարկաներ որ ուղեղ գէժեր անենան . Ի՞նչ է խորանարդ յևը . գծէ : 7. Բորբոյր . գաբոյր կամ սարը որն է . հի՞ճ : 8. Աճն գէժ ուղեղ է . ցոյց որոր կը գէժեր առարկայեց վրայ : 9. Սլքր գէժն Ի՞նչ անուան անի . Ի՞նչ է շրջանակ . որտան գէժ . շառախղ . կիսաբոլորակ . գծէ բուլքն ալ : 10. Նոր ւասինն Ի՞նչ յև ունի : 11. Խողովակ յը Ի՞նչ յև ունի . նիւրաբոյր . անուան րոր : 12. Ի՞նչ է կոնը . օրինակ : 13. Մարկնն Ի՞նչ յև ունի : 14. Չոռայլն Ի՞նչ է . ուրեշ Ի՞նչ ի՞նչու : 15. Հասկիթը կարտեալ յոռածիք է : 16. Տոյր որոր րաճակ էրեսներ կամ մակերևոյթներ . Ի՞նչ է կրննաբոյրը . գծէ : 17. Ակնոյն ապակիներն Ի՞նչ յև ունին : 18. Գորգաւորն Ի՞նչ է . կրկն գորգաւոր առարկան Ի՞նչ է :

ԱՌՄԲԿԱՅԵՅ ՄԵՆՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՉԱՓԸ

1. Առարկաներն այլ և այլ մեծութիւն ունին . ումանք մեծ են , ումանք պղտիկ : Բլուր մը տունէ մը աւելի մեծ է , մարդ մ'աւելի բարձր է քան տղայ մը : Առարկաներուն չափը կրնանք հասկընալ ինչ կերպով որ կը հասկընանք անոնց ձևը , այսինքն տեսնելով ու շօշափելով , նոյնպէս բաղդատելով : Առարկայ մը երեք յատկութիւն ունի մեծութեանը կողմէ . — Երկուսն էն , լայնութիւն և ընդհանրութիւն : Այս յատկութիւններն իրենց տարածութիւնները կ'ըսուին : Առարկայի մ'ամենէ երկան մասն իր երկայնութիւնն է : Գրքի մը գլխէն մինչև վարը իր երկայնութիւնն է , մէկ կողմէն միւս կողմն , իր լայնութիւնն է , մէկ կողքէն միւս կողքն իր թանձրութիւնն է :

2. Առարկաներուն երկայնութիւնը կրնայ չափուիլ : Չուխայի մը կտորն որչափ երկայն է , տեղէ տեղ որչափ հեռու է կրնանք չափել : Ամեն ժողովուրդ տարբեր չափեր ունի : Մենք կանգնուած (արշին) ըսուած չափը կը գործածենք , այլ և այլ իրերու երկայնքը հասկընալու համար : Մէկ կանգունն ութ մասի բաժնուած է , ամեն մէկը բոլոր կ'ըսուի :

3. Հեռաւորութիւն մը չափելու համար այլ և այլ չափեր կը գործածուին , ինչպէս՝ սորալափ , ճիւղ , փորսափ և այլն :

4. Առարկաներուն բարձրութիւնը կը չափուի ինչպէս կը չափեն երկայնութիւնը : Վարող ենք դռներու , պատուհաններու , տուներու բարձրութիւնը չափել :

նոյնպէս լեռներու բարձրութիւնը : Կան տուներ որ տասը , քսան մինչև երեսուն կանգուն բարձր են . կան բլուրներ որ մէկ միոն և աւելի բարձրութիւն ունին : Առարկաներուն վերէն վար եղած երկայնութիւնը խորութիւն կ'ըսուի , որ բարձրութեան պէս կը չափուի : Կան հորեր որ տասը , քսան կանգուն խորութիւն ունին , իսկ ամխահանքները շատ աւելի խորունկ են :

5. Քանի մը բաներ աւելի ծանր են քան ուրիշ բաներ : Մեծ քար մ'աւելի ծանր է քան փոքր քար մը . երկաթի կտոր մ'աւելի ծանր է քան նոյնչափ փայտի կտոր մը : Կան բաներ որ իրենց կշիռն համեմատ զին ունին , և այդ կշիռն իրենց ծանրութեան չափն է : Ծանրութեան սովորական չափը ժրան է , որ 400 սրբի բաժնուած է : Ամեն խանութպան որ շաքար , խահլէ , թէյ և ուրիշ ուտելիք կը ծախեն այս չափը կը գործածեն :

6. Հեղուկ նիւթերն ալ իրենց քանակութեան նայելով կը չափուին : Ամենէ սովորական չափը մեր մէջ յիսանոց ամանն է , որ այլ և այլ բաժանումներ ունի թանձր բաներու չափին պէս :

ՀԱՐՑՄՈՒՆԷ . — 1. Ա՞նք ժարձի նոյն բանին ունի . Երկուսով բացարձե . Ինչպէ՞ն կը հասկընաս արարկայն մը ժեքութիւնը . Ինչպէ՞ն կը հասկընաս ժեքութիւնը . Երկուսի : 2. Երկայնութեան չափն ի՞նչ է . ամեն տեղ այդ է . Ինչպէ՞ն ճան կը բաժնուի կանգունը : 3. Ինչով կը չափուի հեռաւորութիւնը : 4. Ինչով բարձրութիւնը . Ի՞նչ է խորութիւն . Երկուսի : 5. Ա՞նք ժարձի թե՛ և նոյն ծանրութիւնն ունի . Երկուսի : 6. Ծանրութեան չափն ի՞նչ է . որչափ կը բաժնուի : 6. Հեղուկ նիւթերն ինչպէ՞ն կը չափուին :

ԵՍՍԱԿՅՈՒԹԻՒՆ — ԼՅՋՈՒ

1. Մարդ իր միտքը կամ գաղափարը կը բացատրէ ձայներ հանելով բերնէն : Այս ձայները հանելու համար գլխաւոր դործիքը լեզու է : Այս ձայները զատ զատ բառեր են որով խօսք կը շինուի : Խօսելու կարողութիւնը մարդ միայն ունի : Անդամները, թռչուններն և ուրիշ կենդանիներ չեն կրնար մեզի պէս խօսիլ : Իբրև է որ զգացում ունին, բայց չեն կրնար այդ զգացումները բառերով բացատրել :

2. Ամեն կենդանի բան մը յայտնելու համար իրեն շատուկ ձայնը կամ ձիւն ունի : Չին կը վրնջէ, շունը կը հաջէ ու կը մռմռայ, աքլորը կ'երգէ, հաւը կը կարկաչէ ու կը դրդայ, կովը կը բառաչէ, ոչխարն ու դառնուկը կը մայեն, առիւծը կը մռնչէ, գայլը կ'ողնայ, ազուէսը կը կաղկանձէ, մուկը կը շչէ, գեղձանիկը կ'երգէ, ծիծեռնիկը կը ճչէ, ճնճղուկը կը ճռռողէ, ազուարը կը դռդռայ, մեղուն կը բզբզայ, աղանին կը մնջէ, կատուն կը մլլաւէ, խոզը կը խանչէ, հնդկահաւը կը զօղանջէ, սիրամարդը կը ճչէ, էջը կը զռայ, բազը կը կարկաչէ, բուն կը գոչէ, դորաք կը կռնչէ և օձը կը սուլէ : Այս տեսակ ձայներով կենդանիները զուարճութիւն, կամ ցաւ, կամ բարկութիւն կամ երկիւղ կը յայտնեն, և երբեմն իրարու ձայն իրտան :

3. Անասուններուն հանած ձայներն երբեմն կենդանիներու կամ թռչուններու լեզու կը կոչեն, բայց շատ անկատար լեզու մ'է : Կան կենդանիներ, ինչպէս պապկայն, որոց բառեր կը սորվեցընեն, բայց այդ բառեր

բուն իմաստը չգիտեն, այլ միայն դոց կ'ըսեն իրենց սորվածը :

4. Անդամները խորհիլ և խօսիլ չկրնալով շատ աւելի ստորին վիճակի մէջ կը գանուին մարդիկներէն : Չեն կարող իրարու ըսել թէ ո՞ր ծնած են, և քանի տարեկան են, և ինչ անուն ունին : Ուստի չեն կրնար զերար կրթել կամ երջանիկ ըլլալու խորհուրդներ ունենալ : Թէպէտ երբեմն կը յաջողենք անասուններուն այլ և այլ խօսելու սորվեցընելու, սակայն մեքենայէս կը կատարեն այդ խօղերը :

5. Խօսելու ձիրքը մարդու միայն արուած է : Մարդ մտածելու կարող է և լեզու ունի իր մտածմունքը յայտնելու : Լեզուն և կոկորդը խօսիչ քորճարաններն են : Կան մարդիկ որ չեն կարող խօսիլ և ասոր համար հաճեց'ըսուին :

6. Անոր գաղափարները խօսելով իրարու կը յայտնենք : Ինչ որ լսած ենք մեր պապերէն կրնանք պատմել, և այն մարդիկ որ հմուտ են և շատ բան սորվեր են, կրնան պատկերներուն ըսել շատ բաներ զոր թերևս երբէք չպիտի գանէին : Այսպէս մարդիկ իրենց գիտցածն իրարու հաղորդելով, ամեն մէկ նոր սերունդ իրմէ առաջ եղող սերունդէն աւելի գիտուն կ'ըլլայ, և այս կերպով մարդկային միտքն աստիճանաբար կը զարգանայ :

7. Ամեն անձինք խօսիլ կը սորվին երբոր դեռ շատ պզտիկ են, իրենց մօքը միջոցաւ : Այս պատճառաւ իր մօրմէն ամենէ առաջ մարդուս սորված լեզուն իր մայրէն լեզուն կ'ըսուի : Ամեն մարդիկ պարտաւոր են լաւ սորվիլ իրենց մայրենի լեզուն : Միշտ յստակ և մաքուր խօսիլ պարտաւոր են, և ամեն պարագայի մէջ միշտ ճշմարտ

տութիւնը խօսելու պիտի ջանան : Պէտք չէ որ երկ-
դիմի բաներ ըսեն , և ստախօտութիւնն ամենէ վատ մո-
լուծիւնն է : Ամեն մարդ , ծեր ու կին , աղջիկ ու
սղայ , հարուստ ու աղքատ անվայել խօսքեր ըսելու
չեն , և միշտ բարեսրտութեամբ խօսելու են իրարու հետ ,
որպէս զի իրարու սիրա չկարեն , ծանր խօսքեր ըսելով :

8. Գրեթէ ամեն ազգ իր բնիկ լեզուն ունի , այնպէս
որ երկրի մը բնակիչները չեն կրնար ուրիշ երկրի մը
բնակիչներուն ըսածը հասկընալ : Մեր խօսած լեզուն
հայերէն լեզու կ'ըսուի , և ամենէ առաջ այս լեզուն կը
սորվինք : Քրանսայի մէջ խօսուած լեզուն Փրանսերէն
է , Անկլիացիի անկլիարէն կը խօսի , Թուրքերը՝ Թրքե-
րէն :

9. Սովորաբար այն լեզուներն որ չեն խօսուիր Բե-
ռեալ լեզուներ կը կոչուին , և միայն ուսումնական մար-
դիկ զանոնք կը սորվին :

ՀԱՐՏԱՐԻՆԻՔ . — 1. Ի՞նչպէս իրարու միտք կը հասկըցը-
նեն մարդիկ . կենդանիները լեզու ունին : 2. Ի՞նչպէս կը
խօսին կենդանիները . ըսէ մէկ քանի կենդանիներու խօսելու-
կերպը . Ի՞նչ կը յայտնեն այս յայտերով : 3. Ի՞նչ է անասնոց
լեզուն . պատկան և ուրիշ կենդանիներ խօսել գիտէն : 4.
Անխօս կենդանիները մարդիկներէ վեր են . ուրիշ Ի՞նչ կողմ-
կենդանիները մարդիկներէ վար են . կարող են շերտ կրնել :
5. Ինչո՞ւ խօսելու յերբ ունեն . որո՞նք են խօսիչ գործա-
րանները . հասցն Ի՞նչ է : 6. Խօսող Ի՞նչ կ'ընեն . Ի՞նչ օ-
գուտ ունի խօսիլը : 7. Ամեն ազգիկ որչայտ պարտաւոր են
իրենց մայրենի լեզուն սորվել . Ինչո՞ւ համար : 8. Ամեն ազգ
լեզու մ'ունի . Լեզուներով որո՞շէ քանի մ'ազգեր : 9. Ի՞նչ
կ'ըստին նին լեզուները :

ԳՐԵԼՈՒ ԱՐՈՒՆՅՍ — ԳԻՐԻՔ

1. Գրելու համար տեսակ մը նշաններ կը գործա-
ծենք որ ձայնական լեզուն կը նշանակեն : Այս նշան-
ներն այբուբենի տառերն են : Ամեն մէկ ձայն իր յա-
տուկ տառը կամ գիրն ունի , որ միասին գալով կը շե-
նեն վանկեր և վանկերէ ալ կը շինուին բառեր : Այն բա-
ռեր որ մէկ վանկ ունին , ինչպէս հայ , ծառ , բայց կան
բառեր ալ որ աւելի երկայն են , աշակերտ , որ երեք
վանկ ունի : Տառեր իրարու միացընելը ներքէն է : Երբ
քանի մը բառեր իրարու այնպէս կը միացընենք որ նշա-
նակութիւն մ'ունենայ , բոլորը մէկ խօսք կամ նախադաս-
ութիւն կը շինեն : Ամեն սղայ բնականապէս խօսիլ
կը սորվի իր ծնողքէն , իսկ վարժութեամբ գրելու ալ
կ'ընկսի , և այսպէս երկու կերպով կրնայ իր միտքը
յայտնել , բանացի ու գրաւոր կերպով :

2. Այս երկու կերպն ալ իր կանոնն ունի , որ լեզուէն
յառաջ կուգայ . այս կանոնը քերականութիւն կ'ըսուի :
Տղայ մը առանց քերականութիւնը գիտնալու կը խօսի ,
Տղայ մը առանց գիրերը ձանչելու ու գրելու չկրնար ոչ
բայց առանց գիրերը ձանչելու ու գրելու չկրնար ոչ
կարգալ և ոչ գրել : Պէտք է միշտ գիտնայ թէ ի՞նչ
է բառի մը ցոյց տուած առարկան , որ ամեն բառն իր
յարմար տեղը գործածէ , այս թէ ոչ սխալ կը խօ-
սի : Ասոր համար աշակերտ մ'երբոր բառ մը կը լսէ ,
պէտք է որ հարցընէ թէ ի՞նչ բանի պատկերն է այդ
բառը : Երբոր ծառ ըսեմ և չգիտնամ թէ ծառն ի՞նչ
տեսակ առարկայ է , մինակ բառ մը , ձայն մը սորված
կ'ըլլամ և չէ թէ իր մը :

3. Ուղիղ գրելու համար ուրիշ պայման մը կայ, այս է կեդրոն-ընդդէմ: Որովհետեւ կարելի չէ մէկ շնչով երկար խօսք մ'արտաբերել կամ առանց դադարումի երկար խօսք մը կարդալ կամ գրել, բնական է որ իմաստին նայելով խօսքի մ'այլ և այլ տեղերը կանկ առնենք և բառերու մէջ կամ վերջը կէտէք գնենք: Այսպէս կէտեր գործածելը կիտաղբու թիւն կ'ըսուի: Այստեղը մանր նշաններ են որ իմաստները բաժնելու կ'օգնեն: Այլ և այլ կէտեր կան, ինչպէս քո-ը՝ որ բառի մը վերջի ծայրը կը գրուի, որպէս զի նախորդ բառ մը՝ նոյն խօսքին մէջ յաջորդ բառէն զատէ՝ իրարու հետ կապակցութիւն չունենալով. (ալ որ ծոյն է՝ պարթի կ'ընդհանի): Սորոքիտ այսպէս, որ ետեւէ ետեւ կրկնուած բառերու վերջը կը գրուի կամ զատ զատ կարճ խօսքերու վերջն որ նախագասութիւն մը կ'ամբողջացրնեն. (սկիին, արծաթը, երկաթը և պղինձը մնտաղ են: Եւ կը կարգաւ, եղբայրս կը գրէ, Կոյրս կար կը կարէ): Միջակէտ. որ զլիսաւոր խօսքեր իրարմէ կը զատէ. (Տունէն ելայ դպրոց ելայ. դու ինչն ուղացար): Աւերակէտ: որ ամբողջ խօսքի մը վերջը կը գործածուի. (Գոս ուր էէք, երբ էս էկոյ:)

4. Երբ բուծ կայ պէտք է թեթեւ կանկ մ'առնել և ասոյ շարունակել. ստորակէտին քիչ մ'աւելի կանկ առնելու է. միջակէտին ալ աւելի. իսկ վերջակէտին՝ կատարեալ հանդիստ է:

5. Ուրիշ նշաններ ալ ունինք, ինչպէս «պարթ»՝ որ դուրս ձգուած ձայնաւորի տեղը կը գրուի (քանի մ'անդամ). Զակէտ « որ ուրիշի կողմէ ըսուած խօսքին սկիզբն ու վերջը կը գրուի (ըսաւ «Գոյն որ հայրս ունի»): Փակագիծ» որ երկրորդական բառի կամ խօսքի

երկու կողմը կը գրուի, իբրև բացատրութիւն (Մանկէք կուլար (ուրիշ միջոց չունէր) հոյ ուղիւն համար): Պարթի՝ որ հարցման նշան է (Ո՞ր է գիրդ):

6. Գրութիւնը շատ օգտակար է մեզի: Գիր դիտողը կարող կ'ըլլայ իր մտածմունքը թղթի վրայ գրել կամ գիրք ընել և ապա ուրիշ հեռաւոր մարդու զրկելու սալ որ կարդայ: Այս կերպով մեր բոլոր խորհուրդները տեղէ տեղ ու դարէ դար յաջորդ սերունդին կ'անցնին: Գրել դիտողը կրնայ ուրիշ բարեկամի մը գրել թէ ինչ կ'ընէ, ինչ կը փափաքի ընել, թէ և այդ բարեկամը հեռու ըլլայ:

7. Մարդիկ սովորաբար գրչով ու մեկնով թղթի վրայ կը գրեն, բայց գրքի տառերը գրելու տառերէն տարբեր ձև ունին: Երբոր մէկը նամակ մը կը գրէ և անոր տակն իր անունը կը գնէ, կ'ըստարգրէ: Նամակը ծալելէն ետեւ կը գոցեն և անոր վրայ կը գրեն այն մարդուն անունն որու պիտի զրկուի նամակը, նոյնպէս բնական քաղաքը: Ատոր կ'ըսեն հասցէ: Ետքը նամակը թղթատունը կը ձգեն որպէս զի հասցէին տրուի:

8. Գրելու համար կը գործածուի երբեմն ճապիտ որ սեւ կապարէ շինուած է, բայց անով գրուած գիրը դիւրաւ կ'աւրուի առձգական իւժժով: Արարելի է նաև թերթաքարի կտորով մը գրել գրաքարի վրայ: Բայց աւելի ազնի է թղթի վրայ գրելը գրչով: Հին ատեն՝ մարդիկ ոչխարի բարակ կաշիի վրայ գիր կը գրէին, նոյնպէս ծառերու բարակ կեղևներու ու անրեւներու վրայ:

ՀՐԲՅՄՈՒՆԲ. — 1. Գրելու համար ինչ կը գործածուի. զանի ինչ է. խօսքի ինչ կը շինուի. հեզէ բառ մը. ինչ է նախադասութիւն. ասանց փերականութիւն գիտնալու օրոյ

մը կրնայ խօսել: 2. Կեդերն էնչ են. ինչո՞ւ չը գործածուին: 3. Աշանակէ՛ք լիւսաւոր կեդերը. ա՛մն ձեկն էքք և ո՞ր չը գործածուի. օրինակներով բացատրէ: 4. Ա՛մն ձկուռն լըսոյ որչա՛մ կանկ առնելու է: 5. Ուրիշ էնչ նշաններ կան. ապարարն էնչ է. Լսկերարը. քախքէ՛ծը. գարոյնը: 6. Ի՛նչ օգոտոյ ունի գէրը: 7. Գրէ՛ք ու գրելու գոտերը նոյն են. էնչ է սորոտգրել. հասցէ՛ք. թղթատո՞ւն: 8. Մե՛այն գրէ՛ն չը գործածուի գրելու համար. Թո՛ղ թէ զար գրէ՛ն չէ՛ր:

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ — ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

1. Հին ատեն՝ խելացի մարդիկ այլ և այլ բաներու վրայ կը դրէին դիրքերու մէջ որ անասկ մը տերևներէ կամ մազաղաթէ շինուած էին: Մագաղաթն ալ օշխարի ողորկ ու ճերմակ կաշի է: Ուրիշ մարդիկ ալ այդ դիրքերը կ'օրինակէին ու այլ և այլ օրինակներ կը դրէին: Այսպէս շատ աշխատանք ու նեղութիւն քաշել պէտք էր այս դիրքերը դրելու, ասկէ զատ՝ շատ ժամանակի ալ կորուստ կ'ըլլար. ասոր համար շատ դիրք չկար և եղածներն ալ չափէն աւելի սուղ էին, այնպէս որ մինակ հարուստ մարդիկ կրնային ծախու առնել: Մինակ ձեռագիր Աստուածաշունչ մը ասենօք քանի մը հարիւր ոսկիով կ'առնուէր: Այսպէս շատ դարեր անցան մինչև որ տպագրութեան արուեստը զանուեցաւ, 1437ին, այսինքն չորս հարիւր քառասունը չորս տարի

առաջ: Տպագրութեան արուեստը հնարողն եղաւ Գերմանացի մը, Կութեմպերկ անունով, որ Մայանս քաղաքը կ'ստրէր: Այս քաղաքէն տպագրութեան արուեստն ելնելով քիչ ատենէն Եւրոպայի այլ և այլ տեղերը տարածուեցաւ:

2. Տպագրելու համար ձուլած տառեր ու մամուլ պէտք է: Այս տառերը կապարէ շինուած են: Այբուբենի ամեն մէկ տառն այնպէս թափուած է որ թղթի կտորի մը վրայ կոխուելով կրնայ տպուիլ:

3. Տառերը՝ գրանոցի այլ և այլ խորշերու մէջ դրուած են, այնպէս որ իւրաքանչիւր խորշ մի և նոյն տառերէն շատ մը կը պարունակէ, և երբոր պէտք ըլլայ բառ մը շարել, խորշէ մը տառ մը, ուրիշ խորշէ ուրիշ տառ մը կ'առնեն մինչև որ թափծու տառերով խօսքը շինեն. յետոյ այս բառերը քովէ քով բերելով ամբողջ երեսներ կը կազմուին:

4. Երբոր շարուած տառերով երեսները կը շինեն, մամուլը վրայ կը դնեն և կակուղ գլանի մը միջոցաւ անոնց վրայ մեղան կը քսեն: Ետքը՝ թղթի թերթ մ'եւրեսներուն վրայ կը դնեն և երբոր մամուլը կը շարժեն ու կը կոխեն, շարուած տառերը կը տպուին: Յետոյ ուրիշ թերթ մը կ'առնեն կը տպեն և այսպէս հետագհետէ ուրիշ թերթեր ալ տպելով՝ հարիւրաւոր ու հազարաւոր օրինակներ կը հանեն: Ամեն թերթերուն մէկ երեսը տպելէն ետև՝ տպիչը կը դարձնէ միւս երեսն ալ կը տպէ մինչև որ բոլոր թերթերը լմնան: Այս թերթերը տպելէն ետև՝ շարուած երեսները վար կ'առնեն և տառերը մաքրելով նորէն գրանոցներու մէջ կը դնեն, որմէ առնելով զբաշարը նոր թերթեր կը շարէ:

5. Կան մամուլներ որ պարզ են , և մարդու ձեռք կը գործածուին , կան նաև մամուլներ որ շոգեշարժ են և աւելի շուտ ու շատ կը տպեն : Այս արագ ու պարզ կերպով ամեն տեսակ գիրքեր կը տպուին , զատ զատ թերթերով և շատ ածան դնով : Հիմակ Կաակարան մը կարելի է ստանալ քսան կամ երեսուն դուրուշով , այնպէս որ ամեն ազքատ մարդիկ ալ կրնան առնել կարգալ , մինչդեռ ատեն մը հազիւ քսան երեսուն ոսկիով կ'առուէր , երբոր սպաղրութեան արուեստը դեռ հնարուած չէր :

6. Այն մարդիկ որ գիրք կը գրեն հեղինակ կամ հարկաւոր կ'ըսուին : Անոնք որ տպագրութեամբ կ'ըզգաղին քրտալար , որիչ , յիւստիս կ'ըսուին : Գիրքի մը թերթերը տպուելէն և ծալելէն ետև՝ իրարու հետ կը կարեն և հաստատ պահելու համար ծածկոցներու մէջ կ'ամփոփեն , անոնք որ այսպէս գիրքեր կը կարեն կոչուի մարտ կ'ըսուին : Գիրքերը կաղմարարէն առնելէն ետև՝ շուկայ կը տանին և քրտալարի կուտան ծախելու համար :

7. Այն գիրքերն որ քիչ թերթերէ կը բաղկանան և առանց կազմի իրարու հետ կարուած են խալիսի կ'ըսուին : Այն տպեալ ատարներն որ այլ և այլ նիւթի վրայ կը խօսին և որոշեալ ժամանակներ կը հրատարակուին պարբերական թերթեր կ'ըսուին : Հանդէսները պարբերական թերթեր են : Լրագիրն ալ տեսակ մը պարբերական է , որ շաբաթն անգամ մը կամ ամեն օր կը հրատարակուի : Լրագիրները լորեր կը հրատարակեն , այսինքն ան երկրին կամ ուրիշ երկիրներու մէջ պատահած դեպքերուն վրայ տեղեկութիւններ կուտան : Այն մարդիկ որ պարբերական թերթերու կամ լրագիր-

ներու համար նիւթ կը սպասարաստեն ու յօդուածներ կը գրեն խաբարի կամ հրատարակել կ'ըսուին :

8. Երկու տեսակ գրուածք կայ . արշակ ու բանաստեղծութիւն : Շատ գիրքեր արձակ գրուած են : Արձակ շաբաղրութիւնն իրարու ետև գրուած տողեր են և տողերը վերէն վար շարունակ կ'իջնեն ու ամբողջ երևալ կը կազմեն , ինչպէս այս գիրքին մէջ : Բանաստեղծութիւնը սովորաբար հարկաւոր կը գրուի , որու նիւթը շատ անգամ երեւակայական է : Ոտանաւորի մէջ ամեն մէկ տող տասն կամ տասներկու վանկ կ'ունենայ և ամեն մէկ տող զլիսագրով մը կ'ըսուի : Ոտանաւոր գրուած բան մը քերթուած կ'ըսուի , իսկ հեղինակը բանաստեղծ : Ամեն օրհներգ , շարական երգ , սովորաբար քերթուած են : Շատ անգամ քերթուածի մը տողերուն ծայրը նոյն ձայնը կը հանէ , նոյն յանգն ունի :

9. Տեսակ տեսակ տառեր կան որով գիրքեր կը տպեն . այս տառերը բուրգիւր , շեղագիւր , նոր կ'ըսուին : Առհասարակ բոլորպիւր տառերով կը տպուին գիրքերը , ինչպէս այս գիրքին տառերը : Երբեմն բառ մը կամ մի շատ տողեր նոր գրով կը տպուին , ցոյց տալու համար որ կարեւոր բաներ են , կամ ուշադրութեան արժանի են : Այն գրուածքը լաւ է որ պարզ ոճով է և դիւրաւ կը հասկըցուի :

10. Կան բառեր որ գրուելու ատեն կը կրճատուին , ինչպէս օրինակի համար յի , որ ըսել է , այսինքն , և , որ ըսել է և այլն : Գիրքերուն ետևը սովորաբար վերջ կը գրեն , ցոյց տալու համար որ գործը վերջացած է : Ժողովրդեան մը բոլոր գիրքերը մէկտեղ առնելով քրտալարի կ'անուանենք : Ինչպէս Հայոց մէջ զտնուած գիրքերն հայ քրտալարի կ'ըսուի , Անկլիացոյցը , ան-

կենդան գրականութեան և այլն : Հին կամ դարձեցի դիր-
քերը դասական կ'ըսուին : Գիրքեր կան որ շատ օգտա-
կար բաներու վրայ զրուած են . խելացի տղան որ կ'ու-
ղէ միշտ բան սորվել այդ տեսակ գիրքեր կը կարգայ :

ՀՅՐՅՄՈՒՆՔ . — 1. Հին արեւն ինչքանի վրայ կը գրուե-
ն գիրքերը . շար կային . ինչո՞ւ . Բնու՞ն որ յատկանի գիր-
քերն հազարաքիւս որ ստուղ էին : 2. Շարելն ինչ է . ինչ
օրհոյգէ շինուած էն որդագրութեան դասերը : 3. Ո՞ր կը
դնեն . ինչ կերպով կը շարեն . ինչպէս կը որդեն . նոր գիր-
քեր որդելու համար օրըր նոր գիր որդար է . մէկ հար օրայն
կը որդուէ գիրք մը : 4-5. Բանի՞ օրեսոյ յատկանի կայ . հիմակ
գիրքերն ինչո՞ւ աճան են : 6. Ի՞նչ է յարեւնագիրը . գրաշարը .
որդիւր . յալանարան . կազմարան ինչ կ'ընէ . գրածախոս :
7. Ի՞նչ է ինքնակազմ . պարբերակա՞նը . լոր որդու լեւրիւնը
ինչ կ'ըսուին . մէկ քանի հար յեղէ . իմքագիրն ինչ կ'ընէ և
ինչ պարբերութեան անի յարեւնագրէն : 8. Ի՞նչ պարբերու-
թեան կայ արշակ շարադրութեան ստուղութի մէջ : 9.
Բանի՞ օրեսոյ դասեր կան . սովորաբար քործածուած դասերն
ինչ կ'ըսուին : 10. Ի՞նչ է բաս կրճարել . գրականութեան
ըսելով ինչ կը հասկընաս . դասական գիրքերն ինչ են :

ՀՅՄՈՒՆՔ — ԹԻՒ

1. Առարկաները համընդուն համար պէտք է թիւ
գիտանալ : Նոյնպէս թիւ գիտանալու է որ բան մը որ-

չափ ստակ կ'արժէ ըսենք : Համընդուն սովորական կեր-
պը բառերով համընդուն է . ինչպէս երբոր մատերդ կը
համընդուն , ինչ կ'ըսես — մէկ , երկու , երէտ , շրո , հինգ ,
վեց , ևսն , ուր , ինչ , դաս : Բայց գրքի կամ գրաքա-
րի վրայ գրելու համար ուրիշ աւելի կարճ կերպ մը
կայ քան բառերով համընդունը : Ասան զի բառերը գրե-
լու տեղ տեսակ մը նշաններ կը գործածեն : Միայն
տասը նշան կայ , որ են , իրենց անուններով .

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
մէկ	երկու	երեք	չորս	հինգ	վեց	եօթն	ութ	ինն	սընն

Ամեն թիւերը , որչափ մեծ ըլլան , մինակ այս նշաննե-
րով կը գրուին , ինչպէս որ բոլոր բառերը գրելու հա-
մար տառեր կը գործածուին :

2. Աերջին նշանն այս է 0 , որ սովորաբար ոչինչ
կամ զրօ կը նշանակէ . վասն զի երբ մինակ է , բան մը
չնշանակէր և համընդուն մը չցուցըներ : Բայց երբոր զայն
կը գրենք 1էն ետքը , այսպէս 10 , տասը համընդուն
կը շինենք , եթէ 2էն վերջը գրենք , քսան կը շինենք ,
այսպէս զրօ (0) ուրիշ թիւերու ետեւ գրուելով աւե-
լի մեծ համընդուն կուտայ : Երբոր երկու զրօ գնենք
1էն ետքը , կ'ըլլայ 100 , որ կը նշանակէ հարիւր .
իսկ եթէ 1էն ետք երեք հատ զրօ գրուի , 1000 հա-
զար կը նշանակէ :

3. Այս թիւերը 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13 և այս-
պէս շարունակաբար պիտի թիւեր են : Իսկ 2, 4, 6,
8, 10, 12 և այսպէս շարունակ պիտի թիւեր կ'ըսուին :

4. Թիւերը հետեւեալ կերպով կը համընդուն .

1 մէկ	11 տասնմէկ	21 քսանմէկ
2 երկու	12 տասներկու	22 քսաներկու
3 երեք	13 տասներեք	23 քսաներեք
4 չորս	14 տասնչորս	24 քսանչորս
5 հինգ	15 տասնհինգ	25 քսանհինգ
6 վեց	16 տասնվեց	26 քսանվեց
7 եօթն	17 տասնեօթն	27 քսանեօթն
8 ութ	18 տասնութ	28 քսանութ
9 ինն	19 տասնինն	29 քսանինն
10 տասն	20 քսան	30 երեսուն

Եւ այսպէս կը գտնենք, 40 քառասուն, 50 յիսուն, 60 վաթսուն, 70 եօթնասուն, 80 ութսուն, 90 իննսուն, 100 հարիւր, 101 հարիւր մէկ : Այս թիւն ալ շարունակելով կը հասնինք հարիւրներու և հազարներու . 1000 հազար, 10,000 տասը հազար, 100,000 հարիւր հազար, 500,000 հինգ հարիւր հազար, 1,000,000 մէկ միլիոն . հազար ութ հարիւր ութսունը մէկ այսպէս կը զրուի — 1881 :

Յ. Նոյնպէս թուանշաններ կը գործածեն առաջին, երկրորդ, երրորդ, չորրորդ և այլն ցոյց տալու համար, ամեն մէկ թիւին վրայ երրորդ կամ չորրորդ մասնիկն աւելցնելով, այսպէս .

1երորդ	2րդ	3րդ	4րդ	5րդ
առաջերորդ,	երկրորդ,	երրորդ,	չորրորդ,	հինգերորդ,
6րդ	7րդ	8րդ	9րդ	10րդ
վեցերորդ,	եօթներորդ,	ութերորդ,	իններորդ,	ասներորդ :

Եւ այս կերպով բոլոր թիւերը կրնանք շարունակել :

6. Թուանշաններն հասարակ թիւեր կ'ըսուին, վասն զի սովորաբար համրելու համար կը գործածուին : Հին ատեն տառերն ալ իբրև թուանշան կը գործածէին, բայց հիմակ միայն Հայոց թուականը, զբերու գլուխները կամ քանիներորդ ըլլալը ցոյց տալու համար կը գործածեն : Այլ և այլ աստիճան կամ կարգ ցուցնելու համար այսպէս կը գործածուին տառերը :

Ա. մէկ կամ առաջին	Ի. 20ր	Յ. 300
Բ. երկրորդ	Լ. 30	Ն. 400
Գ. երրորդ	Խ. 40	Շ. 500
Դ. չորրորդ	Ճ. 50	Ո. 600
Ե. հինգերորդ	Կ. 60	Չ. 700
Զ. վեցերորդ	Հ. 70	Պ. 800
Է. եօթներորդ	Չ. 80	Ջ. 900
Ը. ութերորդ	Ղ. 90	Խ. 1000
Թ. իններորդ	Ճ. 100	
Ժ. տասներորդ	Մ. 200	

Ինչպէս Հայոց թուականն, որ է ՌՅԼ (1330) նոյնպէս անուան ետեր տառեր կը գնեն նոյն անուն թագաւոր քանի հատ ըլլալը յայտնելու համար :

ՀԱՐՑՄՈՒՆԲ. — 1. Համրելու համար է՞նչ կը բորժանցեն, համրելու քանի՞ կերպ կայ. բարեբաղձ է՞նչպէս կը համրես. թիւերով. քանի՞ թուանշան կայ. բրէ արտօսակն վրայ : 2. Ի՞նչ կը նշանակէ զրօն. երբ արժէ՞՞ ս'ուանի. քանի՞ ս'օրինակ արտ. : 3. Ո՞ր թիւերը քաջ է ըստին. որոնք են անքաջ թիւերն : 4. Ի՞նչ կերպով կը համրեն թիւերը : 5. Ո՞ր մասնիկը ասելընչելու է կարգ յայտնելու համար : 6. Հասարակ թիւե-

բէն զար' ուրիշ էնչ ին բորձաձուեր արէն յը . Գրէ 55' դաս
ուերով . Գրէ 1005 և այլն . հետ երբ ին բորձաձուին դաս
ուերն իբրև լուսանշան :

Վ.Ս.ՄԱՆԱԿ

1. Ամեն տղայ զիտէ թէ ինչ է առաւօր : Այն ժա-
մանակն է երբ անկողնէն կ'երնենք , երբ մեր զգեստ-
ները կը հագնինք , և երբ արևը կ'ըսկսի փայլել : Ա-
մեն մարդ զիտէ նաև թէ երբ գէշեր է : Այն ժամա-
նակն է երբ մենք անկողին կ'երթանք , երբ արևը մարը
կը մտնէ , և մութը կը կոխէ : Առաւօտէն մինչև միւս
առաւօտ մէկ օր է :

2. Բոլոր օրը քանի մը մաս կը բաժնուի . առաւօր ,
կէսօրէն առաջ , կէսօր , վերջը կուգայ կէսօրէն երէ-
կոյն և գէշերը : Մարդիկ առաւօտ կ'արթըննան և նախա-
ճաշիկ կ'ընեն : Այնուհետև մինչև կէսօր կ'աշխատին ,
կէսօրին ճաշ կ'ընեն , յետոյ նորէն կ'աշխատին , կամ
կը զուարճանան , մինչև երեկոյ , երբ ընթրիք կ'ընեն .
զիշերը անկողին կը մտնեն և մինչև առաւօտ կը քնա-
նան : Կան եղանակներ երբ մութը շուտով կը հասնի
իրիկունը . և որովհետև այն ատեն շատ կանուխ է քնա-
նալու համար , հրահ , կանխեղ և կաղ կը վառեն մարդիկ ,
որպէս զի աշխատին կամ կարգան կամ իրենց ընտրած
գործը կատարեն :

3. Օրը խօսքու բաժնուած է : Ամեն օր քանչորս

ժամ է : Ամեն ժամ վաթսուն վայրկեան է , և ամեն մէկ
վայրկեան վաթսուն բալէի բաժնուած է : Թամերը համ-
րելու համար առաւօտեան մէկէն կ'ըսկսինք մինչև կէս
օր տասներկու քին , որ օրուան կէսն է , երբ արևն ա-
մենէ բարձր կէտն է կամ յիջերականն է : Երբոր կէս
օրուան տասներկու քին կը հասնինք այնուհետև նորէն
մէկէն համրելու կ'ըսկսինք մինչև տասներկու : Այս
տասներկու ժամուն կէս զիշեր է :

4. Կարևոր է որ օրուան ժամերուն չափը զիտնանք ,
որպէս զի ճշգիւ իմանանք թէ ո՞ր ժամուն ու վայրկեանին
մէջ կը գտնուինք և ամեն բան ժամանակին կատարենք :
Թամերը ճշգիւ համրելու համար մեծ ու պղտիկ խմացոյց-
նէր հնարուած կան : Թամացոյցները յետին ծայր հետա-
քրքրական գործիքներ են , որ ժամանակը ճշգիւ կը չա-
փեն : Թամացոյցները շրջանակ ունին որու բոլորաէքը
զրուած են Աէն մինչև 12 : Մէջ տեղէն երկու ասեղ
կը շրջին թիւերուն վրայ . մէկը՝ կարճը , ժամերը կը
ցուցնէ , միւսը՝ երկարը՝ վայրկեանները : Երկար ասեղը
շրջանակը կը բոլորէ մէկ ժամու մէջ , իսկ կարճն ա-
ւելի ծանր կը քալէ նոյն միջոցին կամ ժամէ ժամ կը
գառնայ : Երբոր կարճ ասեղը 12ին վրայ գայ կը նշա-
նակէ կէսօր , երբոր ցորեկ է , կէս զիշեր՝ երբ մութ
է : Ամեն տղայ պարտաւոր է համրել սորվել ժամա-
ցոյցին ժամերը որպէս զի աշխատելու և դպրոց երթա-
լու ատենը զիտնայ :*

5. Տղայք օրուան ժամերը սորվելէն ետև՝ պէտք է
որ սորվին նաև թէ ինչ է շարաթը , ամիսը , տարին :

*Պէտք է ժամացոյց մը ներկայել տղոց և անոր սյլ և սյլ
շարժումները՝ կարելի եղածին չափ , բացատրել :

Շահալ մը, եօթն օր է — կիրակի, երկուշաբթի, երեքշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբթի, ուրբաթ, շաբաթ: Աիրակին շաբթուան առաջին օրն է, որ հանգրստեան օր է: Բայց շաբաթուան միւս օրերը լուր օրեր են, այսինքն դործելու օրեր: Մէկ ամիսը գրեթէ չորս շաբաթ է:

6. Տարին յիսուն երկու շաբաթ կամ 365 օր է: Տարուան մէջ տասներկու ամիս կայ — յունվար, փետրվար, մարտ, ապրիլ, մայիս, յունիս, յուլիս, օգոստոս, սեպտեմբեր, հոկտեմբեր, նոյեմբեր, դեկտեմբեր: Յունվարի առաջին օրը տարուան առաջին օրն է կամ Առաջին է: Բոլոր ամիսները նոյն թուով օրեր չունին: Անն որ 30 օր են, կան որ 31 օր: Երեսուն օր ունին ապրիլ, յունիս, սեպտեմբեր և նոյեմբեր, իսկ միւսներն 31. փետրվար միայն 28 օր է, բայց չորս տարին անգամ մը փետրուարը 29 օր կ'ունենայ, և այն տարին նահանջ տարի կ'ըսուի:

7. Տարին չորս եղանակ ունի — դարուն, ամառ, աշուն և ձմեռ — ամեն մէկն երեք ամիս կը տևէ: Սովորաբար դարնան ամիսներն են, փետրուար, մարտ և ապրիլ. ամառուան ամիսներն են, մայիս, յունիս և յուլիս. աշնան ամիսներն են, օգոստոս, սեպտեմբեր և հոկտեմբեր. ձմեռուան ամիսներն են, նոյեմբեր, դեկտեմբեր և յունվար:

8. Տարի մ'անցնելէն ետև, ուրիշ տարի մը կ'ըսուի և այսպէս հետզհետէ կը շարունակուի: Քրիստոնեայք տարիները կը համրեն Քրիստոսի ծնունդէն, որ կ'ըսուի Քրիստոսի Ռուսկան: Ամբողջ հարիւր տարին մէկ տար է: Արդէն տասնութ դարը լննցած է, և հիմա մենք կը գտնուինք րոտուկներու դարուն մէջ: Երբոր

այսպէս կը գրենք, 1850, կամ 1856, կամ 1881, կ'ուզենք ըսել որ այսչափ տարի անցած է Քրիստոսի ծնելէն 'ի վեր:

9. Ինչ դէպք որ պատահի անոր ճշգրիտ ժամանակը կ'ըսուի Ռուսկան: Երբոր նամակ մը գրենք, նախ կը նշանակենք մեր գտնուած քաղքին անունը, ամսուն անունն ու թիւը, և տարին: Այսպէս, Իգլի, 5 յունվար 1881 կը ցուցնէ որ գրուածքը Իգլիի մէջ եղած է յունվարի 5ին և 1881 թուականին: Երբեմն տարուան թուականին առջև Յ. Տ. գլխադրերը կը գրուին, որ ըսել է Յօֆ Տէտան:

ՀՐԹՄՈՒՆԲ. — 1. Երբ է առաւել. գիշերը. օրը: 2. Օրը քանի՞ մաս կը բաժնուի. Երբ է նախածաղիկ, ճաշի ու ըմբիւի ժամերը. Երբ էրբ կ'ըլլայ. 3. Օրը քանի՞ ժամ է. ժամը քանի՞ վայրկեան. վայրկեանը քանի՞ րոպէ. Ինչպէս կը հասրենք օրուան ժամերը. Երբ կէսօր է. Երբ կէս գիշեր: 4. Արեւօր է օրուան ժամերը չափելը. Ինչ է ժամանակի չափը. Բացարթէ ժամացոյցը. Ինչ բանի կը ծառայէ: 5. Ժամանակն ուրիշ բաժանմանով ունի. քանի՞ օր է շաբաթը. ըսէ օրերը: 6. Քանի՞ շաբաթ մեկ տարի է. տարին քանի՞ օր է. քանի՞ ամիս կայ տարուան մէջ. ըսէ. Ինչ է Առաջինը. որ ամիսներն 30 օր ունին. Երբ վերջապէս 29 օր կ'ըլլայ: 7. Տարին քանի՞ եղանակ ունի. հարիւր. ամիս եղանակ քանի՞ ամիս է. մայիս որ եղանակին մէջն է. դիտեմբեր. սեպտեմբեր: 8. Ինչ է Ռուսկան. մեկ որ Ռուսկանը կը գործածենք. որ ժամանակին կ'ըսուի. հարիւր տարին Ինչ կ'ըսուի. որ դարուան մէջն ենք: 9. Մասնակէ կամ գրուածքի մը Ռուսկան Ինչպէս կը գրուի:

ԿՍԼՈՒՍԾԻՔ — ԱՇԽԱՏԱՆԻՔ

1. Ամեն մարդ քիչ շատ պիտոյք ունի : Գլխաւոր պիտոյքն են հազուստ, ուսելիք, բնակարան : Ասոնք հոգալու համար պէտք է որ մարդ աշխատի : Աշխատանքը կալուածքի հիմն է . աշխատանքով է որ մարդ այլ և այլ բաներ կ'ըստանայ : Ծուլութիւնը բան մը առաջ չբերեր : Ինչ որ կը տեսնենք, տուն, մշակուած արտեր, ցորեն, հաց, զրեւտ, զիբք, աշխատանքի արդիւնքն են և բոլոր մարդիկ աղքատ ու վայրենի պիտի մնային եթէ աշխատութիւն չըլար :

2. Կան մարդիկ որ հարուստ են, տուներ և ուրիշ շատ բաներ ունին, թէպէտ ոմանք չեն աշխատած այդ բաները վաստակելու համար, հասկա իրենց նախնիքներէն ժառանգած են, կան մարդիկ ալ որ չբաւոր են, իրենց օրական աշխատանքով ապրուստ կը ճարեն : Բայց հարուստն ալ աղքատ կ'ըլլայ թէ որ չաշխատի : Աւելի աղէկ է որ մարդ իր ճակտին քրտինքովն իր պիտոյքը հոգայ քան թէ յոյսը դնելով ուրիշն կամ ժառանգը հոգայ քան թէ յոյսը դնուի : Ուստի տղայք ալ պարտաւոր են որ իրենց աշխատանքին վստահին, որո պէտ զի իրենց պէտք եղածը հոգան, երբոր մեծնան :

3. Երբոր մարդ մ'իւր աշխատանքով բան մը կը հասնէ, կը շինէ կամ կ'արտադրէ, այդ բանն իրն է և մէկն իրաւունք չունի զայն ձեռքէն առնելու : Ինչպէս, երբոր տղայ մը կաւ առնէ և անով գնդակ մը շինէ խաղալու համար, ուրիշ տղայ մ'իւրաւունք չունի զայն իրմէ շորթելու կամ յափշտակելու : Գնդակը զայն շի-

նող տղուն կաւաճի է : Կան տղաք որ վառեակներ կը սիրեն : Եթէ տղայ մը զոյգ մը վառեակ ունենայ, անոնք իր ստացուածքն են, և եթէ անոնց համար ուտելիք առնէ, կերակրէ, հաւկիթներ ստանայ և այդ հաւկիթներէն ալ ուրիշ օգուտներ ելնեն, այդ ծիկծիկներն ալ իր ստացուածքն են : Անշուշտ կը բարկանայ եթէ չար տղայ մ'երէն իր վառեակները ձեռքէն առնել ուղէ : Այդ չար տղուն պիտի ըսէ . «Այդ վառեակներն իմ ստացուածքս են, իմն են, դու անոնց վրայ աշխատութիւն չունիս, ուստի քուկդ չեն :» Բայց եթէ չար տղան վառեակները նորէն յափշտակէ այն ատեն անոնց տէրը դատաւորին պիտի երթայ, չար տղուն զէմ պիտի դանգատի և չար տղան պիտի պատժուի :

4. Ինչպէս որ տղան իր գնդակը կամ վառեակները կը պահպանէ, նոյնպէս մարդիկ իրենց կալուածքը կը պահեն : Ամեն մարդ իրաւունք ունի իր ստացուածքը պաշտպանել, վասն զի երբոր չբաւոր մարդ մը գիտնայ որ աշխատելով կրնայ ստացուածքի տէր ըլլալ և թէ ուրիշ մը չկրնար իր ձեռքէն յափշտակելու, այն ատեն աւելի սրտով կ'աշխատի որ ունեցածն աւելցընէ : Իսկ թէ որ գիտնայ որ իր աշխատութեան պտուղն ուրիշ մէկը պիտի առնէ ուտէ, այն ատեն բնաւ չպիտի աշխատի, իր բոլոր օրերը ծուլութեամբ պիտի անցընէ և շատ աղքատ վիճակի մէջ պիտի ապրի :

5. Կան մարդիկ որ տուներ ու հողեր ունին և կ'ըստին հողաբէր կամ կալուածաբէր : Բայց որովհետեւ այս մարդիկ չեն կրնար միշտ գործածել իրենց հողերն ու տուները, ուրիշներու վարչութեամբ կուտան : Ասոնք ալ ժամանակի մը համար հասոյթ կամ վարչութիւն կը վճարեն : Սովորաբար հողի հատոյթը կամ տան վարձը տարուէ

տարի կամ վեց ամիսն անդամ մը կը վճարուի : Ասն վարձուորներ ալ որ ամէն ամիս կամ շաբթէ շաբաթ տան վարձք կը վճարեն ,

6. Երբոր մէկն ուրիշին եղած բանն առնել ուզէ՝ պէտք է որ նախ հրաման խնդրէ կամ պէտք է որ զայն ծախու առնէ : Բնաւ պէտք չէ որ այն բանը գողանի կամ բռնի կամ խարդախութեամբ ձեռք ձգէ , վասն զի այն ատեն այդ բանը գողցած կ'ըլլայ և ինքն ալ գող կ'ըսուի : Աստուած պատուիրեց . մի գողանար , և ամեն մարդ այս պատուէրը պարտաւոր է պահել : Ասն սողաք որ կարծեն որ եթէ կորսուած բան մը գտնեն կրնան այդ բանը պահել : Բայց այդ գտնուած բանն կորսրիցընողին ստացուածքն է և պէտք է շուտ մ'անոր դարձրնել առանց վարձատրութեան , եթէ գտնողը պահէ գողութիւն ըրած կ'ըլլայ :

7. Ասն բաներ որ ամեն մարդու ստացուածքն են . բնութիւնը սուած է մեզի . օդն որ կը ծծենք , արևուն լոյսն որ մեր վրայ կը փայլի , ջուրն որ կը խմենք և ուրիշ բաներ բնականապէս ձրի կը վայելենք : Ուրիշ բնական բաներ ալ կան որ մեր աշխատութեամբ օգտակար կ'ըլլան մեզի :

ՀԱՐՑԱՌՈՒՄՔ . — 1. Ի՞նչ է պէտք . սրտացոսածի տէր ըլլալու համար ի՞նչ պէտք է . Ժոյն ի՞նչ կը շահն . Օեր տեսած բոլոր բաներն ինչէ՞ արդէանէ են : 2. Ամեն մարդու շինական վիճակը նոյնն է . ինչո՞ւ հարուստներ կան . մարդ ի՞նչ բանի վրայ դնելու է յոյսը . հարուստ մարդու որդան պէտք է աշխատի : 3. Ի՞նչ կերպով մարդէի բանի մը տէր կ'ըլլան . եթէ քնդահ մը շինես , այդ որո՞ւն սրտացոսածը կ'ըլլայ . ոտքիչ օրինակ մը գործ . դարձուորին գործն ի՞նչ է : 4.

Եթէ աշխատանքի պատուն ուրիշը յափշտակէ ի՞նչ կ'ընես . եթէ աշխատանքը դարձեր աշխարհ ի՞նչ կը դառնար : 5. Հոգատեր ի՞նչ է . հասոյթ . վարձ : 6. Ի՞նչ բան է գողութեան նը . եթէ բեռնէն բան մը գտնես կրնաս պահել . ինչո՞ւ : 7. Ի՞նչ բան յրէ կը վայելեն . փայտը բնական գործք մ'է . աշխատութեամբ ի՞նչպէս օգտակար կ'ըլլայ :

ԳՆԵՆ — ԾԱԽԵՆ — ԳՐԱՄ

1. Այն մարդիկ որ պարանք ունին՝ ուրիշներուն կը քախեն երբոր ասոնք ուզեն քնել : Մարդիկ դրամով կ'առնեն բան մը կամ կը ծախեն : Եթէ դրամ չըլլար , այն ատեն պիտի ստիպուէինք պարանք մը ուրիշ ապրանքի հետ փոխել և այս բանս շատ դժուարութիւններ պիտի պատճառէր :

2. Գրամը մետաղեայ պղտիկ կտորներ են , որով սրահ կը կոխեն : Ստակի համար երեք տեսակ մետաղ կը գործածեն մարդիկ . ասոնք են ոսկի , արծաթ և պղինձ : Այս մետաղները ստակ կտրելու համար ընտրուած են , ինչու որ հազուադիւս ու սուղ են : Ոսկին ու արծաթը լանկաքին զարդ կ'ըսուին , ինչու որ ամենեթանկ և քիչ են :

3. Ամեն մարդ չկրնար ստակ կտրել . միայն թագաւորը կամ կառավարութիւն մ'իրաւունք ունի ստակ կոխելու : Բայց թագաւորն իր ձեռօք չկտրեր ստակը . ինք պաշտօնաւորներ ունի որ դրամանոցի մէջ կ'աշխատին և

ստակ կը կոխեն : Թագաւորն ալ ստակ կտրել տալով չլինար հարուստ ըլլալ, ինչու որ այդ մետաղները գնելու պարտաւոր է՝ որպէս զի դրամ չլինէ : Այս մետաղներն օտար երկիրներէ կը բերեն :

4. Գրամը կը որ մետաղ մ'է, անոր երկու երեսներուն վրայ պատկեր ու բառեր կը դրոշմեն : Այս պատկերն ու բառերը կը ցուցնեն թէ որ թագաւորին օրովը կոխուած են :

5. Ամեն երկիր նոյն գրամը չունի. Ֆրանսայի մէջ ֆրանկ, Անկլիա՝ շիլին, Աւստրիա ֆլորին և այլն կը գործածեն : Թուրքիայի մէջ գործածուած գրամը դրոշմ է. ղրուշը քառասուն փարայ է. Ֆէճիդը ողջ քսան ղրուշ կ'արժէ. հինգ մէճիտէն քանի մը ղրուշ աւելին մէկ օսմանէան ոսկէ է : Արծաթ մէճիտն ալ չորս մասի կը բաժնուի, որ արծաթ ֆէճիդի կ'ըսուին :

6. Պղնձէ մէկ ղրուշը ճերմակ հինգնոցէ աւելի մեծ է, բայց անորմէ հինգ վեց անգամ աւելի քիչ կ'արժէ : Պատճառն այս է որ պղինձն աւելի առատ է քան թէ արծաթը : Ամեն սուղ մետաղը ոսկին է և այնչափ դժուար է ձեռք ձգել որ մէկ օսմանեան ոսկին ողջ հարիւր հինգ ղրուշ է : Կան տղաք և աղջկաներ որ կը փափաքին տեսնել առատ ոսկի և արծաթ դրամ որպէս զի քարերու պէս հաւաքեն և իրենց զրպանները լեցնեն : Բայց եթէ անոնք այնչափ առատ ըլլային բնաբան մը պիտի չարժէին : Եթէ ամեն մարդ ուղածին չափ ոսկի ու արծաթ դրամ ժողովէր, այն աստի մարդ մը չէր առներ և փոխարէն ապրանք չէր ծախեր : Այս բանէս կ'երևի որ դրամի նուազութիւնն է որ անոր արժէքը շատ է :

7. Երբեմն դրամի տեղ մարդիկ թուղթ կը գործ-

ածեն : Այս թղթերը կը բանին, անոնց փոխարէն դրամը տեղ մը պահուած է, թէ ոչ լոկ թուղթ են և արժէք մը չունին : Թղթադրամը թեթև է և տեղէ տեղ դիւրաւ կը տարուի : Թղթերուն վրայ գիրեր կան որ կը ցուցնեն թէ ինչ դին ունին և անոր տեղ որչափ ստակ տալ պէտք է : Ամեն մարդիկ որ թղթադրամ կը հանեն սեղանաւոր կ'ըսուին :

ՀԱՐՑՄԱՌՆԵՐ. — 1. Գնէլ ու ծախէն ինչ է. ինչ բանով կը ծախեն ու կը գնեն. եթէ դրամ ըլլար ինչ ընելու էին : 2. Ինչ է դրամը. ինչ կը բաղկանայ. ինչո՞ւ համար այդ մտադներով դրամ կը շինեն : 3. Ո՞չ կը կորէ դրամ. դրամ կորողը հարուստ կ'ըլլայ : 4. Գրամին երեսներուն վրայ ինչ կայ : 5. Անի տեղ թի և նոյն դրամը կայ. ասին երկիր նոյն տեսակ ստակը կը բորժածուի. Թուրքիոյ սովորական դրամն ինչ է. Ֆէճիդն ինչ կ'արժէ. ոսկին. ինչո՞ւ համար այսչափ սուղ է : 6. Ինչո՞ւ համար պղինձէ ղրուշն աւելի մեծ է ճերմակ արծաթի հինգնոցէն. աւելի աղէկ չէր ըլլար եթէ արժէ չափ արատ ըլլար ոսկին : 7. Ինչ է թղթադրամը. երբ այժէտ ունի. ինչ տեղադրութեան ունի. որո՞ւ կ'ըսեն սեղանաւոր :

ՊԱՇՏՈՆ ՈՒ ԱՌՈՒՏՈՒՐ

1. Մարդիկ աշխատելով ստակ կը վաստակին որ ստակէր, հաղուստ, սուռ և ուրիշ պիտանի բաներ ծա-

խու առնեն : Եթէ չաշխատին ինչ ուտելիք որ արդէն
 ունին քիչ ատենէն պիտի սպառի, բոլոր հագուստները
 պիտի մաշին և ուրիշ ամեն բաները պիտի հինան ,
 այնչափ որ քաղաքի կամ երկրի մը բնակիչներն անօ-
 թութենէ պիտի տառային և թշուառ պիտի մեռնին :

2. Ամեն մարդ ստիպուած է արուեստ մը , պաշտօն
 մ'ընտրել և աշխատիլ : Այս բնական օրէնք մ'է : Ուս-
 տի մեղք է ծուլութեամբ անցընել օրերն և աշխատե-
 լու փափաք չունենալը : Նոյնպէս աւելի երջանիկ ենք
 երբոր աշխատինք քան երբոր անգործ ենք :

3. Որովհետև տղաք շուկան աշխատելու կարող չեն,
 իրենց ծնողաց խնամօք ժամանակ մը կը կերակրին :
 Բայց երբոր մեծնան , ՚ի հարկէ իրենց համար պիտի
 երթան աշխատելու : Կան տղաք որ այնքան տղէտ են ,
 կամ անանկ զէշ բնաւորութիւն ունին , որ կարծեն թէ
 շատ ակործելի բան մ'է միշտ ծնողաց խնամօք ապրիլ :
 Բնաւ հոգ չեն ըներ թէ որչափ սուղ կը նստին իրենց
 ծնողաց , որ երբեմն այնչափ կը վշտանան իրենց տղոց
 ընթացքէն որ սրտմաշուքէ կը մեռնին : Այս տեսակ տղոց
 այս ընթացքը շատ պարսաւելի է , և պէտք չէ որ լա-
 տղաք անոնց հետեին : Անոնք որ առողջ և ուժեղ են
 պէտք է որ իրենց յատուկ ապրուստին համար աշխատին :

4. Այս բնագործակ աշխարհիս մէջ ամեն մարդ կա-
 րող է օգտակար գործ մը գտնել և ապրիլ : Կան մար-
 դիկ որ մարմնով ուժեղ և ծանր արուեստներ բանելու
 յարմար են , կան այնպիսիներ ալ որ մարմնական ոյժ
 չունին , բայց գործունի միտք ունին և յարմար են այն-
 պիտի գործերու որոց մէջ աւելի խելք պէտք է քան
 թէ ոյժ : Բայց ամեն տղայ պարտաւոր է նախ կրթութիլ
 և ապա իրեն յարմար գործն ընել : Իսկ անոնք որ չեն

կրնար որոշել թէ որ պաշտօնին աւելի ընդունակ են ,
 պէտք է որ աւելի փորձառու մարդոց խորհուրդ հար-
 ցընեն և այնպէս գործի մը հետեին :

5. Երբոր մարդիկ այսպէս այլ և այլ արուեստներ
 կամ պաշտօններ կը կատարեն որպէս զի իրենց ապ-
 րուստը ճարեն , նոյն միջոցին իրարու ալ կ'օգնեն : Գեր-
 ձակը զգեստներ կը կտրէ ու կը կարէ , կօշկակարը մու-
 ճակներ կը շինէ , որմնաղիբը տուներ կը շինէ , ատաղ-
 ձագործը կարասիք կը շինէ , տպագրիչը գիրքեր կը
 տպէ , մատլաձառը կենդանիներ կը մորթէ ուտելու հա-
 մար , մշակը երկիրը կը հերկէ ու կը ցանէ , ջաղաց-
 պանը ցորենը կ'աղայ որ ալիւր շինէ , հացագործն ա-
 լիւրէն հաց կը շինէ : Թէպէտև բոլոր այս մարդիկ
 տարբեր արուեստներ կը բանին , բայց դարձեալ իրա-
 րու կ'օգնեն : Գերձակն ուրիշներուն համար ալ զգեստ-
 ներ կը պատրաստէ և փոխարէն անոնց շինած բանե-
 րէն մաս մը կ'առնէ : Կօշկակարն ուրիշներուն համար
 մուճակներ կը շինէ և ասոնց շինած բաներուն փոխա-
 րէն շատ բաներ կը գնէ , և այս կերպով ամեն մարդ
 իր շինածին աւելորդ մասն ուրիշին կը ծախէ և փոխա-
 րէն առած ստակովն ուրիշ բան կը գնէ : Փոխանակու-
 թիւնն ապրանք ապրանքի հետ չեն ըներ , վասն զի այս
 բանս շատ անյարմար է . փոխանակութիւնը գրամի մի-
 ջոցաւ կ'ըլլայ , որ այս նպատակին համար եղած է :

6. Գերձակ , մուճակագործ , ատաղձագործ և ու-
 րիշ մարդիկ որ գործածելու համար զանազան բաներ
 կը շինեն , արուեստագործ են և ժողովրդեան մէջ ամենէ
 շատոր մասն են : Այն մարդիկ որ ուրիշ շատ բան որ-
 ներ կը գործածեն և անոնց աշխատութեան փոխարէն
 արուեստագործներ կը ձարեն , գործարար կը ըսուին : Անոնք ալ ի-

րենց ապրանքը խանութպաններու կամ ուղղորդն կը ծախեն : Երբոր խանութպանը մուճակ մը կը ծախէ , մուճակին համար իր վճարածէն քիչ մ'աւելի բան կը պահանջէ , և այս իր վաստակն է : Եթէ գրածախը հինգ դրուշ վճարէ գիրքի մը համար , և զայն վեց դրուշի ծախէ , մէկ դրուշ վաստակ կամ շահ ունի : Եթէ գործատեր ու խանութպան իրենց ապրանքէն շահ չունենան , չեն կրնար ծախել , վասն զի միայն անոր վաստակովն է որ կ'ապրին :

7. Գործատէրի մը շինել տուած զգեստներն՝ շատ անգամ վաճառականները կը գնեն , վաճառականներն ալ զանոնք օտար երկիրներ կը ղրկեն , երբոր այն տեղերը հազուադիւրս են , և երբոր ժողովուրդը կ'ուզէ գնել : Այսպէս շատ ապրանք խիստ հեռուոր երկիրներ կը ղրկուին նաւերով : Նաւերն ալ օտար երկիրներէն այնպիսի ապրանք կը բերեն որ մեր հայրենիքը չկան : Թէյ , շաքար և ուրիշ շատ ապրանքներ որ ամեն օր կը գործածենք այն հեռուոր երկիրներէն կը բերուին : Երբոր այսպէս այլ և այլ երկիրներու վաճառականներ իրարու հետ կը հաղորդակցին և առուծախ կ'ընեն այս գործողութեան վաճառականներն կամ արտադրող կ'ընեն :

8. Այն քաղաքն որ շատ ապրանք ու տարազն կը հանէ վաճառքէր քաղաք կ'ըսուի . իսկ այն քաղաքն որ շատ առուտուր կ'ըլլայ վաճառաչան քաղաք կ'ըսուի : Մանչէսթեր , Պիրմինկէմ և Շէֆֆիլտ մեծ վաճառաբեր քաղաքներ են : Լոնտոն , Պօլիս , Իզմիր մեծ վաճառաչաճ քաղաքներ են : Սովորաբար նաւարկելի գետերու կամ ծովերու մօտ կը գտնուին վաճառաչաճ քաղաքները , որպէս զի նաւերը գիւրաւ մօտենան և ապրանքները փոխադրեն : Միւրեմսնայէր կ'ըսուին այն շէնքերն որոց մէջ ապրանքները կ'ամբարեն :

9. Շատ մարդիկ օգտակար գործեր կ'ընեն ընկերութեան մէջ . ոմանք կը կրթեն , ոմանք կը ղուարձացնեն , ոմանք ուրիշներուն խնամք կը տանին : Գաստատուները զպրոցներուն մէջ տղաքը կը կրթեն , իսկ խնամակալներ ու դաստիարակներ ընտանեաց մէջ հրահանգ կուտան : Եկեղեցականներ ժողովօրոց կը սորվեցնեն իրենց կրօնական պարտաւորութիւններն և կը ջանան համոզելու որ պարկեշտ կեանք վարեն : Գիրքերու հեղինակներ , լրագիրներու խմբագիրներ , երաքերու հեղինակներ , լրագիրներու խմբագիրներ , երաքիչաններ , պատկերհաններ , և ուրիշ մարդիկ միտք կը կրթեն , կը ղուարձացնեն իրենց նմաններն և անոնց պարապոյ ժամերն օգտակար կերպով անցնելու կ'օգնեն : Բժիշկները ժողովօրեան հիւանդութիւնները կը բժշկեն , և վերաբոյժներն անոնց վէրքերը :

10. Ամեն մարդ իր գտնուած պաշտօնին մէջ իր նմաններուն օգտակար ըլլալու կը ջանայ : Կան անձեր ալ , մեծ ու փոքր , որ ծոյլ կամ դանդաղ են , և չեն ուզեր կանոնաւոր գործ ընել , և ուրիշներ ալ իրենց վաստակած գրամը պարապ տեղ կը վատեն : Ասանք թշուառ և աղքատ վիճակի մէջ կ'իյնան : Այսպէս աղքատնալով՝ ընկերութեան վրայ բեռ կ'ըլլան : Ուրիշ մարդիկ ալ անխոհեմութենէ կամ անբաղդութենէ չեն յաջողիւ իրենց գործերուն մէջ և այսպէս իրենց բրած բաները կը կորսուին : Այս տեսակ ձախօրդութեան հանդիպող անձերուն օգնել պէտք է : Կան շատ մարդիկ ալ որ ձերութեան կամ տկարութեան պատճառաւ կ'աղքատնան , այն ատեն պէտք է անոնց հոգ տանել և օգնել : Մուրացիան մը աղքատ մարդ մ'է որ առանց ամբընալու ողորմութիւն կը խնդրէ : Այն մարդիկ որ իրենց ապրուստը ճարելու համար պշխատելու կարող

են, պէտք է որ ամչնան մուրալու և աղքատներու կարգն անցնելու :

11. Աստուած այնպէս կարգադրած է որ աշխատող ու կանոնաւոր կեանք վարող մարդոց պիտոյալ հոգացուին : Այս պիտոյքը իրօք շատ չեն և զլխաւորապէս ասոնք են . օր, անունք, ջուր, Վերմա-լիւն, բնակարան, շքեաս : Ասոնցմէ մէկ քանին ձրիապէս կ'ընդունինք իսկ միւսներն աշխատելով կ'ըստանանք : Կան մարդիկ որ զո՛՛հ կ'ըլլան եթէ միայն կենաց անհրաժեշտ պիտոյքը ձեռք ձգեն, այս է պարզ ուտելիք և կոշտ զգեստ :

12. Կան մարդիկ որ քիչով զո՛՛հ կ'ըլլան, կան նաև մարդիկ որ շատ փափաքներ կ'ունենան այնպէս որ անոնց համեմատ պիտոյքներն ալ կրնան աւելնալ : Պէտք է աշխատիլ և նոյն պիտոյքներն աշխատութեամբ զո՛՛հ ընել : Այն որ կարող է զիւրաւ ստակ շահիլ որպէս զի աւելի լաւ մտոյդ, լաւ զգեստ, լաւ բնակարան, լաւ կրթութիւն ստանայ և չաշխատի, յանցաւոր է : Ամեն մարդ պարտաւոր է իր վիճակը բարոքել իր ճարտարութեամբ և օրինաւոր աշխատութեամբ :

ՀԱՐՑՄԱՌԻՆՔ . — 1. Մարդիկ ի՞նչ կը հարէն պիտոյքելով . ի՞նչ կը պարտեն, եթէ չաշխատեն : 2. Ամեն մարդ պարտաւոր է աշխատիլ . ինչո՞ւ : 3. Տղատ շուկայ կ'երբեմն . ի՞նչ է իրենց պարտքը . ի՞նչ ընելուց բռնելու են : 4. Ամեն մարդ գործ կրնայ գործել . որոց գործն ի՞նչ է . երբէն ի՞նչ պաղտոն ընելու են : 5. Մարդ մը գործ մ'ընելով մեծակ ինչի իրենց օգտակար է . ինչո՞ւ արտբեր արուեստներ կան . մարդ մը լոյ արուեստի մը հետեւելով կրնայ ամեն պիտոյքը հոգալ : 6. Ի՞նչ է փոխանակել : 6. Բացարթ . ի՞նչ է արուեստաւոր և գործարար . վաստակն ի՞նչ է : 7. Ամեն տեսակ ապրուած մի է

նոյն տարէն կրնայ ելնել . որքէն ապրուած կը հարձ տարի մը մեջ . ի՞նչ է արուեստաւոր : 8. Ի՞նչ է վաճառաբեր տղատ . վաճառաւոր . ի՞նչ օգուտ ունին միւրեւնոցները : 9. Մարդիկ ի՞նչ տեսակ գործեր կ'ընեն . մեկ ամիսն ըսէ : 10. Ամեն մարդ նոյն վիճակն ունի . երբ մարդ մը օգնութեամբ արձանի է . ի՞նչ է մտաբոյժը : 11. Մարդուս գլխաւոր պիտոյքն ի՞նչ է . ամեն մարդ գոն է իր վիճակն : 12. Պիտոյքները չափ ունին . ուսկից կը ծագին . ի՞նչ ընելու պարտաւոր է մարդ :

ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆ — ԶԲՕՍԱՆՔ — ԶՈՒԱՐՃՈՒԹԻՒՆ

1. Երբ մարդ չափէն աւելի աշխատի իր առողջութեան կը վնասէ : Եթէ մեր կարողութենէ վեր, կամ օրը շատ ժամ աշխատինք, կը տկարանանք, հիւանդ կ'ըլլանք : Ուստի պարտաւոր ենք զոչուշանալ, վան զի ամեն բանի մէջ չափաւորութիւն պէտք է :

2. Չափաւոր աշխատանքի համար սովորաբար եօթն ութ ժամ կը բաւէ օրը . բայց նոյն միջոցին պէտք է մէկ երկու անգամ դադրիլ, մանաւանդ կերակուրի ատեն : Պէտք է ծանր ուտել կերակուրը, և ճաշէն ետեւ քիչ մը հանգստանալ :

3. Ոչ միայն տերունական օրեր կը հանդստանանք, այլ և պէտք է պատահապէս զբոսնուլ ու զրուարձանալ : Աշխատութենէ ետք հանգիստը կարեւոր է : Սակայն մեր զբօսանքը պէտք է որ անմղ ըլլայ և օգտակար մնզի համար : Ամենէ լաւ զբօսանքն է բայց օդին

ըջագայիլն ու բարեկամներու հետ խօսիլ ու կարգալը : Առողջութեան համար արտաքին կրթութիւնք շատ օգտակար և ախորժելի են :

4. Կան մարդիկ որ շատ ստորին ճաշակ ունին . ու գեղեցիկ ըմպելիք խմելով ու գինովնալով կը զուարճանան : Արբած մարդն իր խելքը կը կորսընցընէ և ըրածը զրածը չգիտէ : Չէ կարող շիտակ քալել, այլ կ'օրորի կամ գետինը կը գլորի, ամենուն զգուանք պատճառելով : Գինովութիւնը զգուելի մոլութիւն մ'է որ թշուառութեան ու աղքատութեան կը սանի : Պէտք է զգուշանալ այս ախտէն :

5. Պարտաւոր ենք ամեն կերպով ջանալ մեր առողջութիւնը պահելու : Ասոր համար՝ ոչ միայն պէտք է անմեղ դուստնքով զուարճանալ այլ և միշտ մաքրութիւն պահել : Պէտք է ամեն օր լուացուիլ և մաքուր ջրով մաքրուիլ : Պէտք է մաքուր օդ ծծել և մաքուր ու չոր տուներու մէջ բնակիլ : Կարելի եղածին շափ խոնաւութենէ զզուշանալու է : Նոյնպէս կարեւոր է բնութեամբ ուրախ ու զուարթ ըլլալ և անհիմն բաներու համար հոգ չընել :

ՀՐԻՑՄՈՒՆՔ . — 1. Ե՛րբ քառուստի կ'ըլլայ աշխարհն էր . Ի՛նչ պէտք է : 2. Չսփառող աշխարհն էրը բոլոր ժամ ինչ որ է . կերակուրն ի՛նչպէս ուտելու է : 3. Ի՛նչ որ ես չբոսանտ պէտք է մեղի . որո՞նք են լաւագոյն զբօսանտք : 4. Ո՞րքան ի՛նչ բանի մեզ զուարճութիւն կը քնարեն . գինովութեան ի՛նչ կ'ընէ մարդուն . ո՞ր կը որանի շինտ : 5. Առողջ ըլլալիսն որ պահպանելու համար ի՛նչ կարեւոր մեղքներ կան :

ԱՌՈՍԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ — ՆՇԱՆՆԵՐ — ԿՍՐԳԵՐ

1. Այն ժողովուրդն որ երկրի մը մէջ կ'ապրի ազգ կը կազմէ : Շատ ազգեր կան աշխարհիս մէջ, ինչպէս անկլիացի ազգը, Ֆրանսացի ազգը, յոյն ազգը, հայ ազգը, Գարձեալ երկու տեսակ ազգ կայ, բարբարոս ու բարեկիւն, Բարբարոս ազգերու մէջ մարդիկ կէս վայրենի են, հանգիստ տուն, հազուապատ շունին և անասուններուն պէս կ'ապրին : Բարեկիւրթ ազգերը կանոնաւոր կառավարութիւն ունին, ազգոր տուններ և գեղեցիկ քաղաքներ ունին : Իրենց մէջ արուեստները, վաճառականութիւնը ծաղկած է և հանգիստ կեանք անցընելու համար կարող են պէտք եղած բաները ձարել : Հողերը լաւ մշակուած են, և եկեղեցիներ, դպրոցներ, աղքատանոցներ և ուրիշ շատ բաներ պակաս չեն : Մենք քիչ շատ բարեկիւրթ երկրի մէջ կ'ապրինք :

2. Երբոր կանոնաւոր կառավարութիւն կ'ըսենք կ'իմանանք իշխանութիւն մ'որ ազգը կը կառավարէ և անոր օրուար կը մասձէ : Եթէ կառավարող չըլլայ երկրի մը մէջ, ազգէտ ու շար մարդիկ բարի ու խաղաղասէր մարդերուն չարիք կը հասցընեն : Կան անանկ անզգամ մարդիկներ որ կ'ուզեն բռնի ուրիշին ստացուածքը յափշտակել, ինչպէս որ խոշոր և ուժեղ շուն մը պզտիկ ու տկար շան մը բերնէն ոսկորը կը յափշտակէ : Կառավարութիւնը պարտաւոր է արգարութիւն հաստատել, անիրաւները պատժել և տկարները զօրաւորին գէմ պաշտպանել :

3. Նոյնպէս կառավարութիւնը պէտք է որ ազգի մը

ընդհանուր գործերը տեսնէ և անկարգութիւններն արգելէ : Եթէ ժողովուրդ մ'ուրիշ ժողովուրդի մը հետ ուղէ խօսիլ կարենոր բանի մը վրայ, երկու ժողովուրդը կառավարութիւններն այդ յարաբերութիւնը կը հաստատեն :

4. Կառավարութիւն մ'ուրիշ պարտաւորութիւններ ալ ունի . պէտք է որ ամեն մարդու կեանքը, պատիւն ու ստացածքը պաշտպանէ և երկրին լաւութեան համար պէտք եղած բաները կարգադրէ : Ասոր համար պաշտօնեաներ կան որ ժողովրդեան կողմէ այլ և այլ պաշտօններ կը վարեն : Կառավարութիւնն իրաւունք չունի ուրիշին անձնական գործերուն ու ընտանեաց խառնուելու : Այս գործերը կատարելու համար կառավարութիւնը ժողովուրդէն արք կ'առնէ :

5. Ամեն կառավարութիւն նոյն տեսակ չէ, ինչու որ ամեն մարդիկ նոյն բնութիւնը, նոյն հոգն ու կրթութիւնը չունին : Կան երկիրներ ուր մինակ մարդ մը ժողովուրդը կը կառավարէ և այս մարդը ըստ արք կամ կայսր կ'ըսուի . եթէ կառավարողը կին է, ըստ արք կ'ըսուի : Այս տեսակ կառավարութիւն մ'ուր իշխողը մէկ հոգի է, ֆեոդալիզմ կ'ըսուի : Աւրիշ երկիրներ ալ կան ուր թագաւորէն զատ՝ ժողովրդեան կողմէ ուրիշ մարդիկ ալ կ'ընտրուին՝ որպէս զի օրէնք շինեն և չթողուն որ թագաւորն ուզածին պէս ամեն բան ընէ : Այս ընտրուած մարդիկ ժողով կը կազմեն և այս տեսակ կառավարութիւն, զարգացող միապետութիւն կը կոչուի : Անկիւնոյ մէջ այս կերպ կառավարութիւն կայ : Թագաւորը կամ թագուհին ժառանգական են, այսինքն երբ մեռնին իրենց իշխանութիւնն իրենց որդուց կը թողուն : Կան մէկ քանի երկիրներ ալ ուր ոչ թագաւոր կայ ոչ

իշխան, հասցա ժողովուրդը կառավարութեան գործերը անուղղակի կը նայի, իր կողմէ նախարան մ'ընտրելով և ժողովներ, որ օրէնք կը հաստատեն և նախագահին վրայ կը հսկեն որ անիրաւ բան չընէ, և նախագահն ալ քանի մը տարի պաշտօն վարելէն ետեւ՝ կը հրաժարի և անոր տեղ ուրիշ մը կ'ընտրուի . ուստի իր իշխանութիւնը ժառանգական չէ, իր որդուցն չկրնար թողուլ : Այս կերպ կառավարութիւնն ալ հասարակաց արք կամ հանրապետութիւն կ'ըսուի : Քրանսայի և Չուիցերիի մէջ կառավարութիւնը հասարակաց տեսակն է :

6. Ո՛վ որ ըլլայ կառավարողը՝ օրէնքն պէտք են . առանց օրէնքի կարելի չէ բարեկարգութիւն հաստատել : Գաղափարներն կան ուր դատերը կը տեսնուին, վասն զի թէ որ մարդիկ իրենց դատերը կարելին, զօրաւորները տկարներուն իրաւունքը պիտի չճանչնային : Ամեն մարդու պարտքն է գրուած օրէնքին հնազանդիլ, մանաւանդ երբոր այդ օրէնքն իր կողմէ դրուած է : Եթէ երկրի մը մէջ արդարութիւն սիրէ, եթէ մեծ ու պզտիկ իրենց պարտքն ու իրաւունքը ճանչնան այն ատեն երջանիկ կ'ապրին և շատ չարիք կը պահին :

7. Կառավարութիւն մը միայն ժողովրդեան մ'ընդհանուր շահերը կը պաշտպանէ . ժողովրդեան շահն է որ իր հայրենիքը պաշտպանուի . ասոր համար բանալիք ունի որ՝ զրօսէն եթէ թշնամի դայ՝ վաննի : Եթէ ժողովուրդը ծովեզրեայ բազաքներ ունի, պէտք է նաև ունենայ նաև քր կամ նախարարի որպէս զի իր սուրաւորը պաշտպանէ և ծովէն եկող թշնամի՝ եթէ ունենայ, վնասէ : Երբոր ազգի մը զօրքն ու նաւատորմըն ուրիշ ազգի մը զօրքն ու նաւատորմըն գէմ կը կ'ուրի

կ'ընենք թէ այս ազգերը պարէրազն մէջ են : Իսկ երբ որ ազգ մը պատերազմ չունի՝ խաղաղութեան մէջ է , և ժողովրդեան մը համար շատ մեծ բարիք մ'է խաղաղութիւնը : Շատ փափաքելի է որ ազգերն իրարու հետ խաղաղութեամբ ապրին և իրենց մէջ վէճեր ու կռիւներ բանալով՝ պատերազմ ընելու չստիպուին :

Ց. Ազգերը նշաններ ունին որով իրարմէ կ'որոշուին : Ամեն ազգի բանակն ու նաւատորմիցը մասնաւոր նշանակ մ'ունի : Այս նշանակն է դրոշակը : Գրօշակը լաթե մեծ կտոր մ'է դունաւոր , որ պերանի մը ծայրը կը կախեն : Երբոր դրօշակը նաւու մը , բերդի կամ որ և է տեղի մը վրայ կը ծածանի անոր տեսակէն կը հասկըցուի թէ այն նաւը , բերդը ու տեղը որունն է :

ՀԱՐՑՄԱՌՆԵՐ . — 1. Ի՞նչ է ազգ . անուանել մի քանի ազգեր . Ի՞նչ պարբերութիւն կայ բարեկերթ ու բարբարոս ազգի մէջ : 2. Ի՞նչ է կանոնաւոր կառավարութիւն . Ի՞նչ ճիշտ ունի կառավարութիւն մը . Ի՞նչ է իր պաշտօնը : 3. Կառավարութիւնն ի՞նչ տեսակ գործեր կը նայի : 4. Ի՞նչ պարսպապարտութիւնն ունի . Ի՞նչն արտի կ'արտէ ժողովուրդէն : 5. Միապետութիւնն ի՞նչ է . ազգի մը մեջ ժողովներն ի՞նչ կ'ընեն . Ի՞նչ է ժառանգական իշխանութիւն . որ տեսակ կառավարութեան մեջ ժողովուրդը կը կառավարէ . ասին ճարտիրանայ կառավարել : 6. Օրէնտ ի՞նչն արտի է : 7. Կառավարութիւնը ի՞նչ տեսակ շահեր կը պաշտպանէ . Ինչն բանակներ ու նաւեր անէն ազգերը . Ի՞նչ է պարբերազն . ժողովարդը ե՞րբ խաղաղութեան մեջ է : 8. Ազգերն ինչո՞ւ նշաններ ունին . բլիսասար նշանն ի՞նչ է . Ի՞նչ կը ցոյցնէ :

ԲՆՆԵՐՈՒՄ ԿԱՐԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Ամեն տեղ մարդիկ միասին կ'ապրին և միասին ապրելով այլ և այլ յարաբերութիւններ կը հաստատեն իրենց մէջ : Այս ընկերակցութեան հիմը ընտանիքն է : Ամեն մարդ գրեթէ իրեն ազգակիցն ունի : Օրինակի համար , տղայ մը կամ աղջիկ մը սովորաբար հայր , մայր , եղբայրներ , քոյրեր ունի , նոյնպէս հօրեղբայրներ ու մօրեղբայրներ :

2. Մարդիկ իրարու հետ կը կապուին նաև իբրև բարեկամ ու ջանօժ : Իրարու հետ կը սեսնուին , կը խօսակցին և երբ իրարմէ հեռու են , կը խոսակցին նամակներով : Կան մարդիկ ալ որ գործերու պատճառաւ իրարու հետ միացած են :

3. Մեծ քաղաքներու մէջ եղած մարդիկ այլ և այլ կարգադրութիւններ կ'ընեն որ հանդիստ ապրին : Փողոցները շահել կուտան , քարայտակ կ'ընեն , որպէս զի հանդիստ քաղեն , աղտեղութիւններ ու ջուրը վերցընել կուտան , որոնք եթէ մնան փողոցներու մէջ առողջութեան վնասակար են :

4. Փողոցները լաւաբներ կը դնեն , որ բոլոր զիւշերը կը վառին և անցնող գարձողին լոյս կուտան : Նոյնպէս տուները ջուր կը տանին . այս ջուրերը հեռու տեղերէ կը բերեն խողովակներով : Ասան զի գժուարին է հօրէն ջուր քաշել . երբեմն ալ արտեղէն հօրեր կը բանան և ջուրը ջրհանով վեր կը հանեն :

5. Քաղաքներու մէջ ոստիկան սպաներ կամ պահակներ կան որ քաղաքը կը պահպանեն : Այս պահակները

չար մարդիկը կը փնտռեն և դատաւորին առջև կը տանին որպէս զի անոնց յանցանքը պատժէ : Շատ անգամ այսպիսի մարդիկ բանտը կը նետեն : Մեծ ամօթ է մարդու մը բանտ մտնել իր զէշ վարմունքին համար :

6. Բարեկիրթ քաղաքները ժողովներ ունին որով կը կառավարուին : Այս ժողովները բազմապիսի կամ բազմապիսիան ժողով կ'ըսուին : Բնակիչները կ'ընտրեն անոնց անդամները : Ասոնց պաշտօնն է քաղաքին մաքրութեան , բարեկարգութեան և շահերուն վրայ հսկել : Ասն նաև լազարիան խորհուրդներ , որ թաղին եկեղեցւոյն , դպրոցին վրայ հոգ կը տանին :

7. Քաղաքներուն մէջ կան հասարակաց շէնքեր և առանձին գոռներ : Հասարակաց շէնքերն են եկեղեցիները , տաճարները , ուր մարդիկ աղօթք ընելու կ'երթան , հիւանդանոցներն , ուր ապիկար ու թշուառ տնանկներ կը խնամուին , բանտերն , ուր յանցաւորները կը բանտարկուին ու կը պատժուին , կամուրջները , թատրոնները , որ դրօսանքի համար են , դպրոցներն ու վարժարանները , ուր տղաք կը կըթուին , գատարաններն , ուր դատեր կը տեսնուին , և ուրիշ շատ շէնքեր ուր ժողովուրդը շահ մ'ունի :

8. Առանձին գոռները մասնաւոր ընտանեաց համար են , և սովորաբար իրարու մօտ շինուած են կարգով փողոցներու վրայ : Փողոցներն ալ իրարմէ կ'որոշուին յատուկ անունով , իսկ տունները թիւով : Լաւ տուն մը պէտք չէ որ խոնաւ ըլլայ : Անոր սենեակները լայն , օդաւէտ ըլլալու են և պէտք է որ արև տեսնեն : Առողջարար ըլլալու համար պէտք է որ տունը շատ մաքուր պահուի :

9. Ամեն տուն կան հարստի ունի քիչ շատ աղւոր : Ասրաքներն են , մահճակալ , անկողին , սեղան , թիւղ ,

օթոց , վառարան , պահարան , ժամացոյց , հայելի , վարագոյր , բազմոց , և ուրիշ շատ անօթներ ու ամաններ : Գարրիները , հիւանդերը , և ուրիշ արհեստաւորներ կը շինեն տան մը կարասիները :

10. Մեծ քաղաքներն ունին խանութներ , մթերանոցներ , որոց մէջ տեսակ տեսակ ապրանք կայ : Այս ապրանքներէն կը տանին տուններն ու զիւրերը կառքով , շոգեկառքով և բեռնակրով : Ասն նաև ծանր ապրանքներ զոր հետք կամ ջրանցի վրայ նաւակով կը տանին : Ջրանցքը ջրի ճամբաներ են որ դետերու կը նմանին : Հողը փորելով երկայն փոսեր բացած և անոնց մէջ դետերու ջուրը բերած են : Ջրանցքի նաւակները՝ ծովու նաւերու պէս զեկ ունին , բայց առագաստ չունին . սովորաբար ձիերը զանոնք կը քաշեն :

11. Քաղաքէ քաղաք երթալու համար մեծ ճամբաներ կան , որ շատ օգտակար են : Եթէ ճամբայ չըլլար , պիտի ստիպուէինք դաշտերու մէջէն դժուարաւ անցնիլ տեղէ տեղ երթալու համար : Ճամբաները կարծր քարերէ շինուած են , որ կոխուելով կը պնդանան և վրան քալելու և կառքեր քշելու համար դիւրութիւն ունին : Ասն ճամբաներ ալ որ նեղ են և ուղի կ'ըսուին , բայց լայն ու մեծ ճամբաներն արահետ կամ պողոտայ կը կոչուին : Երբ ճամբու մը երկու կողմէն ծառեր անկուած են քարահի կ'ըսեն , որմէ զիւր մը կամ տուն մը կ'երթուի :

12. Այն մարդիկ որ ճամբայ կ'ենեն հեռաւոր երկիրներ երթալու ուղի կ'ըսուին կամ ճամբորդ : Ասոնք իրենց բնիկ երկրէն դուրս կ'երթան և կարելի է տարիներ կ'անցընեն օտար քաղաքներ : Ինչպէս քաղաքը նոյնպէս երկայն ճամբաներու վրայ ու գիւղերու մէջ

Ճամբորդներու համար բնակարաններ կան, որ ոխեան կամ պանդոկ կ'ըսուին, իսկ այդ օթեանները բանեցընողները պանդոկադեղներն են :

13. Շատ ծանր ու տաժանելի է ոտքով ուղևորիլը : Ոմանք չե՞ով կը ճամբորդեն, ոմանք կարտով. բայց քեչ մարդիկ ձի ու կառք ունին : շատերն հանրակառերով կը պառլան : Հիմա սովորաբար մարդիկ երկաթուղեով կը ճամբորդեն : Երկաթուղին ճամբայ մ'է որու մէջ երկու ուղիղ գիծ կայ երկաթի . ասոնց վրայէն կը քալեն կառքերը ձիով կամ վայրաշարժ մեքենայով : Վայրաշարժի մը մղիչ այժը շագին է, որով հիմա շատ զարմանալի բաներ կ'ընեն : Երբոր վայրաշարժ մը իրարու կապուած կառքեր կը քաշէ կատաղար կ'ըսուի :

14. Ընդարձակ երկիրները նահանգներ կը պարունակեն, նահանգները հասարակներ, դաւառները քաղաքներ : Արարտար նահանգ է . Բասեն, Շիրակ դաւառ են : Այն քաղաքն որ մայրաքաղաք չէ հասարական քաղաք կ'ըսուի : Կոստակալներ կը կառավարեն դաւառները, քաղաքապետները քաղաքները :

ՀԱՐՅՄԱՌՆԵՑ. — 1. Մարդիկ տանիքն կ'ապրին . ընկերութեան հիմն ինչ է : 2. Ուրիշ ինչ արարեցրութեան կ'անեն ճամբորդի . ինչ են բարեկամ ու ծանօթ : 3. Որ ընկերական զեհանքն աւելի լաւ է . որ քաղաքներն աւելի բարեկարգ են : 4. Ի՞նչ են լամպարներն . ինչով կը զարն . ինչ է կառն և պաշտօն ունին սարեկանները : 5. Ի՞նչ է քաղաքապետարանն ծաղով . ինչպիսիք խորհուրդը : 7. Ի՞նչ պետակ շինէր կան քաղաքի մը մեջ . անուանէ քանի մը հասարակաց շէնքեր . ինչն այսպէս կ'ըսուին : 8. Մասնաւոր քոտներն ինչ են . քոտն որ կամ փոքր

մը քոտն է . համար ինչ պէտք է զիտնալ . երբ քոտն որ լաւ է և արողջաւետ : 9. Կահ կարասիներն ինչ են . անուանէ ձի քանի հար . որոնք կը շինեն : 10. Արարեցրերն ո՞ր կը քոտն . ինչով կը փոխադրուին . ինչ է ջրանցիք . ինչ քարաբերութեան սանի ջրանցիք նաւակը ծովու նաւեն : 11. Ճամբաներն օգտակար են . ինչն . քանի պետակ ճամբայ կայ : 12. Որ մարդիկ սպառ կ'ըսուին . ո՞ր կ'ընեն : 13. Ինչով կը ճամբորդեն . ինչ է երկաթուղին . վայրաշարժը . կատաղարը : 14. Ի՞նչ արարեցրութեան սանի նահանգը հասարակն . օրինակ քոտը . կատակալն ինչ է :

ՄԻՏԻՑ

1. Գիտե՞մ որ մարդկային արարած մ'եմ, զգայարանք ունիմ և միտք : Գիտե՞մ որ կ'ըզզամ . կը շարժիմ, կը փափաքիմ, կը մտածեմ և կը խօսիմ : Իմ անունս զիտեմ, զիտեմ իմ ծնած տեղս, իմ հայրենիքս անունը, և հիմա զանուած տեղիս անունը : Գիտե՞մ որ սղոյ մ'եմ և զեռ շատ բաներ ունիմ սորվելու :

2. Կարող եմ հասկընալ ինչ որ ինձի կ'ըսեն : Երբ գոսատու ըսէ ինձ որ ոտքի վրայ կենամ, կը հասկընամ որ պէտք է նստած տեղէս վեր կանգնիմ : Երբ մեկը հարցընէ ինձ թէ ինչ է անունս, կը հասկընամ թէ ինչ կը խնդրէ . իմ անունս կ'ըսեմ : Եթէ ծնողքս ինձ ըսեն . այսօր դու քա մ'ե՛նք խաղալու, վասն զի

անձրև կը վազի, կ'իմանամ որ տունը մնալու և դուրս չեղնելու կ'ուզեն: Ար հասկընամ թե ինչու համար տուն մը դուռ և սրտուհաններ ունի, կամ ինչու համար մարդիկ թեթև զգեստներ կը հագնին ամառը և ձմեռը տար հագուստներ:

3. Արնամ հրաշքէլ կամ Խորհէլ իմ տեսածին ու ըսածիս վրայ: Փորձով զիտեմ որ կրակը կ'այրէ: Եթէ մարդ մ'ըսէ ինձ, ձեռքդ կրակին մէջ դիր, պիտի մտածեմ ինձի ըսածին վրայ և պիտի պատասխան տամ. ես չեմ կրնար ձեռքս կրակին մէջ դնել, վասն զի պիտեմ որ պիտի այրի և այրելն ալ շատ ցաւալի ու վնասակար բան է: Երոյնպէս կրնամ մտածել որ եթէ ծովուն խորն ընկնիմ կարելի է խղզուիմ: Եթէ գէշ վարմունք մ'ունենամ կը մտածեմ որ լաւ հետեանք չունենար: Եթէ կառք մը յանկարծ իմ վրաս դար, շուտ մը վտանգին վրայ պիտի մտածէի և մէկդի պիտի քաշուէի:

4. Արնամ իմ ըրած գործերուս պատճառը և անոնց նպատակը մտածել: Աչքը շինուած է տեսնելու համար և ոտքերը՝ քալելու համար. դպրոց կուզամ կարգալ և օգտակար բաներ սորվելու համար. եթէ չսորվիմ, նպատակին չեմ հասնիր: Տղայ մը ստուած գետի մը վրայ գնաց սահելու համար, բայց սառույցը բարակ էր և չէր կրնար զինք վերցընել, ուստի սառույցը կտուրեցաւ և ինք ջուրն իյնալով խղրուեցաւ: Տղուն միայրը սահիլ էր և չէ թէ խղրուիլ: Գիպուած մ'է խղրուիլը և այս գիպուածին պատճառը տղուն անխոհեմութիւնն էր:

5. Արնամ հասկընալ թէ ինչ կը նշանակէ Բնօրէն գործածել բան մ'ընելու համար: Եթէ ուզեմ առնել գլխարկս որ սլառն կախուած է, պէտք է որ միջոց-

ներ գործածեմ զայն առնելու համար. գլխարկս չկրնար ինձի գալ. ինչու որ անկենդան առարկայ մ'է և չկրնար շարժիլ: Իմ գործածած միջոցներս ոտքերս են որով գլխարկիս կը մօտենամ, ձեռքերս են որով զայն կ'առնեմ. Ապրանքներ տեղէ տեղ տանելու միջոցները կառքերը, ձիերն ու նաւերն են: Աղջիկ մը գեղձանի ու ասեղի միջոցով կը կարէ: Տղայք իրենց ծնողաց միջոցաւ կը խնամուին և զիրքերու ու դատաւորներու միջոցաւ կը թուրթին կ'ըստանան:

6. Գիտեմ թէ ինչ է յասալ որ դէպք մը պիտի պատահի: Արնամ յուսալ որ եթէ ապրիմ, մեծ և ուժեղ մարդ մը և իմ նմաններուս օգտակար պիտի ըլլամ: Արնամ յուսալ որ իմ բարեկամներս գոհ պիտի ըլլան իմ վարմունքէս: Եթէ դժբաղդութիւն մը կրեմ, կը յուսամ որ կարող պիտի ըլլամ համբերութեամբ կրել: Եթէ յաջողեմ աշխարհիս մէջ, յուսամ որ գոռող և սնապարծ պիտի չըլլամ:

7. Գիտեմ թէ ինչ է վեճ, կը վախնամ ուրիշին չարիք ընելու, վասն զի չեմ ուզեր որ ուրիշն ալ ինձի չարիք ընէ: Իմ խիղճս կ'ըզգայ թէ որ բանն աղէկ է որ բանը գէշ է: Խղճիս Խայրն անհանգիստ կ'ընէ զիս երբոր պարտքս չկատարեմ, երբոր ուրիշին անիրաւութիւն ընեմ:

8. Կարող եմ օրոշէլ բան մը ուրիշ բանէ մը՝ բաղդատելով և զգայարանքս գործածելով: Արնամ որոշել անկիւն մը քառակուսիէն, բոլորակ մը զուգահեռական գծէ: Եթէ մէկը կասկածի այս բանիս վրայ, կարող եմ հաստատել ըսածիս հշտբոյնութիւնն այդ ձեւերը գծեմ հաստատել ըսածիս հշտբոյնութիւնն այդ ձեւերը գծելով և անուանելով: Արնամ նաև այլ և այլ գոյներ իրարմէ որոշել: Արնամ որոշել, թէ մարդ մը մարդ է,

գլխարկ մը գլխարկ է : Երբոր գիրք մը կը տեսնեմ իմ աչքիս առջև , մէկը չկրնար հաւտացընել ինձ որ այդ գիրքը գլխարկ է , վասն զի գիտեմ որ իմ տեսանելիքս ու միտքս չեն խաբեր զիս : Եթէ մարդ մը ձի մը ցոյց տալով ըսէր ինձ , ահա ուղտ մը , իսկոյն պիտի հասկընամ որ այն մարդը ճշմարիտը չեսօսիր . վասն զի իմ աչքս և այն կենդանեաց վրայ ունեցած ծանօթութիւնս անոր ըսածին հակառակը կը հաստատեն :

9. Կարող եմ բան մ'ուրիշ բանի մը հետ քաղցրութիւն և որոշել ու դատել թէ որն է ամենէն լաւը : Կըրնամ իմ զմելիս ընկերիս զմելին հետ բաղդատել և ըսել թէ ինչ քաղցրութիւն ունին : Կրնամ գիրքս ուրիշ գիրքի մը հետ բաղդատել և դատել թէ որն է աւելի մեծը : Կրնամ բաղդատել զպրոցէն մինչև մեր տունն եղած հեռաորութիւնն և ուրիշ տղու մը տան հեռաորութիւնը զպրոցէն և ըսել թէ մեզմէ ո՞վ աւելի հեռու կը գտնուի անկից : Կրնամ երեք բան իրարու հետ բաղդատել և որոշել թէ որն է լաւը , որն է լաւագոյնն և որն է ամենէն լաւը :

10. Գիտեմ թէ ինչ տարբերութիւն կայ պարզաստի մը և արդիւնքի մը մէջ : Երբոր հովը սաստիկ կը փչէ , ծառերը վար կը տապալին . հովուն փչելը պատճառն է և ծառերուն տապալելն արդիւնքը : Եթէ մէկն ելնէ ըսէ ինձ որ ծառերը տապալեցան , վասն զի կատու մը մշտեց , իսկոյն պիտի ըսեմ որ ճիշտ չէ :

11. Կրնամ մտքով այլ և այլ բաներ երեակայել : Կրնամ երեակայել որ ծնողքս շատ պիտի վշտանան եթէ ուսմունք չտրվիմ . կրնամ երեակայել թէ որչափ պիտի վախնայի եթէ գիշերով անտառը մնայի . կրնամ երեակայել թէ մեծ զուարճութիւն է ազուր օդով ծաղ-

կաւտ պարտեղ մը պտըտիլը : Երեակայութիւնն այս և ուրիշ այլանդակ բաներ կրնայ տեսնել :

12. Կրնամ իմ յիշողութիւնս կրթել : Կրնամ արդէն տեսած կամ ըսած բանս յիշել : Կը յիշեմ որ այս առաւօտ կանուխ ելայ ու դպրոց եկայ : Կը յիշեմ որ Կաղանգին կաղամար մ'ընծայեց ինձ հայրս : Կը յիշեմ որ ուրախութիւն զգացի երբոր դասատուս յայտնեց ինձ որ լաւ աշակերտ մ'եմ , վասն զի կ'աշխատիմ :

Յ Ա Ն Կ

Մ Ա Ս Ն Ա .

	Երէ՞
Պարզ նախադասութիւններ	5
ԳՆԲԶ ԶՐՈՅՆԵՐ — Աշխար ու գառնուկ	12
Միջրան ու իր շունը	13
Գէորդ	14
Առաւօտ , օրհասարակ	15
Իրիկուն , մեղու	16
Կարապ	19
Գայլ	21
Թումակի մը պատմութիւնը	22
Ռդտ	24
Շան մը պատմութիւնը	26
ԿԵՆԳԱՆԻՆԵՐ — Աշխար	29
Ձի	30
Նով	32
Սև արջը	34
Շոյլը	36
Պզտիկ աղջիկն ու պէպէկը	37
Մամուկն ու շերտը	37
Անխմն ու մուկը	38
Միտն գառնուկը	40
Արագիկն ու կուժը	44
Շունն ու իր տէրը	45
Յարի գործ	46

	ԵՐԷ-
Ճերմակ արջ	48
ՏՈՒՆ ՄԸ — Դուրսի կողմը	50
Ճամբորդն ու առիւծը	52
Նապաստակն ու կրիայն	53
Արագագործն ու ժրագլուխը	55
ՏՈՒՆ ՄԸ — Ներսի կողմը	58
Իշխանի մը կալանատուները	60
Առիւծ	62
Այգր	64
Ինձ	66
Փիղ	68

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

Մ Ա Ս Ն Բ

Ներածական դաս	70
Աստուած եւ իր գործերը	70
Կենդանիք	71
Մարդիկ	75
Դաշտ, մշակութիւն, բոյս	81
Փայտ, ծառ	85
ԵՆԿԵՆԻԱՆ ԸՌԱՐԿԱՆԵՐ — Քարեր, Թեր-	
թաքար, քարածուխ եւ այլն	86
Զուր — ովկիանոս — նաւեր — գետեր	91
Զգայարանք	95
Գոյն	99
Առարկաներու ձեւեր	101
Առարկայից մեծութիւնն ու չափը	110
Խօսակցութիւն — լեզու	112
Գրելու արուեստ — գիրք	115
Տպագրութիւն — գրականութիւն	118
Համբանք — թիւ	122
Ժամանակ	126
Կալուածք — աշխատանք	130
Գնել — ծախել — դրամ	133
Պաշտօն ու առուտոր	135
Առողջութիւն — զրօսանք — զուարճութիւն	141
Կառավարութիւն — նշաններ — կարգեր	143
Ընկերական կարգադրութիւններ	147
Միտք	151

2013

3976

« Ազգային գրադարան

NL0059814

Sm

